

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA IRAK TÜRKMENLERİ (1990-2012)

HAZIRLAYAN
İNTİSAR MAGDAL

DANIŞMAN
PROF. DR. FAHRİ TÜRK

EDİRNE – 2018

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEKLİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İntisar Magdalt tarafından hazırlanan **Türk Dış Politikasında Irak Türkmenleri (1990 - 2012)** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10.maddeleri uyarınca **15/05/2018** günü saat **10:30** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Fahri Türk	Kabulüne	Fahri Türk
Prof. Dr. Sibel Turan	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Mehmet Han Ergüven	Kabul edildi	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10191445
Yazar Adı / Soyadı	INTISAR THERAR MAGDAL MAGDAL
T.C.Kimlik No	99367310334
Telefon	5423985859
E-Posta	intisarmecdel86@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Türk Dış Politikasında Irak Türkmenleri (1999-2012)
Tezin Tercümesi	Iraqi Turkman In Turkish foreign policy (1999-2012)
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	131
Tez Danışmanları	PROF. DR. FAHRİ TÜRK
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

29.05.2018

İmza:.....

Tezin Adı: Türk Dış Politikasında Irak Türkmenleri (1990-2012)

Hazırlayan: İntisar MAGDAL

ÖZET

Türkiye Orta Doğu’da aktif bir rol oynamayı istemekle birlikte, bunu birçok konuda gerçekleştirememektedir. Dünyada süper güç olan ABD’nin kendisine çizdiği sınırlar içinde çıkarlarını gerçekleştirmeye gerçeği çalışmaktadır. Bu durum Irak politikasında Türkmenler konusunda geçerlidir. Türkmenler konusu Türk dış politikasında arka planda kalmaktadır. Ancak Türkiye dönem dönem Türkmenler konusunda daha faal politikalar izlemiştir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin uyguladığı dış Türkler politikası çerçevesinde Türkmenlere manevi destek verilmiştir. 1991’de Ankara’da Türkmenleri temsil eden Irak Millî Türkmen Partisi kurulmuştur. Söz konusu tarihten sonra Türkmen partileri bir araya getirilerek, Türkiye’nin desteğiyle Irak Türkmen Cephesi (ITC) kurulmuştur. Ancak, İkinci Körfez Savaşı’ndan sonra meydana gelen olaylar neticesinde Irak’ın parçalanma süreci başlamıştır. Bununla birlikte Irak’ta, Türkmenlerin kendi haklarını kazanmaları amacıyla Türkiye’nin fiilî desteği başlamıştır. Türkiye 2003 Irak işgali sonrası AKP döneminin başlaması ile aktif bir dış politika ve Orta Doğu açılımı çerçevesinde Irak’ın toprak bütünlüğünü savunmuş ve Türkmenlere yönelik aktif bir politika izlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Türkmenler, Irak Türkleri

Name of Thesis: Iraqi Turkman In Turkish foreign policy (1990-2012)

Prepared by: İntisar MAGDAL

ABSTRACT

Despite the fact that Turkey desires to have an active role in the Middle East, this can not be realized in many aspects. It is a well – known fact that the USA as a superpower provides Turkey with some roles and Turkey fulfills them in accordance with its own benefits. This reality can be observed clearly in the affair of Turkmen in Iraqi policies. That keeps in the background of Turkish foreign policy. Yet, Turkey has managed to step forward about the Turkmen affairs from time to time. During Cold War, Turkmen were provided with emotional support within the scope of policy being carried out for the foreign policy of Turkey-Iraq National Turkmen Party representing the Turkmen for the first time was founded in Ankara in 1991. With the support of Turkey, Turkmen front line was formed in Iraq in order to secure uniformity among Turkmen parties founded after the date aforementioned and adapt themselves to the conditions of Iraq began. In the meantime, in Iraq Turkey's factual support started so as to help Turkmen to gain that rights. After the invasion of Iraq in 2003, with the beginning of JDP (Justice and Development Party) a constructive policy has been followed via an active foreign policy, the Middle East opening and the partnership with Turkmen leaders under the political light.

Keywords: Turkey, Turkmen, Iraqi Turkish

ÖNSÖZ

Bir milleti var eden temel unsurlar, o milletin dini, dili ve sahip olduğu tarihidir. Türkmenler yaşadıkları coğrafyada yıllardır bu unsurları koruma mücadelesi vermektedirler. Bunun yanı sıra yaşadıkları toprakları koruma, hürriyet ve temel insan haklarına sahip olma kavgasındadırlar. Bu çalışmada Türkmenlerle aynı tarihi ve kültürü paylaşan Türkiye'nin Türkmenlere yönelik politikası ve etkisi araştırılmaktadır. Bu çalışmanın ortaya çıkmasının ve araştırma sürecinde benden katkı ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Fahri Türk Hocama ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca bana bu çalışma süresince maddi ve manevi destek veren Op.Dr. Mehmet Yasin Mecdele ve Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Prof. Dr. Suphi Saatçiye teşekkürü borç birim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
HARİTALAR	vii
1. Giriş.....	1
1.1. Analitik Yapı.....	2
1.2 Kavramsal çerçeve	5
1.3. Literatürde Irak Türkmenleri.....	8
1.4.Yöntem.....	9
2. Tarihsel Arka plan.....	10
2.1. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türkmenler	11
2.3. Anavatan Partisi Dönemi	15
2.4. 1990’lar Sonrası Irak Türkmenleri ve Türkiye	20
2.5. Körfez Savaşı ve Irak Türkmenleri	26
2.6 Özet	33
3. Adalet Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Türkmenler	34
3.1.İŞİD’in ortaya çıkışı ve Türkmenlere etkisi.	47
3.2. İŞİD Hakimiyeti ve Türkmeneli Bölgesini Durumu.	57
3.3. İŞİD Operasyonları Sonrası Türkmenler ve Türkiye	61
3.4. Türkiye’nin Irak’a asker göndermesi	64
3.5. Musul Operasyonu Sorunu.....	71
3.6 Özet	79

4. Türkiye ve Türkmen Yetkililer Arasında Yapılan Görüşmeler	80
4.1 Özet	92
5. Türkiye'nin Türkmenlerle iş birliği içerisinde olması ve yapması gereken konular.....	93
5.1. Asimilasyon Girişimlerinin önüne geçmek.....	98
5.2. Türkmen Kuruluşlarıyla ilişkiler ve Türkmen Cephesini	100
5.3. Türkmenlerin Sosyal ve Ekonomik Durumları	108
5.4. Özet	109
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA.....	114

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletler
AKP	Adalet Kalkınma Partisi
AFAD	Afet ve Acil Durum
AP	Adalet Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DAİŞ	El Dawle El İslamiye lil İrak we El Şam
DİAŞ	El Dawle El İslamiye lil İrak we El Şam
DP	Demokrat Parti
İSAM	İslam Araştırma Merkezi
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
ITC	Irak Türkmen Cephesi
ITKYD	Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği
IKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
KHA	Kırım Haber Ajansı
KYB	Kürt Yurtseverler Birliği
SOMO	Irak Milli Petrol Şirketi
TEKAD	Türkmeneli Kadınlar Derneği
MHP	Milliyetçi Halk Partisi
MİT	Milli istihbarat teşkilatı
NATO	North Atlantic Treaty Organization
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi

HARİTALAR

Harita 1. Misakı Milli Sınırları	7
Harita 2. Telafer ve Sincar'ın konumu	96

1. Giriş

Türkiye'nin dış politikası Lozan'da kazanılmış hakların korunmasına dayanıyordu. Bu politika ülkenin ulus-devlet yapısının güçlenmesi ve zaman kazanılması için gerekli idi. Atatürk, Lozan Anlaşması imzalanmadan önceki dönemlerde olduğu gibi Irak'ın durumunu önemle takip etmiş, bölgede gizli cemiyetler kurmuş, propaganda faaliyetlerine başvurulmuş, aşiretlerin faaliyetlerini yükseltmek için iş birlikleri meydana gelmiştir. Fakat sonraki hükümetler edilgen kalmışlardır, Irakta meydana gelen gelişmeler ve değişimlere hazırlıksız yakalanmıştır, gereken vazifelendirmeler oluşturmamışlardır. Bağdat yönetimi ile işbirliği isteği öne çıkarken, kuzeyde Türkmenlere nasihat etmekten fazla bir adım atılmamıştır. Irak'ın kuzeyinde Türkmenler asimile edilirken sessiz, edilgen bir tutum takınmıştır.¹

Irak Türkmenlerinin Türkiye Cumhuriyeti devletinin desteğini bekledikleri konular aşağıdaki şekilde ifade edilebilir: Türkmenlerin varlığının tanınması ve haklarının Irak anayasası teminatı altına alınmasının sağlanması, Irak'taki diğer etnik gruplar tarafından Türkmenlerin asimile edilmelerinin engellenmesi, Suriye sınırındaki Telafer'den başlayan İran sınırlarındaki Mendeli kentine kadar uzanan Türkmeneli adı verilen Türkmen kentlerinde (Musul, Kerkük, Erbil, Telafer Altunköprü, Tuzhurmatu, Kifri, Karatepe, Hanekin, Mendeli, Bedre) Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde Türkmen yönetiminin sağlanması ve desteklenmesi, Türkmen bölgelerinin kuzeyde Kürt güneyde Arap yönetimlerinin kontrolü altına alınmasının engellenmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin garantörlüğünde Birleşmiş Milletler kararıyla Türkmenlerin tüm haklarının teminat altına alınmasının sağlanması ve desteklenmesi şeklinde sıralanabilir.²

¹ Sait Yılmaz, ''Irak'ın kuzeyi için yanlışlar ve gerçekler'',ees2.beykent.edu.tr, 03.05.2016 s.1.

² İlhan Yılmaz Cömert, ''Irak Türkleri(Türkmenler)ve Türkiye'',21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, www.21yyte.org/tr/,27Ağustos2014.

Bu çalışmanın konusu, Türk dış politikasında Irak Türkmenleridir. Bu konu şu ana kadar yüksek lisans düzeyinde ele alınmamıştır, yazarın bu konuya ilgisi Iraklı olduğundan dolayı Trakya Üniversitesinde yüksek lisans döneminde şekillenmiştir. Çalışma analitik yapı bölümünde ortaya konulan hipotez ve sorular üzerinde yürütülmüştür.

1.1. Analitik Yapı

Bu çalışma Türkiye'nin Irak Türkmenlerine yönelik politikasını 1990-2012 incelemektedir. Ayrıca Türkiye-Irak ilişkilerinde başka bir konuya değinmemektedir. Bu bağlamda çalışma aşağıdaki soruları cevaplamaktadır. Günümüzde 28 milyon nüfusa sahip olan Irak'ta tahmini 3,5 – 4 milyon civarında Türkmen yaşamını sürdürmektedir. Bu ülkede yaşayan Türkmenler siyasi, ekonomik ve sosyal olarak bir çok sorunla karşı karşıyadırlar. Bunların çözümünde Türkiye'nin desteğini beklemektedirler. Türkiye, Türkmenler için ne yapmalıdır? Gelecekte Irak'ta bu halk nerede olmalıdır? Ülkede Arap ve Kürt hakimiyet savaşının neresinde yer almalılar? Böyle bir durumda bir milletin yapması gereken şey kendi kimliğini korumak ve tarafsız kalmak mıdır? Her iki etnik gurupla ayrı ayrı mücadele etmeli midir? Ya da anlaşmalı mıdır? Son zamanlarda Türkiye'nin Bağdat yönetimiyle arasının kötü olması ve Kürt yönetimiyle iyi ilişkiler içerisinde olması Türkmenlere yönelik politikasını nasıl etkilemiştir?

Yukarıdaki sorular doğrultusunda bu çalışmanın hipotezi şöyledir:

Hipotez 1. Şayet Türkiye, Türkmen kuruluşlarına yeterince destek verip bu halkın yanında yer alırsa, Türkmenler Irak'ta Arapların ve Kürtlerin haricinde üçüncü önemli gurup olarak ortaya çıkarılacaktır.

Hipotez 2. Türkiye Irak ile ne kadar yakın ve dostane ilişkiler kurarsa Irak Türkmenlerinin haklarını da o kadar iyi bir şekilde savunur.

Bu çalışmada Irak Türkmenlerinin Türk dış politikasındaki rolleri, Türkiye-İrak ilişkilerinde Türkmenler ve Türkmenlerin siyasi gelecekleri ve Türkiye'nin ne yapması gerektiği çalışılacaktır. Türkiye ile Türkmen siyasetçiler arasındaki ilişkiler zaman zaman kesintiye uğramış olsa da hiçbir zaman tümüyle kopmamış ve toplumsal hafızalardan silinmemiştir. Yukarıdaki soruların cevabı araştırılırken amaçlanan temel husus Türkiye'nin hukuki yollarla Irak Türkmenlerinin Irak siyasetinde etkin bir unsur olmalarına yardımcı ve destek olmasıdır.

Türkiye'nin Türkmen meselesinde uzak durduğu iddiası konusunda bir takım nedenler ileri sürülebilir. Cumhuriyetin ilk yılları hakim olan dış Türkler konusunda mesafeli duruş Irak Türkmenlerini de etkilemiştir. Ayrıca 1937 yılında imzalanan Sadabad Paktı Türkiye'nin Irak politikasına yön verdi. Ancak Irak'taki monarşi dönemindeki rahatlıktan sonra 1958'deki Kasım darbesi ve daha sonra özellikle General Kasım sonrası milliyetçi Arap ve Kürt gruplarının (General Abdüselam Arif) katliam girişimleri ve son olarak Baas iktidarında Türkmenlere yönelik baskılar yoğunlaşırken Türk dış politikasının Türkmenlere yönelik tutumunda pek fark görülmemiştir. Esasında sonraki dönemler de Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliğinin gündeminde hiçbir zaman Türkmenler yer almamıştır. Bu politikayı ilk kez 1991'de Körfez Savaşı sırasında Cumhurbaşkanı Turgut Özal değiştirmiştir.

1990'lı yıllarda Türk siyasetçileri Irak Türkmenlerinden uzak tutan sebep neydi? Zaman zaman Türkiye'nin, Türkmenlerle ilgilenmesinden rahatsız olan Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin "biz size İskenderun'daki Arapları soruyor muyuz" diyerek tepki vermiş ve Irak'ın iç işlerine karışılmamasını istemiştir. Peki Saddam rejiminin ortadan kalkmasından sonra Türkiye, Türkmenlere yönelik atak bir politika izledi mi? Türkiye Türkmenler için ne yapmalıdır? Gelecekte Irak'ta bu halk nerde olmalıdır? Bu soruların cevabı bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

ABD'nin Irak'a saldırısıyla ortaya çıkan kriz Irak Türkmenleri Türkiye'nin öncelikli bir dış politika meselesi haline gelmiştir. Türkiye Kuzey Irak'ta Türkmenlere baskı yapılması ve bölgenin etnik yapısının bozulmaması Kürtlere,

kırmızı çizgi koydu. Ancak bu kırmızı çizgi çoktan aşıldı. Çünkü Kürtler ABD'nin himayesi altında olduğundan Türkiye bu konuda fazla bir şey yapamamıştır.³

Bu konunun ele alınmasının siyaset bilimi açısından önemi Irak Türkmenlerinin Türk dış politikası açısından yeterince ele alınmamış olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışma bu alandaki boşluğu doldurmaya matuftur.

Bu çalışma ortaya konulan hipotez ve soruları cevaplamak amacıyla beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hipotez ve sorular ortaya atıldıktan sonra kavamsal çerçevede Misakı Milli konusu üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde çalışmanın yöntemi ve kavramlar ortaya konulmuştur, Bu bölümde ortaya konulan soruları cevaplamak için tezin diğer bölümlerinde farklı dönemlerde Türkiye'nin Irak Türkmenleri politikası ele alınmıştır. İkinci bölümde Türk dış politikasında Irak Türkmenleri tarihsel arka planı, Türkiye Cumhuriyeti dönemi Türkmenlere genel bir bakış, Anavatan Partisi dönemi Türkiye'nin Türkmen politikası, 1990'lar ve sonrası Irak'ta yaşanan siyasi gelişmelerde Türkmenlerin durumu ve Türk dış politikası, Körfez Savaşında Türk dış politikası ve Irak Türkmenleri konuları ele alınmıştır. Çalışmanın en önemli kısmı olan üçüncü bölümü ise Adalet Kalkınma Partisi (AKP) dönemi Türk dış politikasında Türkmenler ve İŞİD'in ortaya çıkışı ve Türkmenlere etkisi, İŞİD Hakimiyeti ve Türkmeneli bölgesinin durumu, İŞİD Operasyonları sonrası Türkmenler ve Türkiye, Türkiye'nin Irak'a asker göndermesi, Musul operasyonu sorunu konularını içermektedir. Dördüncü bölüm ise. Türkiye ve Türkmenler arasında yapılan görüşmeler ele alınmıştır. Son bölüm ise çalışmanın sonuç ve öneriler kısmı olarak ele alınmıştır burada Türkiye'nin Türkmenlerle iş birliği içerisinde olması ve yapması gereken konular tartışılmaktadır.

3 Sedat Ergin, "Yeni gündem: Türkmen meselesi", hürriyet gazetesi, 15 Nisan 2003, www.hurriyet.com, 15 Nisan 2003.

1.2.Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada cevaplanmak istenen soru açıklayıcı bir şekilde otaya konulmuş ve retrospektif bir açıdan incelenmektedir. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra çok sayıda Türk, Türkiye'nin milli sınırları dışında kalmıştır. Irak Türkmenleri Türkiye'den en son ayrılan Türklerdir. Hukuken 1926'da Irak sınırları içinde kalarak resmen Irak vatandaşı olmuşlardır.

Bugünkü Irak toprakları Osmanlı döneminde üç vilayetten oluşmaktaydı. Irak'ın güneyinde Basra vilayeti ortasında Bağdat vilayeti kuzeyinde ise Musul vilayeti yer alıyordu. Musul vilayeti ise Kerkük, Musul ve Süleymaniye sancaklarından oluşuyordu. Irak Türkleri genel itibariyle Musul vilayetinde yaşıyorlardı. Musul vilayeti bin yıl Türk hakimiyeti altında olan bir bölge idi 1055-1056 yıllarında Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmiş ardından Zengiler, Timur İmparatorluğu, Akkoyunlular ve Safeviler bu bölgede hüküm sürmüşlerdir. Yani Irak Türkleri çok daha önce bu bölgeye yerleşmiş ve bölgede devletler kurmuşlardır. Musul 1514te Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferinden sonra Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534-1535 Bağdat seferinden sonra bölgedeki Osmanlı-Türk egemenliği pekiştirilmiştir.⁴

Musul bölgesi 1918 yılında İngiliz işgaline uğramış, Lozan anlaşmasında Irak haritası içerisine alınmaya çalışılmış ve Türkiye, Musul'u Misak-ı Milli sınırlarına içine almayı istemiştir. Fakat iki tarafın anlaşamamaları üzerine Musul Sorunu nedeniyle Lozan Antlaşması imzalanamamıştır. Sonunda bu antlaşmanın imzalanabilmesi için Musul Sorununun daha sonra, iki tarafın bir araya gelmesiyle çözüme ermiştir. Haliç Konferansında da sonuç alınamamış ve Musul Sorununun çözümü Milletler Cemiyetine aktarılmıştır. 1926 yılında Ankara Anlaşması imzalanmış ve o esnada Musul vilayeti Irak topraklarına kalmıştır, Musul petrollerinin %10'u 25 yıllığına Türkiye'ye verilmesi kararı kabul görmüştür.

⁴ Bilal N. Şimşir, Türk-Irak ilişkilerinde Türkmenler,1.basım,Bilgi yayınevi, Ankara, Eylül 2004.

Kararlaştırılmış 1951 yılına kadar düzenli bir şekilde Türkiye'ye ödenmiştir. Türkiye, alması icab edilen 5.5 milyon sterlinin, yeni gelişmelerin meydana gelmesi nedeniyle 3.5 milyonunu almış, geriye 2 milyon sterlinlik alacağı kalmıştır.⁵ 1926 anlaşması yapılırken Türkiye-Irak arasında bir nüfus mübadelesi düşünülmemiştir. 1923 yılında Türkiye-Yunanistan arasında bir mübadele antlaşması imzalanmış ve uygulanmıştır. Ancak Irak ile Türkiye arasında böyle bir anlaşmaya varılmamıştır. Iraktaki Türklere ‘‘Hakkı Hıyar’’⁶ tanımıştır. Ancak verilen süre yetersiz olmuş ve bu uygulama başarılı olmamıştır.

Böylece 1514'ten itibaren Osmanlı toprağı olan Türkmeneli (Türkmenlerin yaşadığı bölge) Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Misak-ı Milli hudutları içerisinde idi. Mondros Mütarekesinin yedinci maddesine göre 10 kasım 1918'de İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Irakta Türklüğü yaşatan büyük bir soydaş kesim yeni dönemlerde Irak Türkmenleri adını almışlardır.

Çalışmanın bu kısmında Türk, Türkmen, Türkmeneli, İŞİD, DAİŞ, DİAŞ. Kelimelerinin açıklaması yapılmıştır. Irak topraklarında yaşayan Türk topluluğuna genelde Türk adı verilmekle beraber son dönemlerde Türkmen kelimesi Türk kelimesinin yerini almaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den ayrılmak zorunda bırakılan Irak Türkleri uzun yıllar ‘‘Türkler’’ diye adlandırılırken,1959'da Irak Cumhuriyet dönemini başlatan Abdülkerim Kasım yönetimi Türkmen olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bağdat yönetimi tarafından Türkmen diye adlandırılan Irak Türkleri Lozan Konferansı sırasında da İngilizler tarafından Türkmen diye adlandırılmıştır. Ancak o dönem Türk heyetinin Başkanı İsmet Paşa Türkmen kelimesinin Türk kelimesiyle eş anlamlı olduğunu ve Anadolu'da yaşayan Türklerin de Türkmen olduklarını öne sürmüş ve böylece İngiliz

⁵ Emine KISIKLI, ‘‘Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi’’, Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 24, Kasım 1999-2003 s.487-526.

⁶ Seçme hakkı Iraktaki Türklere iki aylık bir süre tanınmış ve on sekiz yaşını doldurmuş kişiler kendi vatandaşlığını seçebilme hakkı verilmiştir.

tezi o zamanlarda çürümüştü.⁷ Dolayısıyla Türk ve Türkmen kelimesi aynı anlama gelmektedir. Irak Türkleri ifadesi Irak kraliyet dönemine kadar kullanılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk Irak Türkleri, Musul Türkleri ifadelerini kullanmıştır. Günümüzde ise Türkmen kelimesi kullanılmaktadır.⁸ Bu çalışmada Türkmenleri ifade eden Türk ve Türkmen kavramları eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Türkmeneli kavramı ise Irak'ta Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere izafeten kullanılmaktadır. IŞİD VE DAİŞ kelimeleri ise şu şekilde açıklanabilir. DAİŞ veya DİAŞ kelimeleri Arapçada "Ad- Davla Al- İslâmiyya fi Al İrak wa – Şam" cümlesinin kısaltmasıdır. IŞİD kelimesi ise Türkçe olan "Irak Şam İslam Devleti" tamlamasının kısaltmasıdır. Her iki kelimedede aynı anlamda kullanılmaktadır.

(Harita 1 Misakı Milli Sınırları)

⁷ Suphi Saatçi, "Tarihten günümüze Irak Türkleri", 1.basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.

⁸ Bilgehan Atsız Gökdağ, "Orta Doğu'daki Türk Varlığı, Yeni Türkiye", Yeni Türkiye, 82.2016, <http://www.yeniturkiye.com>, s.152-153.

⁹ <https://www.google.com.tr/maps>, 13.10.2015.

1.3. Literatürde Irak Türkmenleri

Irak Türklerini inceleyen çok az sayıda eser bulunmaktadır ve bu eserler bir akademik çalışma için yetersiz kalmaktadır. Mevcut eserlerin birçoğu aynı konulara değinmektedir. Bu çalışmalar Irak Türklerinin bölgeye girişiyle başlayarak Irak Türklerine karşı uygulanan baskıları, Türkmenlerin dillerini ve edebiyatını ele almaktadır. Daha önce bu konu üzerine yazılmış olan çalışmalar konuya tarihsel perspektiften konuya yaklaşmaktadır. [Ancak Türkiye’de yayınlanan gazete ve dergileri kullanarak daha kapsamlı bir araştırma elde edilebilir. Bu çalışmada Stratejik Analiz, Yeni Türkiye, Türk Dünyası gibi dergiler ile Milliyet ve Hürriyet gazeteler kullanılmıştır.]

Irak Türkmenleri üzerine bulunan eserlerden birisi Bilal N. Şimşir’in Türk-Irak ilişkilerinde Türkmenler¹⁰ adlı kitabıdır. Bu eser daha çok Türkiye’de çıkan gazetelere ve dışişleri bakanlığı arşivinden bazı belgelere dayanarak yazılmıştır. Yazar bu kitapta Irak Türkmenlerinin Türkiye’den ayrılmalarından itibaren (1918’ten 2004’e kadar Türkiye-Irak ilişkileri ışığında Türkmenlerin durumunu ve Türkiye’nin politikasını ele almıştır. Kitap daha çok günlük olaylar şeklinde yazılmıştır. Son bölümde kitaba grafikler eklenmiştir. Bu grafikler olayların kapsamlı kavranmasını amaçlamıştır.

Bu konuyla ilgili bir diğer eser ise Ümit Ertuğrul’un, Irak Türkleri ve Türkiye¹¹ adlı eseridir. Üç bölümden oluşan bu eserin başlığı içeriğini yansıtmamaktadır, kitabın birinci bölümünde Orta Doğu’da milattan önceki ve Avrupa sömürgeciliğinin başlangıcına kadarki dönemlerde yaşanan mücadelelere değinilmiştir, Avrupa sömürgeciliğinin başlangıcından Doğu blokunun çöküşüne kadar olan dönemde yaşanan olaylar kapsamlı olarak ortaya konulmuş ve Doğu blokunun çökmesinden Orta Doğu’nun yeniden yapılanmasına etken olan unsurlar

¹⁰ Bilal N.Şimşir,*a.g.e.s*,1.

¹¹ Ümit Ertuğrul, ''*Irak Türkleri ve Türkiye*'' ,1. baskı, İzzetin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı),İstanbul,2006.

ele alınmış ve bu kapsamda Irak'ın nasıl şekillenildiği incelenmiştir. Kitabın ikinci bölümünde Türkmenler konusu tarihsel bir perspektifle yerleştikleri tarihten itibaren ABD'nin Irak işgaline kadar ele alınmıştır. Son bölümde ise Irak'taki Kürtleri kısaca tanımladıktan sonra, Kürtlerin konumları ve izledikleri yollar ile, Türkiye'nin Orta Doğu ve Irak politikası ile Irak Türkmenlerine yaklaşımı ortaya konulmuş, Irak'ta kısa, orta ve uzun vadede meydana gelebilecek değişikliklerin neler olacağı, bu değişikliklerden etkilenecek olan Türkmenlerin ve Türkiye'nin bu değişimlere bulması gereken rasyonel çözümler tespit edilerek kitap sonlandırılmıştır.

Türkmenler konusu ile ilgili Irak'ta Arapça yazılan çok az sayıda eser bulunmaktadır. Bu eserler Türkmen yazarlar tarafından yazılmıştır, Arap yazarlar ise Türkmenler konusunu yüzeysel bir şekilde ele almışlardır. Arapça yazılan eserlerden birisi ise Eeşat Hüzmüzl'nün 'El-Türkman ve El-vatan El- İraki'¹² adlı eseridir. Yedi bölümden oluşan bu kitap Türkmenler ile ilgili değildir.

1.4.Yöntem

Bu çalışmada Iraklı ve Türk yazarların yazmış oldukları kitaplar ve makaleler ikincil kaynak olarak kullanırken, 1990 ve 2000li yıllarda Türkiye'de yayınlanan gazeteler birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Birincil ve ikincil kaynaklar İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İslam Araştırmalar Vakfı Kütüphanesi, Irak Türkleri Vakfı ve Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinden elde edilmiştir. Çalışmada İstanbul Üniversitesi ve İSAM kütüphanelerinde bulunan kitaplar ve tezlerden yararlanılmıştır. Kerkük Vakfının Türkiye de çıkan günlük gazete arşivi ve vakfın çıkardığı dergi ve yayınladığı kitaplardan yararlanılmıştır. Çalışmada ORSAM'ın internet üzerindeki kaynakları da kullanılmıştır.

Arapça ve Türkçe kaynaklardan aynı bilgiyi elde etmek isterken farklı düşünceler ortaya konulduğunu görüldü. Bu çalışmada basılı kitap, makale ve benzer kaynaklar, internet üzerindeki birçok çevrimiçi kaynaklar da kullanılmıştır.

12 Erşat Hüzmüzlü, ''*Elturkmen ve el vatan eliraki*'' ,Kerkük vakfı, İstanbul 2003.

Çalışmada görüşme yöntemi de kullanılmıştır. Görüşme yapılan kişiler Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Bölüm Başkanı ve Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Prof. Dr. Suphi Saatçi ile yaklaşık 40 dakikalık bir görüşme yapılmıştır. İkinci görüşme ise Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Mehmet Tütüncü ile yaklaşık 40 dakikalık bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen bilgiler tezin farklı bölümlerinde kullanılmıştır. Üçüncü görüşme ise Irak Türkmenleri Kadınlar Derneği Başkanı Dr. Fevziye Hasasu ile yaklaşık yarım saatlik bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede elde edilen bilgiler ise Türkiye'deki Türkmen dernekleri konusunda faydalı olmuştur.

2. Tarihsel Arka plan

Türkiye'de Irak Türkmenleri konusu çoğu kişiler tarafından gerektiği kadar bilinmemektedir ve yeterince mühimsenmeyen alanlardan biridir. Oysaki Türkmenler 1918 yılına kadar Anadolu Türkleri ile aynı sınırlar içinde yaşamışlar daha sonra Irak toprakları sınırlarında kalan Türklerdir. Türkmenler, Osmanlı'nın asırlar boyunca hakimiyet sürdürdüğü ve dönemler boyunca yönettiği topraklarda yaşamaya devam etmektedirler. 1918'den beri Türkmenler varlıklarını ispat etme ve kimlik mücadelesine devam etmiş ve günümüze kadar uzanan bu zaman parçasında Irak'ta iktidarda olan farklı hükümetler ve güçlerin uyguladıkları baskı ve asimilasyon politikaları sebebiyle büyük zorluklar, sürgünler ve katliamlarla karşı karşıya kalmıştır. Bütün bu yaşanan zorluklara nazaran Türkmenler dilini ve Türklüğünü unutmadan büyük aşarıyla devam ettirmektedir.¹³

Irak Türkmenlerinin meskun oldukları yer Türkmeneli'dir. Bu bölge 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra İngiliz işgaline maruz kalmıştır. Türkiye bu işgale karşı çıkmış ve dolayısıyla Musul sorunu ortaya çıkmıştır. Türkmeneli bölgesi Akara Antlaşması'nda Türkiye'den koparılıp Irak sınırları içerisine alınmıştır.

¹³ İlhan Yılmaz, '*Fırat kalkanı harekatı ve Suriye Türkleri*', '21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü', <http://www.21yyte.org>, 16 eylül 2016.

Böylece Irak Türkleri Irak'ın asli üçüncü unsuru değil azınlık olarak gösterilmiş, ulusal yasa ve uluslararası antlaşmalara göre korunma hakkını kaybetmişlerdir.¹⁴

Asırlarca Orta Doğu'ya hakim olan Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nda yıkıldıktan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Irak politikası ve Türkmenler konusundaki ilk tecrübesi Musul sorununun çözümünde olmuştur. Türkiye'nin dış politikasını belirleyen 1920-1923 yılları arasında Misakı Milli metni olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk 30 Ağustos 1922'de yabancı bir yazara verdiği röportajda “Bütün Türk toprakları kurtulmadığı müddetçe durmayacağım”. açıklamasını yapmıştır. Bütün Türk topraklarından kastınız nedir sorusunu “Avrupa tarafında İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya, Asya tarafında Anadolu, Musul arazisi ile Irak'ın yarısı” olarak cevaplamıştır.¹⁵

2.1. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türkmenler

Atatürk döneminin dış politikasında komşu ülkelerin önemli ve öncelikli bir yeri vardı. Bu bağlamda Türkiye – Irak üst düzey ilişkileri 1927 senesinde başlamıştır. Irak kralı Faysal 3 Kasım 1927'de Londra'da ikamet ettiği otele Türkiye Büyükelçisini davet eder ve onun aracılığıyla Türkiye'ye dostluk mesajı gönderir.¹⁶ Türkiye-Irak arasında ilişkiler bu şekilde kurulmuş ve dostça gelişmiştir. Atatürk döneminde Irak ile Türkiye arasında sıcak ilişkiler kurulmuş bu durum İsmet İnönü döneminde de devam etmiştir.

1945 yılında Irak devleti yetkilileri Türkiye'yi ziyaret etmiş, Türkiye ile Irak arasında dostluk anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmada eğitim, öğretim ve kültür işbirliği protokolü ile Irak Türkleri Türkiye'de okullara kabul edilmeye başlanmıştır. Demokrat Parti (DP) döneminde ise Türkiye-Irak ilişkileri siyasi alanda ilerlemiştir. Bu döneme Türkiye ile Irak arasında 1955 yılında Bağdat Paktı imzalanmıştır. Ancak

¹⁴ Yılmaz,*a.g.m*,s,1.

¹⁵ Ertuğrul,*a.g.e*,s.213-214.

¹⁶ Şimşir,*a.g.e*,s.82.

ikili ilişkide Irak Türkmenlerinin hakkını güvence altına alan yazılı bir anlaşma olmamıştır.¹⁷ 1958’de Irak’ta askeri darbe ile cumhuriyet ilan edilir.

1960’larda zaman zaman Türkiye, Türkmenler konusunda girişimlerde bulunmuş, Türk Dışişleri Bakanlığı ve Bağdat Büyük Elçiliği Irak Türkmenleri hakkında raporlar veya bilgi notları hazırlamış ve Türk hükümetine sunmuştur. Bu rapor ve notlarda Irak Türklerinin yaşadıkları bölgeler, nüfusları, eğitimleri, ekonomik, sosyal ve hukuki durumları hakkında bilgi sunmuş ve taleplerde bulunulmuşlardır.

Örneğin, 28 Ağustos 1960 tarihinde Kerkük’te Irak Türkmenlerinin ilk eğitim kongresi düzenlenmiştir. Kongrede alınan kararlardan en önemlisi Türkmen bölgelerinde Türkçe eğitim konusu idi. Ancak bu konu Irak hükümeti tarafından göz önüne alınmamıştır. 2 Eylül 1960 günü dönemin Türk Başbakan Yardımcısı Alparslan Türkeş bu konuyla ilgili Dışişleri Bakanlığına bir yazı göndererek Türkmenlerin Türkçe eğitimi hakkında Dışişleri Bakanlığının ne düşündüğünü resmen sormuştur. Dışişleri Bakanlığı Irakta Türkçe eğitimi konusunun üzerinde durmaya başlamıştır. 3 Şubat 1961’de Dışişleri Bakanlığında Dış Türklerden sorumlu olan Beşinci Daire Genel Müdürlüğü, bakanlığa bir müzekkere sunmuş ve bakanlık, Irak’ta ilgili makamlarla görüşmüş ve olumlu cevap almıştır. 1960’lı yıllarda Türkiye’nin Türkmenler konusunda Irak Hükümeti ile bağlantıya geçtiği bir diğer konu ise Türkmenlerin hakları konusu idi. 13 Haziran 1963’te Türkiye Dışişleri Bakanlığında, Bağdat Büyükelçiliğine özetle şöyle bir yazı gönderilmiştir: ”Irak Hükümetinin ademi merkeziyet sistemi kapsamında soydaşlarımıza ayrı bir muhafızlık verileceği yolundaki sözünün Irak Dışişlerine hatırlatması ve Türk azınlığın her türlü hakkının ve hukukunun güvence altına alınmasına büyük önem verdiğimiz bildirilmesini rica ederiz” bu konuda Irak Hükümetinin cevabı şu şekilde olmuştur”...Irak Hükümetinin prensibi hiçbir azınlığa özel haklar tanımamaktır...” ancak o dönemlerde Irakta Kürtlere özel hak tanınmıştır. Türkiye

¹⁷ Ertuğrul, a.g.e,s,222.

bu durumu izlemeye devam etmiştir. Eğer Kürtlere özerklik hakkı verilseydi, Türkmenlere de aynı hak istenecekti.¹⁸

Adalet Partisi(AP) döneminde 1965'te Türkiye –Irak arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler başlamıştır. Şubat 1966'da Irak Dışişleri Bakanı Adnan Paçacı Türk mevki taşı İhsan Sabri Çağlayangil'in daveti üzerine Türkiye'ye geldi. Ziyaret sonrası her iki ülke tarafından ortak bildiri yayınlandı. Bildiride, Türkiye Dışişleri Bakanı, Irak Hükümetinin milli birliğini muhafaza ve toprak bütünlüğünü savuma yolundaki gayretleri ile ilgili olarak Türk Hükümetinin desteğini ifade etmiştir.¹⁹ Nisan 1966'da Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Irak Dışişleri Bakanı Paçacı'nın daveti üzerine Bağdat'ı ziyaret etmiş, Çağlayangil ziyareti sırasında Kerkük'ü de ziyaret etmiştir.²⁰

Temmuz 1966'da Irak Başbakanı ve Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret etmiş, Başbakan Demirel ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile görüşmeler yapmışlardır. Bu ziyaret sırasında turizm alanında işbirliğine dair anlaşma imzalanmıştır. Irak başbakanı ziyareti sırasında Demirel'i Irak'a davet etmiş, Demirel Ekim 1967'de Irak'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bağdat'tan sonra Kerbela, Basra, Musul ve Kerkük'te inceleme ve temaslarda bulunmuştur.²¹ Bu ziyaret Irak Cumhuriyeti kurulduktan sonra ilk Türk cumhurbaşkanının ziyareti olarak tarihe geçmiştir. Ancak Türkmenler konusu herhangi bir şekilde gündeme gelmemiştir.

17 Temmuz 1968'de Irak'ta askeri darbe yapılmış Baas Partisi yönetimi ele geçirmiş, kendine muhalif olan gurupları sindirmeye çalışmıştır. 1970 yılında Irak yönetimi, Kürtlerle özerklik konusunda anlaşma yapmış, Kerkük'ün de özerk Kürt bölgesinin sınırları içerisinde yer alma talebini onaylamıştır. Arapların Kerkük ve diğer Türkmen bölgelerine yerleştirerek Araplaştırma politikası izlenmiştir, Türkçe

¹⁸ Şimşir, *a.g.e.s.* 147.

¹⁹ Şimşir, *a.g.e.* s.164.

²⁰ Şimşir, *a.g.e.* s.165.

²¹ Şimşir *a.g.e.s.* 166,167.

eğitim veren okullar Arapça eğitime geçmiştir. Türkmen bölgelerinde camilerde Türkmence hutbe okunması yasaklanmıştır. Bu duruma karşı koyan Türkmenler çeşitli işkencelere maruz kalmışlardır.²² Türkmenlerin yaşadıkları bu duruma Türkiye'deki kamuoyu büyük tepki göstermiştir. Hürriyet ve Milliyet gibi gazeteler Kerkük'e muhabirler göndererek Iraktaki Türkmenlerin durumunu anlatan yazı dizileri yayımlamışlardır.²³

Türkmenlerin Bağdat yönetimi tarafından maruz kaldıkları baskı ve haksızlıklar yüzünden, 16 Ocak 1971'de Türkiye'yi ziyaret eden Irak Cumhurbaşkanı yardımcısı Salih Ammaş Türk gazetecilerinin yoğun sorularına muhatap kalmıştır. Ammaş'ın Türk yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde gündemin en ağırlıklı konusu Irak Türkmenleri olmuştur. Türkmenler konusu Türkiye'nin resmi gazeteleri ve TRT radyolarının 18 Ocak 1971 tarihindeki önemli başlıklarından biri olmuştur. Radyoda yayımlanan "günün yorumunda" Türkmenler konusu şu şekilde ifade edilmiştir: "İki ülke arasında ortaya çıkan sorunların en başında Irak'ta bulunan Türk topluluğunun durumudur. Irak'ın kuzeyinin etnik olarak çok parçalı bir durumda olması ve bu etnik grupların arasında devamlı surette çarpışmaların olması nedeniyle Kerkük civarında yoğun olarak yerleşik bulunan türk topluluğunun güvenliği ile huzuru zaman zaman tehlikeli duruma düşmektedir. Bu durum ise Türkiye bakımından devamlı olarak kaygı konusu olmaktadır. Öyle anlaşıyor ki, general Ammaş'ın İstanbul'da yapacağı görüşmelerde Irak Türklerinin durumu da ele alınacak ve Bağdat Hükümetinin ilgi ve anlayışı istenecektir"²⁴

21 Ocak 1971'de İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'i kabul ederek Irakla ilişkiler ve Irak Türkmenleri hakkında ayrıntılı bilgi almıştır. İnönü görüşmeden sonra basına şu demeci vermiştir: "Irakla münasebetlerimiz Kerkük Türkleri üzerinedir. Kerkük Türkleri, Irak idaresinin yeni şeklini almasında

²² Ertuğrul, a.g.e.s.145

²³ Saatçi, a.g.e.s.248.

²⁴ Saatçi, a.g.e.s.251

bir ara bizi çok endişeye düşüren garip bir vaziyet karşısında kalmışlardır’’²⁵. İsmet İnönü’nün Irak Türkleri konusunda söylediklerinin tarihi bir ağırlığı vardır. Çünkü İnönü Musul meselesinde diplomatik bir rol oynamış ve 1926’da Türkmenleri Irak’ta bırakan anlaşmanın imzalandığı sırada Türkiye Başbakanı idi.²⁶

1970’li yıllarda da,1960’lı yıllarda olduğu gibi Türkiye ve Irak arasında üst düzey görüşmeler olmuştur. Ancak bu görüşmelerde daha öncesinde olduğu gibi Türkmenler ile ilgili yazılı bir anlaşma olmamıştır. Türkmenlerle ilgili konular sözlü olarak ele alınmıştır.

Bilindiği gibi öteden beri Türkiye – Irak arasında Irak Türkmenlerinin haklarıyla ilgili yazılı bir hüküm yoktur, ancak uluslararası ilişkilerde yazılı hukukun yanında yazılı olmayan teamül hukuku vardır. Türkiye, Irak Türkmenleri lehine Irak hükümetleri nezdinde sayısız girişimlerde bulunmuştur, Bazen Ankara’daki Irak elçileri Dışişleri Bakanlığına çağrılıp girişimler de bulunulmuş, bazen de Türkiye’nin Bağdat Büyükelçisi Irak Dışişleri Bakanına veya Başbakanına çıkarak girişimlerde bulunmuştur. Türkiye yalnız Dışişleri Bakanlığı veya Bağdat Elçiliği aracılığıyla değil başka yollarla da Irak Türkmenlerinin yanında olmuştur.²⁷ Türkiye ile Irak arasında karşılıklı çıkarlara dayanan açık ve samimi dostluk ilişkileri kurup, aynı zamanda Irak Türkmenlerine de bazı haklar sağlanmıştır. Bu da farklı iktidarlar döneminde görülmüştür.

2.3. Anavatan Partisi Dönemi

Anavatan Partisi 1983 yılında, Irak-İran Savaşı sürerken iktidara gelmiştir. O dönemlerde Türkmen siyasetçi ve ileri gelenlerinin idamına Türkiye’nin sessiz

²⁵ Şimşir *a.g.e.s.*184,185.

²⁶ Şimşir *a.g.e.s.*184,185.

²⁷ Ayıışı, *a.g.m* s.2.

kalması katliam ve idamların boyutunu arttırmıştır. Irak hükümeti tutuklamalar ve idamlar gerçekleştirmiştir.²⁸

ANAP'ın iktidara geldiği dönem ABD İran-Irak Savaşı'nda Irak'ı İran'a karşı açıkça destekliyordu ancak Türkiye, Irak ve İran'a eşit mesafede durmaya çalışmıştır. Trabzon Limanı İran'a çalışırken, Mersin Limanı da Irak'a giden malların boşaltıldığı adres idi. Bunun yanı sıra Türkiye İran'ı rejim ihraç etme potansiyeline sahip bir ülke olarak görüyordu. Bu nedenle İran hakkında siyasi olarak müttefiki ABD'den pek farklı düşünmemiştir.²⁹

Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Ankara Şubesi, Gazi Üniversitesi ile işbirliği yaparak 1986 yılında Irak Türkleri Sempozyumu düzenlemiştir. Sempozyum Türk Dışişleri Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu sonucunda Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde belki de ilk defa Irak'ta Türkmenlere uygulanan muameleleri görmezden gelmedi demek mümkündür. Fakat, Türkiye Irak'tan baskı ve savaştan kaçan Türkmenlere destek olmuş ve kapıyı kapatmamıştır. Böylece çok sayıda Türkmen Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye iltica eden Türkmenler Kuzey Irak'tan ve ya İran yoluyla Türkiye'ye sığınmıştır. Herkesin malumu ANAP içinde farklı görüşlere sahip olan gurupları bulunduran bir partiydi. Bu guruplardan milliyetçi taraf, Türkmen konusuna sempati ile bakmaktaydı. Dönemin Başbakanı Turgut Özal özellikle Türkiye'de yaşayan Türkmenlerle Partideki milliyetçi cenahta bulunan milletvekilleri aracılığıyla defalarca görüşmüştür. Ancak, Türkiye'nin güçlü bir iktidara sahip olmasına rağmen Irak'ın savaş halinde bulunması somut adımların atılmasını engellemiştir. Bu konuda Irak'la herhangi bir üst düzey görüşme yapılmamıştır. II. ANAP Hükümeti sırasında var olan durum aynı şekilde devam etmiştir. Fakat, Kerkük petrol tesisleri İran tarafından defalarca bombalamasının

²⁸ Mahir Nakip, *“Başlangıcından Günümüze Türk Hükümetleri ve Irak Türkleri”*, *“Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, orsam tutanakları”*, No: 35, Eylül 2014, www.orsam.org.tr, s.58.

²⁹ Nakip, *a.g.m*, s.58.

ardından Batı medyası Türkiye'nin Kerkük'e müdahale edebileceği konusunu ortaya atmıştır. Ortaya atılan bu haberler Türk basınında da geniş bir yer almıştır. Bu durum karşısında meclis içindeki muhalefet ve meclis dışı muhalefet askeri müdahale haberleri konusunda eleştirilerini hükümete karşı yöneltmiş, ancak hükümet bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiştir. Özal Cumhurbaşkanı olduğu dönem iki önemli gelişme aynı anda yaşanıyordu. Birinci ve en önemlisi Sovyetler Birliği'nin dağılması ve beş bağımsız Türk cumhuriyetinin ortaya çıkması idi. Bu gelişme III. ANAP Hükümetine ve cumhurbaşkanlığı makamına yükselmiş Özal için farklı bir imkan ve hesapta olmayan bir fırsat idi. Kısa bir duraklamadan sonra bu Türk cumhuriyetlerini ilk tanıyan ve bu yeni devletlerle ilk ilişkileri kuran ülke Türkiye olmuştur. Türkiye için Sovyetler Birliği korkusu artık mazide kalmıştır. Nitekim Türkiye, rahatça dış Türklerden söz edebilme fırsatına sahip olmuştur. İkinci önemli gelişme ise Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesiydi. Saddam'ın bu adımı ABD'nin duruma el koymak için hızlı bir politika uygulayarak duruma müdahale etmesine neden olmuştur. Suudi Arabistan ve Türkiye ABD'nin bölgedeki en güvendiği iki ülke idi. Böylece bir taraftan ABD diğer müttefikler ile Suudi Arabistan'dan işgal altındaki Kuveyt'i Irak ordusundan temizleme talebinde bulunurken diğer taraftan da Özal Türk Silahlı Kuvvetlerine “Kuzey Irak'a gir” emrini vermekte idi. Özal, açıkça söylüyordu: “Bir koyup beş alacağız” 1990 yılında Peşmerge güçleri, Bir Türkmen şehri olan Kerkük'ü işgal etmiştir. Şehrin tapu ve nüfus resmi dairelerini yağmalayıp önemli tapu ve evrakları yakıp ve kaybettiler. Arap milliyetçisi olan Baas Partisi'nin şehirde kalan ileri gelenlerini katletmişlerdir. Türkiye'nin, peşmergelerin Kerkük işgaline ses çıkarmaması, Kerkük konusunda ABD ile mutabık olduğu izlenimini vermiştir. Fakat durum böyle olmamıştır. Özal, George Bush ile görüşmeden döndükten 2-3 gün sonra Irak hava kuvvetlerine uçuş serbestliği tanınmıştır. Irak askeri uçakları Kerkük, Erbil ve Süleymaniye şehirlerini bombalamaya başlamıştır. Yüz binlerce Kürt ve Türkmen bir anda Türkiye ve İran'a sığınmaya başlamıştır. Nitekim “bir koyup beş alınacağına, bir koyup beş verilmiştir”.³⁰

30 Nakip, a.g.m, s.59.

Artık Irak'ta yeni bir dönemin başladığı görülmektedir. 36. paralelin kuzeyi Birleşmiş Milletler tarafından güvenlik bölgesi olarak belirlenmiştir. Musul kenti ise bu koordinatlara bakıldığında kuzeyde olmasına rağmen güvenlik bölgesinin dışında bırakılmış fakat Süleymaniye sözü edilen paralelin altında bulunmasına rağmen güvenli bölge kapsamına alınmıştır. Bu duruma bakıldığında, Türkmenlerin, Saddam'ın insafına bırakıldığı anlamını çıkarmamız mümkündür. Kürtler ise avantajlı bir konuma geçerek Çekiç Gücün de himayesi dahilinde yaşama fırsatı elde etmiştir. 18 Mart 1991 tarihinde Irak Kuvvetleri, Türkmenlerin yerleşik bulunduğu Altunköprü şehrinde, Halepçeyi dahi aratmayacak şekilde katliam yaparak yüz bin kişiden fazla Türkmeni katletmiştir. Türkiye'nin de bu katliama sessiz kaldığı görülmüştür.³¹

1990'lı yıllarda Erbil şehrinde serbest bir şekilde siyaset yapan Türkmenlerin parti merkezleri peşmergeler tarafından basılarak oradaki Türkmenlerin öldürüldüğü görülmüştür. Bu olaylar için de Ankara hükümeti herhangi bir tepki vermemiştir. Erbil şehrinde yaşayan Türkmenler güvenli bölge uygulamasının avantajlarından çok az da olsa yararlanabilmişler fakat Altunköprü, Telafer, Tazhurmatu ve Kerkük gibi Türkmenlerin çoğunlukta bulunduğu kentlerde on üç yıl sürecek zorlu ve çok sert iktisadi ambargo ile yaşamak zorunda kalmışlardır.³²

Türkmenlere, Orta Doğu Türkmenleri Sempozyumunun en büyük avantajlarından birisi, Irak Türkmenlerinin ilk yasal siyasi partisi Irak Milli Türkmen Partisinin (IMTP) Türkiye'de kurulmasına izin verilmiş olmasıdır. Irak siyasetine bakıldığında hiçbir iktidar, Irak'ta Türkmenlere siyasi parti kurma imkanı sağlamamıştır. Türkiye'de kurulmuş olan parti ile Türkmenler açık siyaset yapma olanağına kavuşmuşlardır. Irak'ta yaşayan Türkmenler, 1960 ile 1977 yılları arasında siyasi faaliyetlerini gizli olarak Türkmen Kardeşlik Ocağı adı altında sürdürmeyi başarmışlardır. Ancak Türkiye'de başlayan bu uygulamayla Türkmenler ciddi bir

³¹ Nakip, *a.g.m*, s.60

³² Nakip, *Orta Doğu projesinin kurbanı Türkmenler mi?* Sayı: 69 Cilt: 7 Temmuz-Ağustos 2015, www.orsam.org.tr.

siyasi tecrübe kazanmışlardır. IMTP'nin kurulmasından itibaren Irak'ta bulunan iktidar ve muhalefetteki tüm Türkmen partileri IMTP'yi muhatap olarak kabul etmişler ve yöneticileriyle bir araya gelmeye başlamışlardır. Özal'ın, Cumhurbaşkanı olduğu dönemde Kuzey Irak'ta bulunan liderleri kabulünde IMTP'nin o zaman başkanlığını yapan Dr. Muzaffer Arslan'ı sağına alırken, Kürt liderleri Talabani ve Barzani'yi de soluna oturtmuş ve basına bu şekilde fotoğraf vermiştir. 1993'te Özal'ın vefat etmesinden sonra Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle birlikte Refahyol Hükümetinin kurulması sonucunda yeni bir siyasi süreç başlamıştır. IMTP çözülmeye başlayınca farklı Türkmen kuruluşlarının meydana geldiği görülmüştür.³³

Türkmenler tarafından bir sembol olarak görülen YÖK Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın çabaları sonucunda Türkmen kuruluşlarının bir çatı altında toplanması sağlanmış ve bu sayede 1884 yılında ise Irak Türkmen Cephesi kurulabilmiştir. Cephe yönetiminin ise Refahyol Hükümetinin Doğru Yol kanadıyla daha iyi bir şekilde anlaştığı gözlemleniyordu. Bu durumun belirgin sebeplerine bakıldığında dış Türklerden sorumlu olan bakanın Türkçü olması ve Türkmenlere yakınlığı bilinen Ayvaz Gökdemir ve Dışişleri bakanının da Tansu Çiller olmasıydı.³⁴

Ağustos 1995 tarihinde Saddam Hüseyin ile Barzani anlaşarak Irak askerleri Erbil şehrine girmiş, Talabani'nin buradan çıkarılması sağlanmıştır. Bu durumun Türkmenlere zararı çok olmuştur. Bunun sonrasında Irak Türkmen Cephesinin, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi binasının yakılmasıyla birlikte on civarında Türkmenin tutuklandığı Bağdat'a götürüldüğü görülmüştür. Irak Türkmen cephesinin açtığı Türkçe eğitim veren okulların tahrip edildiği, öğretmenlerinin çoğunun Türkiye'ye göç ettiği gözlemlenmiştir. ABD'ye, Bill Clinton ile görüşmeye gitmiş olan Tansu Çiller, Türkiye'nin, Türkmenlerin arkasında olduğunu belirtmiştir.

³³ Nakip, "Başlangıcından Günümüze Türk Hükümetleri ve Irak Türkleri", "Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu", orsam tutanakları, No: 35, Eylül 2014, www.orsam.org.tr, s.61.

³⁴ Nakip, a.g.m,s.61.

Kapatılmış olan Türkçe eğitim veren okulların tekrar eğitime açılabilmesi için kabinenin DYP’li Bakanı Ayvaz Gökdemir gerekli olan yardımları yapılmasını sağlamıştır.³⁵

Türk Ocakları Genel Merkezi, Türk Dil Kurumu salonunda 20 Şubat 1999 tarihinde “Irak Türklüğünün Dünü ,Bugünü ve Yarını” isimli bir toplantı düzenlemiştir. Toplantının amacı ise o dönemde siyasi olarak faaliyetlerde bulunan Türk partilerinin, Türkmenler konusunda görüş ve fikirlerini ortaya koymalarını sağlamaktır. Panele DYP, MHP, BBP ve ANAP temsilci göndermiştir. O dönem Türk siyasetinde yer alan CHP, DSP ve Fazilet Partisi çağrılmış olmalarına rağmen toplantıya katılmamışlardır. Toplantıya katılan temsilcilerin Türkmenlerden tarafa olması ve onların lehine konuşmalar yapması gerekmiyordu. Bu toplantıda kazanç, yıllardır belirlenemeyen bir dış meseleyle ilgili partilerin görüşlerini ortaya koymaları olmuştur. Bu toplantı sayesinde ilk defa bütün siyasi partilerin bir araya geldikleri ve Türkiye’yi yakından ilgilendiren konularda konuşmuşlardır. Toplantıya katılmış olan Irak milletvekilleri, Irak Türkleri meselesine bireysel yakınlıklarıyla tanının kişilerdir. Böylece konuşma yapan milletvekilleri partilerinin bu konu ile ilgili politikasından çok, kendi anılarını ve Türkmenlerle ilgili deneyim ve bilgilerini paylaşmışlardır.³⁶

2.4.1990’lar Sonrası Irak Türkmenleri ve Türkiye

Birinci Körfez Savaşı sona erince Irak’ın kuzeyinde, güvenli bölge olan 36. paralelin kuzeyinde, Türkmen parti ve kuruluşları Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) tarafından saldırılara maruz kalmıştır. Türkiye ile arasının iyi olduğu halde Türkiye’nin tepkisini hesaba katmamıştır. Türkiye bu duruma sessiz kalmamış, tepkisini Kürt liderleri Barzani ve Talabani’yi Ankara’ya davet ederek anlaşma ve diyalogla bu saldırıların önüne geçmeyi denemiştir. Irak’taki Türkmenler o dönem bölgedeki iktidarlar “Türkiye, Irak, Bölgesel Kürt Yönetimi” için mühim bir faktör

³⁵ TÜRKEK, ‘‘31 Ağustos 1996, Mesut Barzani Ve Erbil Katliamı’’, www.turkelpress.com,7 Eylül 2011.

³⁶ Nakip,a.g.m,s.62.

haline gelmiştir. Türkmenlerin bu durumu ancak Irak'ın işgaline kadar devam etmiştir. Irak'taki Türkmen politikası, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerle paralel olarak yürütülmektedir. Hâlbuki Türkmenler Irak'ta önemli ve üçüncü büyük etnik guruptur.³⁷

Türkiye, Irak Türkmenleri politikasında daha aktif olmalıdır. Söz konusu olan sadece, Musul, Kerkük, Telafer, Tuzhurmatu, gibi yerlerde yaşayan toplam sayıları, bazı kaynaklara göre üç bazı kaynaklara göre ise dört milyonu bulan Irak Türkmenlerinin demokratik ve insan hakları değildir. Söz konusu olan aynı zamanda Türkiye'nin güvelik ve toprak bütünlüğü çıkarıdır. Türkmenlerin haklarının ihlal edilmesi ve Kerkük'te demografik yapının değiştirilerek kentin federe Kürt bölgesine bırakılması durumunda Irak'ın parçalanması Irak Federe Kürt devletini genişlemesi Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden bir gelişme olacaktır. Bu durum Türkmen meselesini Türkiye'nin iç güvenlik meselesi yapmaktadır.

Türkiye'nin Türkmen politikası fiilen İkinci Körfez Savaşı ve sonrasında daha aktif olmaya başlamıştır. Türkiye'nin Kerkük'e yönelik “yeniden ilhak” politikasını terk etmiştir. Ancak Türkmenlere karşı sorumluluğu sürekli var olmuştur. Türkiye'nin Türkmenlere olan ilgisi ve sorumluluğu 1990'lı yıllardan sonra gözle görülür bir şekilde desteğe dönüşmüştür. Bu duruma örnek vermek gerekirse Türkiye 1959 ile 1960 yılları arasında Irak'ta, Türkmenlere karşı yapılan katliamların ve asimilasyon hareketlerinin tekrar yapılmaması için çok ciddi müdahale ve girişimler yapmıştır. 1968 yılında Baas Partisi'nin iktidar olmasıyla birlikte Türkmenlere verilen haklar sonucunda Türkiye ile bölge ilişkilerinde canlanmanın olduğu görülmüş, Türkiye'nin bu türdeki girişimlerine rağmen yine de Türkmenler, Irak hükümetleri ve Kürt gruplarınca asimilasyonu maruz kalmış, siyasal ve kültürel haklardan mahrum bırakılmışlardır. Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye, Türkmenlere manevi destek vermiştir. Fakat, İkinci Körfez Savaşı'nın beraberinde getirdiği olaylar, katliamlar, göç olayları ve Irak'ın olası bölünme durumu ihtimali

³⁷ Ali Semir, “*Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı*”, Bilge Strateji, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011, www.bilgesam.org, S.186-196.

sürecinde, Irak'ta, Türkmenlerin kendi haklarını kazanma ve koruma hedefiyle Türkiye, Türkmenlere yönelik fiilî destek başlatmıştır. Türkiye'nin yardım etmesiyle dağınık bir şekilde bulunan ve birlik olamayan Türkmen partilerinin ve hareketlerinin toplanarak bir araya gelmesi, birleşmesi sonucunda 24 Nisan 1995 tarihinde ITC kurulabilmiştir. Türkiye'nin, Türkmenleri içeren politikalarında önemli bir yer teşkil etmekte olan Türkmen Cephesinin kurulmasını, Türkiye'nin sosyal destekten siyasi desteğe geçtiğini gösteren önemli bir adım olarak görülmektedir. Türkmen partilerinin arasında birliğin sağlanması, aktif politika gerektiren bölge şartlarına ayak uydurulması amacı çerçevesinde Türkiye'nin bu oluşuma desteği tam olmuştur.³⁸

Türkiye'nin günümüze kadar uygulamış olduğu Türkmen politikasına bakıldığında değişken bir özelliğin varlığı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu politika daimi süreçte etkisiz olarak devam etmiştir. Türkiye, 1990'lı yıllarda daha milliyetçi ve Türkçü bir pozisyona bürünerek Türkmen gerçeğini ve bunların sorunlarını dünyaya duyurmayı şiar edinmiştir. Türkiye'nin uyguladığı bu politikaların sonucunda üç, dört milyon nüfusun var olduğu tahmin edilen Türkmenler neredeyse Irak'ta etkisiz bir grup haline gelmiştir. 2005 yılında çıkarılan Irak Anayasasında, Türkçenin (Türkmence) bu ülkenin resmi dilleri arasında yerini alması bu durumun önemli bir göstergesidir.³⁹

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan İkinci Körfez savaşı sırasında, o dönem Cumhurbaşkanı olan Özal'ın, müttefiklerin tarafında yer alması sonucu ile Türkiye'nin, Irak politikasının da değişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. 2 Eylül 1991 tarihinde ilan edilen güvenli bölgenin 36. paralelden çekilmesi sonucunda, 36. Paralelin haricinde kalan Kerkük Türkmenlerinin güvenli bölgeye alınması, Musul ve Kerkük'te yaşayan Türkmenlerinin Kürt muhalefetiyle yan yana getirilmesinin

³⁸ Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler", Stratejik Analiz Dergisi, www.bizturkmeniz.com/tr, 13.05.2004.

³⁹ Ferhat Güngör, "Ortadoğu denklemiinde irak Türkmenleri ve geleceği", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi Cilt 1,Sayı 2, Aralık 2014, dergipark.ulakbim.gov.tr,S.36

yollarının arandığı durum, Mesut Barzani, Celal Talabani ve dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da katıldığı bir toplantıda gündeme alınmış ve görüşülmüştür. Fakat bu konunun gündeme gelmesi Ankara bürokrasisinin çok sert tepki göstermesine neden olmuştur. Güvenli bölgenin kurulması sırasında Kerkük'ün, güvenli bölgenin dışında bırakılması Türkiye bakımından stratejik bir tercih olarak görülebilir. Türkmenlerin önemli merkezleri arasında olan Kerkük'ün güvenli bölgenin dışında tutulması tercihinin aslında Kerkük petrollerinin bölgeyi ekonomik açıdan beslemesi, böylece Kuzey Irak bölgesinde bağımsız bir yapının ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Bununla birlikte bu düşüncenin doğal sonucu olarak Saddam Hüseyin'in kontrolü dahilinde olan Kerkük'te güçlü Irak Türk muhalefatinin filizlenmesi, Türkiye'nin, Kürtlerin karşısına Türkmen faktörünü çıkarmasını engellemiştir. Bunun sonucu olarak da Irak Türkmenleri sadece Erbil ve birkaç yerleşim merkeziyle sınırlı halde kalmıştır. Türkiye'nin 1991 yılından 1996 yılına kadar Türkmenlerle ilgili faaliyetleri fazlalaşmış olmakla birlikte faaliyetlerin kültürel ve eğitim alanlarıyla birlikte Kızılay'ın gıda yardımları olduğu gözlemlenmiştir.⁴⁰ Eğitim faaliyetleri daha önceki dönemlere nazaran daha farklı olmuştur. Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Suphi Saatçi ile yapılan görüşmede bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir: "1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye de eğitim gören Türkmen öğrenciler sınavsız ve ücretsiz olarak üniversitelere yerleştiriliyorlardı. Ancak 1990lı yıllarda Türkiye'nin Saddam ile arasındaki ilişkiler zedelendikten sonra Türkiye'ye eğitim için gelen Türkmen öğrenciler farklı ülkelerden gelen öğrenciler ile aynı sınav ve ücrete tabi tutulmaya başlanmıştır"⁴¹

Kürt gruplarından KDP ve KYD'nin arasındaki ateşkesin gerçekleşebilmesi için yapılmakta olan toplantılar ve görüşmelerden en dikkati çekenini de Ankara görüşmeleridir. Ekim 1996 yılı sonuna kadar Ankara'da yapılmış olan görüşmeler, Türkiye'nin 1991 yılından itibaren izlediği Kuzey Irak politikasını değiştirmesine neden olmuştur. Ankara görüşmelerinin sonuç bildirisinde Türkiye, Türkmenlerin bölgede siyasi sistem içine alınmasını kabul etmiştir. 1991 yılından sonra

⁴⁰ Yılmaz, a.g.m, s.139.

⁴¹ Yılmaz, a.g.m, s.139.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a dönük politikası bölgedeki istikrarın sağlanmasıyla birlikte merkezi yönetimin bölgenin hakimiyetini eline alması şeklinde olmuştur.

KDP ile KYP arasında oluşan sorunların giderilebilmesi için 1996 yılında yapılmış olan Ankara görüşmelerinde dönemin Başbakanı olan Tansu Çiller, Türkmenlerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Burada Türkmenlerin hesaba katılması gereken bir unsur olduğu öne çıkarılmış, KDP ile KYB arasında yapılan ateşkesin korunması için Türkmenlerin barış gücüne katılması hususunda ısrarcı olunmuştur. Türkmenlerin kendi güvenliklerini korumaları için Akıncı Grubu kurulmasına yönelik proje başlatılmakla birlikte Ankara görüşmelerinde Türkiye'nin desteği sayesinde nitelikli bir eğitim ve silah donanımına sahip Türkmen barış gücünün oluşturulması sağlanmıştır. Tüm bunlarla birlikte Irak hükümeti ise Türkiye'nin bölgede varlık göstermesinden ve Türkmen meselesiyle ilgileniyor olmasından rahatsızlığını belirtmiştir.⁴²

Irak'ta kurulmuş olan KDP ile KYB'yi, ABD gözetiminde bira raya getirmiş olan toplantılara Türkiye'nin, Türkmenlerin de dahil olmasını sağlaması sorunların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreçte Kuzey Irak'ta siyasi sürece dahil edilen Türkmenlerin varlığı KDP'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye, Soğuk Savaş dönemlerinde Türkmenlere sadece manevi destek verebilmiştir. Fakat İkinci Körfez Savaşı'nın bitmesinden sonra ortaya çıkan durum, Irak'ın parçalanması sürecini başlatmıştır. Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesinin ardından başlayan İkinci Körfez Savaşında Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, müttefiklerin yanında saf tutmuştur. Böylece Irak politikasında Türkiye'nin politikalarında değişiklik görülmeye başlanmıştır. Bu dönemin öncesinde Türkiye'nin, Irak'a karşı oluşan ilişkileri üç ana başlıkta incelenebilir. Bunlara bakıldığında petrol, su sorunu, ekonomi ve Kürt sorununun öne çıktığını görebiliriz.⁴³

42 Yılmaz, *a.g.m*, s.139.

43 Güngör, *a.g.m*, s.33.

1990'lı yıllarda Türkmenlerin hesaba katılması gerektiği öne çıkarılarak onların bir denge unsuru olarak değerlendirilmiştir. KDP ile KYB arasında oluşan ateşkesin gözetilmesi için oluşturulacak barış gücünde Türkmenlerin de bulunmasında ısrarcı olunmuştur. Ankara görüşmelerinde, Türkiye'nin de desteğiyle eğitimin yanında silah donanımı da olan Türkmen barış gücünün oluşturulmasıyla birlikte Irak hükümeti Türkiye'nin varlığından tedirgin hale gelmiştir. Irak rejimleri her devirde Türkmenleri potansiyel tehlike olarak görmüştür. Irak devletinin kurulmasından sonra Irak Türkmenleri toprağına, bayrağına ve devletine sadık bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak'taki Türkmenler hiçbir zaman ayrılıkçı ülküler gütmemiş olmakla birlikte devlete karşı silah çekmemiş, isyana kalkışmamış ve Irak askerlerine karşı silahla mücadele etmemiştir. Irak'ın katıldığı savaşlarda vatanını savunmakla birlikte ülkesi uğrunda binlerce şehit vermiştir. Türkmenler, Irak'ın parçalanmasına karşı durmakla birlikte, Irak'ın toprak bütünlüğünü ateşli bir şekilde savunan ve ülkesini seven insanlardan oluşmaktadır. Ancak yıllar boyunca Irak Türkmenleri, Irak rejimlerince zulüm, baskı, etnik temizlik, asimilasyon, katliamlarla birlikte zorla göç etmeye zorlanmışlardır.⁴⁴ Türkmenlerin yaşadığı coğrafyada zengin petrol yataklarının bulunması bunların meydana gelmesinin önemli sebeplerinden birisidir.

1976 yılında çıkarılmış olan 101 sayılı, 1987 yılında çıkarılmış olan 272 sayılı kanunlar çerçevesinde, doğalgaz, petrol ve ürünlerinin Irak'tan ithal ve ihracına yetkili olan tek kurum Irak milli Petrol şirketi (SOLO) olmuştur. Kürt yönetimince Türkiye'ye yapılan petrol ihracatın ile Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaşması, bu yönetimle yapılan doğalgaz ve petrol anlaşmaları Irak kanunlarına göre yasa dışı olarak görülmektedir. Madde 111'e göre, Irak'ta bulunan doğalgaz ve petrol Irak halkına ait bulunmaktadır. Türkiye'nin bu politikası Irak halkının Türkiye ve Türkmenlere düşman olmasını sağlamaktadır. Kerkük' te yaşayan Irak Türkmenleri bu politikalar yüzünden bedel ödemektedir.⁴⁵

⁴⁴ Güngör, *a.g.m*, s.33-34.

⁴⁵ Güngör, *a.g.m*, s.33-34.

Saddam Hüseyin dönemi sırasında bile Türkiye Irak'taki durum ile ilgili sadece kendi güvenliği için ilgilenmiş, ilgilendiği konu özellikle PKK terör örgütü ile olmuştur. Saddam Hüseyin döneminde Türkmen kimliğinin yok edilmesi için yapılan girişimlere Türkiye'nin yeterince tepki göstermediği gözlemlenmiştir. Bunun nedenine gelindiğinde ise bu Türkmen sorununun Irak'ın iç politikası olduğu öngörüsü baskın çıkmıştır. Böylece Türkiye, Saddam döneminde Irak'taki mevcut durumun korunması yönünde politikalar yürütmüştür. Bu durumda Türkmenlerin öne çıkan talepleri Türkiye tarafından pek önemli görülmemiştir.⁴⁶

2.5. Körfez Savaşı ve Irak Türkmenleri

Irak devletinin yeniden inşa sürecinde Irak sınır bölgesinde kalan Türkmenler kimlik ve varlık mücadelesine girişmiştir. Türkiye'nin desteğini de arkasına alan Türkmenler meşru olan haklarını almak için çaba sarf etmeye başlamışlardır. Türkiye'nin desteği Türkmenlere karşı İkinci Körfez Savaşı'ndan itibaren belirgin hale gelmiştir. Bütün bunlara karşılık Türkmenlerin meşru haklarını kazanmalarını engellemek için Arap yönetimleri, yerel Kürt yönetimindeki bölgelerde çeşitli oyunlara baş vurmuşlardır. Dünyanın bilgisi dahilinde Türkmenlere haklarının verilmemesi, Irak'ın işgal edilmesiyle birlikte ABD tarafından da benimsenmiş durumdadır. ABD, Irak'taki hareketini dünyanın doğrudan desteğini almadan başlatmıştır. Bu hareketin kısa sürede sonuçlanmasından sonra ABD'nin, Irak'ta kendisine ortak aramadığı ortaya çıkmıştır. Fakat Irak'ta hesapta olmayan direniş ile ABD'nin ortaya çıkan can kayıpları ile birlikte ekonomik giderlerin artmış olması, ABD'yi bu tutumundan geri dönmeye zorlamıştır. ABD'nin, Irak'ı işgali ile birlikte Türkmenlere layık gördüğü rol, bu bölgede Türkmenlerin yıllarca verdiği mücadelenin yok sayılmasına yol açmıştır.⁴⁷

Körfez Savaşı'nda (1991) Türkiye Irak boru hattını kapatmış Irak'ın kuzeyine müdahaleye hazırlanmış Musul'u alma senaryoları gündeme gelmiştir. Türkiye

⁴⁶ Çakmak, ''Türkiye'nin Irak Politikası, Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği ve ABD Faktörü'', TASAM, stratejik öngörü,s.124

⁴⁷ Hasan, a.g.m. s.5.

doğrudan savaşa katılarak avantajlar sağlamayı düşünmüştür. O dönemde Kerkük ve Musul mevzusu sık sık gündeme gelmiştir. Türkiye'nin Irak'a karşı savaşa katılması dolaylı olmuştur. Bu bağlam da vurgulanması gereken bir nokta da Türkiye'nin Irak sınırına asker toplayarak Irak'ın kuzeyinden çerçevelenmesine yardımcı olmasıdır. Musul ve Kerkük bölgesinin Türkiye verileceğinden endişe duyan Irak da askerlerinin bir kısmını Türkiye sınırına toplamıştır. Körfez Savaşı sonrasında Özal '' aynı halkı ikiye bölen sınırların suni olduğu'' yorumunu yaparak ikisi de Türkiye'nin koruması altında Irak'ın kuzeyinde bir Kürt - Türk devleti kurulmasını önermiştir.⁴⁸

Körfez Savaşı'ndan sonra binlerce Kürt ve Türkmen Türkiye ve İran'a doğru gidince Irak'ın kuzeyi tüm dünyanın dikkatini üzerine çekmiştir. Kürtler ''Kuzey Irak'' kavramıyla anılarak Kuzey Irak'ta Türkmenlerin olduğu akıllara getirilmemiştir. Böylece Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulması için altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Zamanla Kürt siyasetçiler Kürt özerk bölgesini genişletme adına Kerkük ve Musul'u da Kürt yönetimi altına alma girişimlerinde bulunmuşlardır. Kerkük'e Kürt ailelerini yerleştirerek ve Kerkük'ün temel halkı olan Türkmen halkına çeşitli yollarla ''Kürtleştirme'' politikası uygulamıştır. Kerkük'te Kürt nüfusunun sayısını artırma oyunlarında bir nebze de olsa başarılı olmuşlardır. Yıllarca süren bu girişimler 2017 yılında Mesut Barzani'nin, Kerkük'ü Kürt bölgesine katmayı amaçlayan bir referandumun basamakları olmuştur. Ancak bu referandum Irak Hükümeti Bağdat yönetimi ve Kerkük halkı tarafından kabul görmemiştir.

Körfez Savaşı sonrası Türkmenlere yönelik yapılan katliamlara Türkiye büyük tepki göstermiştir. 5 Nisan 1991'de Irak Başkonsolosluğu karşısında bir grup Türk toplanmış konsolosluk binasından eylemcilere ateş edilmiş bir kişi olay yerinde bir diğer gösterici de tedavi sırasında hayatını kaybetmiştir. Olaya karşı Türk

⁴⁸ Abdullah Kıran , ''Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası'', birikim, Ağustos 2001,Sayı:148, www.birikimdergisi.com.

halkından büyük tepki almıştır. Irak Başkonsolosluğu katilleri teslim etmeyince konsolosluk 15gün boyunca abluka altına alınmıştır.⁴⁹

1991 yılında Bülent Ecevit ‘‘Türkiye Iraklı Kürtlerin durumuna ve geleceğine gösterdiği ilginin binde birini Irak’lı Türklerin durumuna ve geleceğine göstermedi’’ diyerek Irak Türkmenlerine dikkat çekmişti. 1991’de Kerkük’ün güvenli bölge oluşturulurken bu bölgeye dahil edilmemesi Türkiye için stratejik bir tercih olarak görülmüştür. Böylece Türkmenlerin gücü Erbil ve çevresiyle sınırlı kalmıştır. 1991-1996 yılları arasında Türkiye’nin Türkmenlere yönelik faaliyetleri gittikçe çoğalmıştır. Bu faaliyetler eğitim, kültürel ve kızılây gıda yardımı kapsamına olmuştur. 1992’de Irak’ın kuzeyi bölgesel Kürt yönetimi altına alındıktan sonra,1995 yılında Süleyman Demirel Musul’un hala Türk topraklarına tabi olduğunu söyleyerek sınırların yeniden çizilmesi talebinde bulunmuştur.⁵⁰

Türkiye’nin üzerinde önemle durduğu konulardan birisi de Kerkük’ün durumu ve konumunun ne olacağı ve Türkmenleri adaletli bir şekilde ve hakkıyla temsili nasıl sağlanacağıdır. Kerkük şehri müstakil ve bağımsız bir Kürt siyasi bulunuşun kontrolü altında mı olacağı yoksa Bağdat yönetimine mi bağlı olacağı Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Gerek tarihsel olarak Türkmen kimliğine sahip olması gerekse petrol yatakları bakımından oldukça zengin olması, Kerkük’e karşı gösterilen titizliğin ana sebeplerinden birisidir. Yer altı bakımından zengin olan Kerkük şehrini kontrol etmesi haline var olan Kürt siyasi biriminin iyice güçlenerek, Federe Irak’ın bütününden farklı bir görüntüye kavuşacak olması, gelecekte bu siyasi birimin Federe Irak’tan ayrılmasının meşru dayanağı olabilecektir. Üstelik kentin kontrolünün Kürtlerin elinde olması, kentin etnik kimliğinin iyice değiştirileceği anlamına gelecek, bu durum yine muhtemel bir ‘‘kendi kaderini tayin etmeli’’ isteğinin meşru alt yapısı olabilecektir. Türkiye açısından bu kadar mühim bir mevzu

⁴⁹ Kıran, *a.g.m.s.3.*

⁵⁰ Kıran, *a.g.m,s.4.*

olmasına rağmen ABD Kerkük özelinde Türkmen nüfusun haklarının garanti altına alınması konusunda ciddi bir irade ortaya koymuş değildir.⁵¹

Irak'a dair başka önemli konularda olduğu gibi Irak Türkmenlerinin gelecekteki statüsü konusunda Türkiye'nin girişimleri görmek biraz eksik kalmıştır. Bu durumun çözümü de, Türkiye ABD tarafından oluşturulacak bir çözüm planına bağımlı gözükmektedir. Tarihsel olarak bir Türk şehri olan Kerkük'ün kimliği üzerinde oynama girişimleri her zaman sürdürülmüştür. Kürt yetkililer, Kerkük ile ilgili olarak Türkiye açısından oldukça rahatsız edici taleplerde bulunmaktadır. Üstelik bölgedeki Peşmergelerin dağıtılmamasını ve Irak içinde ayrı bir ordu oluşturmak istemektedirler. Kuzey Irak'ta faaliyet gösterecek bağımsız bir Kürt askeri varlığı oradaki Türkmen nüfus için ciddi tehlikeler barındırmaktadır. Böyle bir askeri oluşumun varlığına izin verilmesi Kerkük kentinin de fiilen Kürtlerin kontrolüne geçeceği anlamına gelmektedir. Kerkük'e yönelik isteklerini gizlemeyen Kürtler, uygun fırsatı bulduklarında harekete geçmişlerdir. Türkiye ise buna karşılık sadece ABD'nin verdiği sözlü garantiler ile yetinmek zorunda kalmıştır. Kerkük'e Peşmergelerin girdiği dönemde yapılan bir değerlendirme Türkiye'nin çaresizliğini ve ABD'nin Kerkük sorunun da belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymuştur.⁵²

1991-2000 arasında Kerkük'ün demografik yapısında ciddi anlamda değişimler meydana gelmiştir. Bu konu Irak'ın siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü etkilemektedir. Türkiye'nin bu konudaki kaygılarını, ''dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a yazdığı mektubun yanı sıra Ankara ve Washington'da Amerikalı yetkililere ve Irak makamlarına iletmiştir''.⁵³

⁵¹ Çakmak, a.g.m, s.129-130.

⁵² Çakmak, a.g.m, s.129-130.

⁵³ ''Metin Ayışığı, ''Türkmen Meselesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası-2'', E-Posta: historian@hotmail.com'', 11 Mart 2013.

Bu açıdan Türkmenler güçlü bir siyasal, kültürel, demokratik ve sosyal altyapıya sahip olmalarına rağmen, silahlı güce sahip olmadıkları için istek ve çıkarlarını kimse göz önünde bulundurmamıştır. Ayrıca uluslararası arenalarda Türkiye'nin gücünün de Irak Türkmenlerini korumaya yeterli olmadığı görünmüştür. Her zaman barışçı yollarla diyalog arayan Türkiye, bu üslubu yıllarca Türkmenlerle ilişkilerinde uygulamıştır. Bölgede söz sahibi olan Türkiye sürece müdahil olamamıştır. Uzun yıllar Türkmenler konusunda demokratik ve barışçıl yollarla mücadele etmek tek alternatif olarak kalmıştır.⁵⁴

Türkiye'nin Körfez Savaşı dönemi Irak politikası üç noktaya dayanıyordu. Birisi: Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, PKK ve Irak'ta Kürt devleti kurulmasının önlenmesi, ve Irak Türkmenlerinin geleceği konularıdır. Ancak bu noktalar sadece söylemde kalmış toprak bütünlüğü konusu tüm Irak'ı değil sadece Kuzey Irak'ı kapsamıştır. Irak'ta çoğunluk olan Araplar ve Irak'ta yaşayan diğer kesimlerle görüşmeyi tercih etmemiş, Barzani ve Talabani ile görüşmeyi tercih etmiştir. Talabani Ankara'ya yanında kalabalık bir ticaret gurubuyla gelmiştir, Talabani ve grubunu ticaret bakanı karşılamıştır. Türkiye ve Kuzey Irak arasında ticari anlaşmalar olmuş ve Kuzey Irak'ta gün geçtikçe Türk inşaat şirketlerinin sayısı yükselmiştir. Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde Türk şirketleri aktif rol oynamışlardır.⁵⁵

Türkiye Türkmenler konusunda ki tutumu dönem dönem değişmektedir bazı dönemler ihmal etmiş bazı dönemlerde gereken tepkileri göstermiştir. Kürtlerin Kerkük'e müdahale etmesi konusuna Araplar karşı gelmişlerdir. Irak'ta mutlak güç olan ABD'nin bu müdahaleye izin verme olasılığı yüksekti. Türkmenlerin yeterli savunma güçleri olmadığı için Kerkük konusunda mağdur duruma düşmemeleri imkansızdı. Bu konuya Türkiye'nin müdahalesi için ABD'den onay gelmemiştir,

⁵⁴ Saatçi, a.g.e.s.295.

⁵⁵ ‘‘Hasan Turgut, ‘‘Irak'ın kuzeyi, Irak'ta meydana gelebilecek muhtemel oluşumlar ve alınması gereken önlemler’’,www.harpak.edu.tr’’,s.61.

Türkiye'nin olası bir müdahalesi, ABD tarafından tepkiyle karşılanacaktır.⁵⁶ 2004 yılı Haziran ayı NATO İstanbul toplantısında alınan kararlarla Irak'ta etkin görevler üstlenmiştir, Türkiye NATO'nun Irak'ta sivil halklara bulunacağı yardımlara Türkmenlerin arka planda kaldığını vurgulamıştır. Türkiye dış politikalarını oluştururken, kimi zaman küçük menfaatlerini milli menfaatlere tercih etmektedir. Bu nedenle Türkmenler konusunda zaman zaman yetersiz kalmaktadır.⁵⁷

Körfez Savaşı'nın hemen ardından Irak'ta bulunan muhalif gruplar organize olmaya başladılar. 1992 yılının 16 ve 19 Haziran'ında Irak Ulusal Kongresi Viyana'da kuruldu. 29 Temmuz 1992 tarihinde KDP ve Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB), ABD'li yetkililer ile görüşmek için ABD'ye gittiler. Burada Dışişleri Bakanı James Baker'le bir araya geldiler. Bu görüşmelerde Kürtler ilk defa ABD yönetimi tarafından üst düzeyde kabul gördüler. 17 Eylül 1998 tarihinde IKDP ile IKYB, Irak'ın kuzeyinde Kürt yönetimi kurmak amacıyla Washington'da bir anlaşmaya imza attı. Türkmenlere gelindiğinde, kendi aralarında birleşmeye hareketlerine başladılar ve 1995 yılında ITC'nin kurulmasıyla birlikte 1997 yılının Ekim ayında Birinci Türkmen kurultayı Kuzey Irak'ta toplandı. Kurultay, Türkmenlerin siyasal hayatlarında önemli bir adım oldu ve Türkmenlerin örgütlenme ve güçlenmeleri hızlandırdı.⁵⁸

Irak Türkleri Irak'ta yaşayan başka etnik ve dini gruplarla etnik, dini ve mezhep çatışmasına girmemeye özen göstermişlerdir. "Türkmenler, Irak'ta Arap, Kürt, Asuri ve hatta Yezidiler ile mezhepsel ve milliyetçi çatışmalara da girmemişlerdir". Türkmenler siyasi ve milli mücadelelerinde hoşgörü ve barışçıl çözümden yana olmuşlardır. Hukuki ve meşru haklarını elde etmek için her zaman çaba harcamışlardır. Kültürel dernekler ve sosyal kuruluşlardan oluşan Türkmen hareketi Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta güvenli bölge ilan edildikten sonra açık

⁵⁶ Yılmaz, *a.g.m*, s.140.

⁵⁷ Ertuğrul, *a.g.e*, s.226-247.

⁵⁸ İnci Muratlı, "Irak Türklerinin Siyasi Tarihi", turan stratejik araştırmalar merkezi, www.turansam.org, 29.01.2009.

siyasi faaliyete geçmiş ve Irak muhalefetine üye olmuştur. ‘‘Irak Türkleri, ABD’nin işgali sonrasında Irak’tan dışlanarak asimile edilmek istenmiş, Türkmen şehri Kerkük Barzani ve Talabani’ye bağlı kuvvetlerce işgal edilerek bölgeye çok büyük miktarda Kürt nüfusu kaydırılmıştır. Telafer’de ve diğer Türkmen bölgelerinde de aynı şeyler yapılmıştır. Türkiye, kırmızı çizgileri ihlal edildiği halde buna seyirci kalmıştır’’.⁵⁹

1990 - 2000 yılları arasında Türkiye’nin Türkmenlere yönelik çok somut bir politikasının varlığından söz etmek mümkün değildir. Türkiye’nin Irakla ilgili resmi politikası Türkmenlerden daha çok ‘‘Kürt’’ olayına odaklıdır. Bu politikanın iki yönü bulunmaktadır, ilk olarak Türkiye’nin içinde istikrarsızlık yaratabileceği tehlikesine karşılık, Kuzey Irak’ta bir Kürt devletinin kurulmasına engel olmaktır. İkincisi ise Kuzey Irak’ta üslenen PKK’yı etkisiz hale getirmektir. Kuzey Irak’ta Kürt oluşumunun ortaya çıkması ve bölgede faaliyet gösteren PKK, Türkiye’nin bölgeye yönelik politikasını belirlemiştir. II. Körfez Savaşı’ndan sonra ise Türkiye’nin Irak politikası, Irak’ın toprak bütünlüğü ve istikrarı ve Türkiye’nin güvenliği çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Türkmenlere yönelik politikasında ise eğitim ve kültürel faaliyetlerle sınırlı kalmış, siyasi destek giderek azalmıştır. Irak’ın kaderi ve geleceğinin konuşulduğu bir ortamda Türkiye’nin bu konuda bir plânı olması gerekmektedir. Türkiye’nin yeni oluşumları değerlendirerek ve önceden tahmin ederek bu bölgede yaşayan Türkmenlerin karşılaşılabileceği tehlikelere karşı tedbir alması ve bu insanların yeni facialara maruz kalmaması için çok yönlü plan, program ve politikalar yaratması gerekmektedir.⁶⁰

Günümüzde Türkmenlerin Irak’ta yalnız bırakılmalarının ve haklarının verilmemesinin Irak’ın kurulmasından beri devam eden aynı politikanın bir uzantısı

⁵⁹ İlhan Yılmaz, ‘‘Irak Türkleri(Türkmenler)ve Türkiye’’, ‘‘21. yüzyıl Türkiye enstitüsü’’, www.21yyte.org/tr/, 27Ağustos2014.

⁶⁰ Meşkur Yılmaz Börklü, ‘‘Lozan sonrası Irak Türkmenlerinin durumu ve genel problemleri’’, Akademik tarih, www.akademiktarih.com, 17 Mart 2008.

olduğu söylenebilir. Irak Türklerine karşı yürütülen bütün bu asimilasyon politikalarına karşı Türkiye fazlasıyla suskun kalmıştır.

2.6.ÖZET

Bu bölümde Türkmenlere yönelik Türk dış politikasında tarihsel arka plan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarından 1990'lara kadar farklı iktidar ve partilerin politikaları ele alınmıştır. Belirtildiği gibi günümüzde Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı Türkmeneli bölgesi 1918 yılına kadar Osmanlı toprakları sınırları içerisinde idi. İngilizlerin Musul'u işgalinden sonra Türkiye bu toprakları Misakı Milli sınırları içerisine almayı istemiş, ancak 1926 yılında Ankara Anlaşması ile Irak toprakları içerisinde kalmıştır.

Türkiye Türkmen konusunu dönem dönem gündeme getirmiştir. Türkmen konusunun gündeme gelmesini belirleyen faktörler ise Türkmenlerin Irak'ta maruz kaldıkları baskı, haksızlık ve benzeri durumlar olmuştur.

1926'dan sonra Türkiye ve Irak arasında dostane ilişkiler başlamış ve yıllarca devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde iki ülke arasında siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Fakat Türkmenler konusu bu gelişmelerden nasibini almamıştır. Türkiye'nin Türkmen konusundaki girişimleri, Türkiye-Irak arasındaki üst düzey ziyaretler esnasında sözlü olarak dile getirilmiştir. Kağıt üzerinde imzalanan herhangi bir girişimi olmamıştır.

1980'lerde ise Irak-İran arasında 8 yıl süren bir savaş yaşanmıştır. Savaş, Türkmenler açısından zor bir dönem olmuştur. Türkiye Irak-İran Savaşında "Aktif Tarafsızlık" politikası izlemiştir.⁶¹ Körfez Savaşı döneminde ise Türkiye'nin Irak politikası üç temel başlıktan oluşmuştur. Bu konular, Irak'ın toprak bütünlüğü, PKK

⁶¹ Aktif Tarafsızlık: Irak – İran savaşında Türkiye'nin iki ülkeye karşı politikasının özetidir aktif tarafsızlık. Türkiye kendi ulusal çıkarlarını gözetmesi ve koruması için savaşan iki tarafa eşit mesafede durmuştur, Kimi zaman İran'ı kimi zaman da Irak'ı desteklemiştir.

sorunu ve Türkmenlerin geleceğidir. Türkmen faktörü her dönem olduğu gibi Irak'ta diğer unsurlar tarafından sindirilmeye çalışılmıştır, Türkiye o dönemde bu durma sessiz kalmamış ancak Türkmenlerin geleceği ve statüsü konusunda ciddi bir adım atılmamıştır. Bu durum ilerleyen zamanda ortaya çıkan gelişmelerin önüne geçilmesi konusunu olumsuz etkilemiştir. Örneğin, Kerkük'ün demografik yapısı ciddi bir şekilde değişime uğramış ve Kürt yönetiminin referandum yoluyla bu kentin Kürt bölgesi içine almak istemiştir.

3. Adalet Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Türkmenler

AKP'nin Irak'a yönelik politikası ve buna ilişkin olarak Irak Türkleri politikası üç farklı döneme ayrılabilir. 2003-2008 dönemi kapsamında Türkiye, Irak konusunda ABD ile arasını düzeltmeye çalışmış, Irak'ın etnik ve mezhepsel oluşumunun esasına bağlı siyasi gruplarla iyi ilişkiler geliştirilmiştir. Bu kapsamda Irak'taki diğer guruplara nazaran Türkmenlere ayrı bir önem verildiği görülebilir. ABD işgalinden sonra Türkmenlerin kendi içinde mezhep çatışmalarının yaşanması için bir takım oyunlar oynanmıştır. Bu konu ile ilgili Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Mehmet Tütüncü ve Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Suphi Saatçi ile yaptığımız görüşmelerde, Türkiye'nin farklı mezheplere mensup olan Türkmenlere yaklaşımı konusunda benzer cevaplar alınmıştır. "Türkiye'nin Türkmenlere Şii Türkmen ve ya Sünni Türkmen olarak yaklaşmadığını, ancak Irak yönetiminde çoğunluğun Şii olması, Türkmenleri kendi içinde mezhepsel sorunlara sürüklediği", şeklinde açıklama yapmıştır.

2003-2008 dönemi içerisinde Türkiye siyasi konularda bir tek Bağdat Merkezi yönetimini muhatap almış Kürt yönetimi ile sadece ticari ilişkiler kurmuştur. Böylece bu durum Türkiye'nin, Irak'ı bir bütün olarak gördüğünü yansıtmış, Irak'taki farklı etnik gurupları ve Arap aydınları memnun etmiştir. Bu durumun sonucunda Türkiye'nin Irak Türkmenlerine verdiği destek diğer gurupları rahatsız etmemiştir. 2003-2008 döneminde Türkiye Türkmenler için önemli olan iki konuda büyük bir rol

üstlenmiş ve başarıyla üstesinden gelmiştir. Birincisi Sünni Arapların silahlarını bırakıp Irak'ın iç siyasetinde yerlerini almaları konusu idi. İkincisi ise Kerkük'ün geleceği konusunda olmuştur. Irak Anayasası'nın 140. maddesine göre "Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerde ilk önce bölgelerin tartışmalı bölge statüsünden çıkıp normale dönmesi, sonra nüfus sayımı en geç de 30.12.2007 tarihinde referanduma gidilerek bu bölgelerin nereye ait olma kararının alınacaktır". Bu konuda Türkiye aktif bir rol üstlenerek bu maddeye işlevlik kazandırmıştır. Ayrıca Türkmenlerin siyasi yönden güçlenmesi ve deneyim kazanması için de gerektiği yardımı sunmuş, medya ve sivil toplum kuruluşlarının ihya olmasına destek olmuştur.⁶²

1 Mart 2003 Tezkeresi'nin onaylanmaması "Türkiye'nin ABD ile arasının açılmasına ve Irak'ta işgal sonrasındaki gelişmelerde yeterince etkin olmamasına sebep olmuştur. Yine de Türkiye, yakın ilişkilerinin gereği olarak ABD'ye her türlü kolaylığı sağlamış ve Irak'ta yeniden yapılanma sürecine destek vermiştir. Yaşanan uluslararası ve bölgesel olayların yanı sıra, ABD'nin Irak politikasının başarıya ulaşamaması, strateji değişikliğine gitmesi ve Türkiye'nin proaktif bir dış politika üretmesi sonucu, özellikle 5 Kasım 2007 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin ABD Başkanı George W. Bush görüşmesinden sonra, Irak'taki etkinliği artmaya başlamıştır. Güvenliğe dayalı kırılgan dış politika yerine karşılıklı güveni esas alan, işbirliği geliştiren, dondurulmuş sorunlara çözüm bulan ve komşularla sıfır sorunu hedefleyen bir dış politika çizgisi izleyen Türkiye, bu çerçevede Irak'la da ilişkilerini geliştirmiştir".⁶³

1 Mayıs 2003'te ABD Başkanı Irak'ta savaşın bittiği açıklamış, Türkiye'nin Irak yönelik politikası Irak'ın toprak bütünlüğü korunması şeklinde olmuştur. Başbakan Erdoğan'ın Ocak 2004'te ABD'yi ziyaretinde Bush, Irak'ın kuzeyinde özerk Kürt bölgesi kurulup kurulmaması garantisini vermemiştir. İkili görüşmede Türkmenlerin geleceği konusunda Türkiye tarafından net bir tavır

⁶² Mahir Nakip, *a.g.m*, s.64.

⁶³ ORSAM, "Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği ve Türkmenler", <https://www.orsam.org.tr>, 20 Eki 2009.

sergilenmemiştir. 2004 yılının Mart ayında Ankara'ya gelen bir heyetle yeni yapılanan Irak'ta Türkmenler konusundan ziyade Irak'la ticari ilişkiler konuşulmuştur.⁶⁴

2003 Irak işgali sonrası AKP döneminin başlaması ile aktif bir dış politika ve Orta Doğu açılımı Irak'ın toprak bütünlüğünün savunulması ve Türkmen liderler ile yürütülen ortak siyaset ışığında yapıcı bir politika izlenmiştir. Türkiye, Irak Türkmenlerini temsil eden siyasi partilere ekonomik destek vermiştir. ITC Türkiye'den bölgeye yatırım yapmasını istemiştir. 2008 yılında Türkiye'den Irak'a 750 milyon dolarlık dev hastane yapılacağı açıklanmıştır. Fakat bu projeye Bağdat yönetimi sıcak bakmamış ve hayata geçirilmesine onay vermemiştir. Türkiye'nin bölge üzerindeki nüfuzunu gösterecek kaynaklar azdır. Ancak 2003 sonrası dönemde bunların arttığını görmek mümkündür. Mesela, 2004-2005 yılları arasında ABD güçlerinin Telafer operasyonu Türkiye'nin baskısı nedeniyle beşinci gününde sona erdi. Başka bir husus, ABD makamları, Telafer'e 9 Eylül 2004'te başlayan ilk saldırıda, aralarında çocuklarında bulunduğu 55 sivilin hayatını kaybettiği, 150 sivilin yaralandığı ve yaklaşık 70 teröristin öldüğünü yazarken, Türkiye ve Türkmen yetkililerden yapılan açıklamalarda ise yaklaşık 500 sivilin öldüğü yazılmıştır. Bu da Türkiye ve Irak Türkmenlerinin özellikle bu operasyonlarla birlikte ilişkilerini geliştirdiği alt düzeyden üst düzeye çıktığı, hatta en azından bir manevi destek, uluslararası platformda bir destek ve etkisinin olduğunun göstergesidir. Ayrıca, hem operasyon sırasında hem de sonrasında Telafer'e tonlarca yardım malzemesi gönderilmiştir. Öte yandan ABD güçleri, 2004'te Irak Türkmen Cephesine operasyon düzenlemiş, önce 200 kişiyi tutuklamış sonra 130'unu serbest bırakmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün ABD'li yetkilileri sert bir dilde uyarması, Telafer'de büyük bir yankı bulmuş, Telaferliler minnetlerini göstermek için, Abdullah Gül'ün adını bir caddeye vererek göstermişlerdir. Bu da Türkiye'nin bölgedeki gizli

⁶⁴ ALJAZEERA, "Kronoloji: 2002-2011 arası Irak'ta önemli gelişmeler, ABD'nin Irak'ta dokuz yıllık varlığı boyunca yaşanan olaylar ve dönüm noktaları", www.aljazeera.com.tr, 19 Ara 2011.

ağırlığını 2000li yıllarda ortaya çıkmıştır. Son bir örnek daha vermek gerekirse, Türk Kızılay'ı tarafından bölgeye gönderilen yardım tırlarının ABD güçleri tarafından Telafer'e girmesi izin verilmemiş, bunun üzerine şehre giremeyince yardımlar Telafer dışında kurulan çadır kentlere indirilmiştir.⁶⁵

2004 yılında Kürtlerin Kerkük'ü Kürt Özerk Bölgesi içerisine almak istemesine Türkiye rıza göstermemiştir. 2004 Eylül ayında Telaferdeki Türkmenlere yönelik saldırılar Türkiye tarafından büyük tepki almıştır. Türkiye, ABD'den saldırıların durdurulması talebinde bulunmuştur. Irak Milli Meclisi yayınladığı bildiride Türkiye'nin bu talebini Irak'ı iç işlerine karışmak olarak algılandığını belirtmişti. Bu tutumdan sonra Türkiye Irak'ta yaşanan olaylardan uzak kalmıştır. Daha sonra Türk şirketleri Irak'taki çalışmalarına son vermiştir.

2005 yılının Ocak ayında Irak'ta yapılması kararlaştırılan seçimlerden Türkiye endişe duymuştur. Bunun nedeni ise seçimler için sağlam bir platform oluşturulmadan Irak'ta seçimlerin yapılması ve Türkmenlerin yoğun yaşadıkları bölgelere Kürtlerin müdahale etmeleri idi. Türkmen Cephesi bu yönde seçim sürecinde her Türkmen evine girmeyi amaçlayan, ve Türkmen Cephesi için çalışan tam 22 sivil toplum kuruluşu olduğunu ve bunların bazılarının Türkiye ile bağlantılı olduğunu söylemiştir. Türkiye açısından önemli olan bu konuda sıkı gözlemci grubu olması gerektiği ve bu işi de başta Türkiye'nin yardımıyla birlikte BM, ABD ve diğer tarafsız devletler aracılığıyla yapılması gerekirdi. Bu nokta da Türkiye'nin Kuzey Irak Türkmenleri üzerinde etkisini kullanabilmesi ve ağırlığını koyması, ulusal kamuoyunda ve uluslararası platformlarda Türkmenleri desteklemesi ve yardım sağlaması bakımından önemli bir adım olabilirdi. Türkiye bu konuyla ilgili MB'den seçimlerde aktif bir rol almasını istemişti. Seçimlerden önce Amman'da komşu ülkeler konferansı yapılmış ve Türkiye konferansta bu konuyla ilgili bir tavır sergilemiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı seçimlerle ilgili yaptığı açıklamada seçimlerin adil bir şekilde olmadığını açıklamış ve BM'den bu konuyla ilgili aktif bir rol almasını istemiştir. Dışişleri Bakanlığının seçimlerin adil olmadığı kanaati sayım

⁶⁵ ORSAM, *a.g.m.* s.5.

olmadığından kaynaklanmıştır. Mart 2005'te Türk Büyükelçisiyle yapılan görüşmede, büyükelçi, Türkmenlerin nüfusu hakkında verilen bilgilerin doğru olmadığının altını çizmiştir.⁶⁶

Türkmenlerin bölgedeki diğer bir sorunu ise Musul'a bağlı bir ilçe olan Telafer'in, il yapılmamasıdır. Telafer'in 18 vilayete ek olarak yeni bir vilayet ilan edilmesi burada yaşayan Türkmenlerin müreffeh ve daha insancıl yaşaması kavuşması bakımından önemlidir. Çünkü Telafer tamamı Türkmen olan bir şehirdir. Telafer siyasetinde ise üç temel etken bulunmaktadır, Mezhepçilik, aşiretçilik ve Türkiye'ye yakınlık. Türkiye'nin Telaferliler üzerinde büyük bir etki yapma potansiyeli vardır. Türkiye'den bölgeye gönderilen her destek büyük bir olumlu tepki uyandırmaktadır. Özellikle, Türkiye'ye Telafer'den hastaların getirilip tedavi ettirilmesi tüm Türmenlerde olumlu bir etki uyandırmaktadır. Bu konuda 2008 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla Irak'ın Telafer kentinde meydana gelen intihar saldırısında yaralanan Irak vatandaşlarının tedavileri için Genelkurmay Başkanlığından temin edilen iki ambulans uçak, 21 yaralı ile 21 refakatçiyi Türkiye'ye getirmek üzere Musul'a gönderilmişti. Türkiye'nin Türkmen bölgelerine ilgisini belli etmesi, bazı yatırımları başlatması, kısa sürede netice verecek somut girişimlerde bulunması, halk nezdindeki olumlu imajını geliştirmektedir. Dolayısıyla Türkiye bölgedeki etkisini, ağırlığını az da olsa hissettirmeye başlamıştır. Ayrıca bölge stratejik bir konuma sahiptir, Irak Türkmenleri, Türkiye'den Telafer yakınlarında bir sınır kapısı açılmasını istemektedir. Telafer, Türkiye'den Ovacık sınır kapısının da açılmasıyla Türkiye-Suriye-Irak sınırının kesişme noktasında bulunan bu ilçe kendi ekonomik birikimine sahiptir. Telafer böylelikle Türkiye-Irak ticaretinin altyapı sorunlarını ve çatışmaları sona erdirecek bir niteliğe kavuşturabilir. Aslında, bu konuda Türkiye 2002 yılında Ovacık sınır kapısını açmaya yönelik bir girişimde bulunsa da, buna ABD ve Kürt Yönetimi şiddetle karşı çıkmıştır.⁶⁷

66 Bilgay Duman, "Irak'ta Yerel Seçimler Nereye Gidiyor?" Sayı:52,cilt:5,Nisan 3013, www.orsam.org.tr,S.79.

67 ORSAM, "Türkiye'nin Irak Türkmenleri Üzerinde Etkisi Var mıdır"?, www.orsam.org.tr, 03.06.2010.

İlerleyen dönemlerde Irak siyasetçiler ve Türk yetkililer arasında meydana gelen görüşme ve ziyaret trafiği, 2007 yılının Ağustos ayında Türkiye'yi ziyaret eden Irak Başbakanı Nuri El-Maliki ile bu ziyaret sırasında Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Bu durum somut bir sonuca dönüşerek Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin 7-8 Mart 2008 tarihleri arasında Ankara'ya yaptığı ziyarette Yüksek Düzey Stratejik İşbirliği Konseyi kurulması ilk defa gönderilmiştir.⁶⁸

Bu konu ile bağlantılı olarak dönemin Başbakan olan Erdoğan, 10 Temmuz 2008 tarihinde Bağdat'a yaptığı ziyarette Türkiye ile Irak arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi oluşturulduğunu duyurmuştur. Konseyin yılda bir kere olmak şartıyla başbakanların başkanlığı altında, üç kere de ilgili bakanların katılmasıyla toplanacağı, iki ülke arasında somut projeler geliştirmek için toplanacağı ve çalışacağı açıklaması yapılmıştır. Bu konsey bir yıl sonra 15 Ekim 2009 tarihinde Başbakan Erdoğan, dokuz bakan ve çok sayıdaki bürokratin ve işadaminin Irak'a ziyaretleri sırasında ilk toplantısını yapmıştır. Türkiye ile Irak arasında 2003 yılından 2007 yılına kadar karşılıklı olarak devamlı surette içişlerine karışma suçlamalarıyla gerginleşen ilişkiler, Türkmenlerin, Irak ziyaretinde etkisiz olmalarına sebep olmuştur. Bu sayede Türkmenler, Irak siyasetinden uzak tutulmuşlar, ekonomik, siyasi, sosyal haklar ile toprak paylaşımından hak ettikleri biçimde yararlanamadıkları görülmüştür. Bu problemler nedeniyle Irak'taki Türkmenler farklı etnik ve dini gruplar ile yakınlaşarak Irak'ta yaşamlarını ve davalarını sürdürmeye çalışmışlardır. 2007 yılındaki değişim ile birlikte Türkmenlere de olumlu yansıyarak ABD'nin, Irak'ı işgal etmiş olduğu 2003 yılından sonra ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'in 2007 yılında Kerkük'ü ziyaretinde İl Meclisinin Türkmen olan üyeleri ile bir araya gelmesi sağlanmıştır. Türkmenlerin, Kerkük konusunda ilk defa muhatap olarak alındığı söylenebilir. Ayrıca Irak Anayasasının 140. Maddesine göre 2007 yılı sonunda Kerkük'te yapılması planlanan ve Kerkük'ün statüsünü belirleyecek olan referandumun ertelenmiş olmasıyla,

68 ORSAM, '*Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği ve Türkmenler*', <https://www.orsam.org.tr>, 20 Eki 2009.

Türkmenler kentin statüsünün belirlenmesi çerçevesindeki planlara katılmışlardır. Türkiye'nin çok büyük çabaları sonucunda 2008 yılının Temmuz ayında Irak Parlamentosunda bir grubun oluşturulması sağlanmış, Kerkük kentinin eşit şekilde yönetiminin paylaşılmasına dayalı olan bir statü sağlanması için seçim yasasına bir madde ilave edilmiştir. Bu sayede Irak'ın işgalinden sonra Kürt akınlarına uğramış olan Türkmen kenti olan Kerkük'ün çözümü için taraf olamayan Türkmenler, çözüme dair yapılan görüşmelerde görüşüne başvurulmakla birlikte kabul etmeyeceği çözümün olmayacağı taraf konumuna gelmiştir. Kerkük sorununun çözümü için kurulmuş olan komisyonda Türkmenlere diğer etnik gruplar ile eşit yer verildiği görülmüştür. Diğer taraftan Türkmenler, Irak siyasetinde etkin olmaya başlamışlardır. Türkiye'nin, Irak'ta bulunan her türlü etnik ve dini gruplar ile iyi ilişkilerde bulunması, 2010 yılının Ocak ayında yapılacak olan seçimler öncesinde oluşturulmuş ittifaklarla Türkmenlerin etkin şekilde yer almasına neden olmuştur. Seçim öncesinde kurulan ittifaklara bakıldığında her ittifakın Türkmenlere gerekli olduğu gibi etkin bir şekilde yer verdiği, seçimlerde alınacak olan sonuçlar doğrultusunda Türkmenlerin, Irak yönetiminde pay sahibi olacağı konusunda garantiler sağladığı görülmektedir.⁶⁹

Türkiye ile Türkmenlerin arasında tarihi bir bağ olduğu gerçektir. Bu bağlardan en önemlisi ise din, dil ve soydaşlık bağı olarak ortaya çıkmaktadır. Irak'ın doğal zenginliklerinin, Irak'ta yaşayan tüm Irak halkının ortak hakları olduğunu ve bütün Irak halkının bu hak ve zenginliklerden adil ve eşit bir şekilde yararlanması, Irak'ın demokratik yapısında Türkmenlerin ekonomik, toplumsal ve siyasi bakımdan gelişmelerine katkı sağlanması büyük öneme haizdir. Kerkük konusunda, bu şehirde yaşamakta olan bütün toplulukların uzlaşması yolunda adım atılmasını sağlayacak özel bir statü belirlenmesi için Türkiye'nin Irak ile ilişkilerinde önemli konu olarak öncelikler arasında olmalıdır. Bu şekilde bir politika devam ettikçe Türkiye'nin, Irak'ta etkin durumunun artması Türkmenlerin, Irak siyasetinde öne çıkacağı ve

69 Bilgay Duman, *“Başbakan Erdoğan'ın Son Irak Ziyareti Işığında Türkiye'nin 2003 Sonrasında Irak Politikası”* ortadoğu analiz, www.orsam.org.tr, 14 Nis 2011, s.20-24; ORSAM, *“Türkiye-Irak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği ve Türkmenler”*, <https://www.orsam.org.tr>, 20 Eki 2009,

hakkettiği yeri alacağını söylemek mümkündür. Irak'ın, Orta Doğu'nun küçük örneklerinden birisi olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin, Orta Doğu politikasıyla birlikte, Türkmenlerin, Irak'ta farklı unsurlar arasında ayrılıkların giderilmesi konusunda öncü rol oynayabilecekleri de bir gerçektir. Irak'ın bütünleştirici unsuru olarak ortaya çıkar, Türkiye'nin, Irak'ta oluşturduğu politikalarda kolaylaştırıcı bir role soyunabilirler.⁷⁰

Ancak 1 Mart Tezkeresinin reddiyle birlikte Türkmenler de Türkiye ile birlikte zarar görmüşlerdir. Türkiye'nin zararına bakıldığında, ABD'nin işgalinden sonra Irak'ın yapılanmasında önemli siyasi bir rol elde edememesi, Türkiye'nin yerine Talabani ile Barzani'nin öne çıkması, Kuzey Irak'ta, PKK'nın Kürt Bölgesel yönetimi himayesinde ile büyük bir kazanç sağlaması ve Türkiye'nin Türkmeneli ile bağlantısının kesilmesi ile birlikte İsrail ve İran'ın, Orta Doğu'da güçlenmesi olarak görülebilmektedir. Tezkerenin rededilmesi, Irak'ta yaşayan Türkmenlerin, Irak siyasetinden dışlanması, Kerkük şehrinin Kürt bölgesine alınması, 2003 yılında Kerkük'te yaşayan Kürt nüfusunun yüzde 30 civarındayken, nüfus kaydırmalarının sonucunda yüzde 75'e yükselmesi, 2011 yılına kadar Türkmenlerin haklarını elde edememeleriyle birlikte kendi içlerinde mezhep çatışmalarına neden olması sonucunda Türkmenler tarihsel anavatanlarından dışlanmışlardır.⁷¹

Türkiye, bölgedeki Türkmenlerin üzerinde baskıların olmaması için ve orada etnik yapının bozulmaması bakımından Kürtlere, pek çok bölgede kırmızı çizgi koymuştur. Ancak bu durumun sonucu beklenen olmamıştır. Kerkük'teki etnik yapının değişmesine ise Türkiye sesini çıkarmamıştır. Bunun nedeni ise bu duruma müdahale edecek gücün kendisinde bulunmamasıdır. Başka bir sebep ise Kürtlerin, ABD'nin himayesi altında olması, Türkiye'nin ise ABD'yi karşısına almak istememesidir. ABD'nin, Irak'ta en sadık dostunun Kürtler olduğu bilinmektedir. Bu duruma ekonomik olarak bakıldığında Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin yapılanmasını

70 Osman Ali, *‘İran'ın Irak Üzerindeki Etkisi ve Musul Operasyonu’*, NO: 54, www.orsam.org.tr, 02,11, 2016, s.6,7,8.

71 Nakip, *a.g.m.* s.4

Türkiye üstlenmiştir. Türkiye bölgeye çok büyük yatırımlar yapmıştır. Türkmenler lehine müdahale edildiğinde bu yatırımlar tehlikeye girebilirdi.

Kerkük'ten ve Kuzey Irak'tan, Ankara'ya ulaşan değerlendirmelere göre özellikle de Talabani, Kerkük'ün, Kürtleştirilmesi için çalışma yapıyordu. Buna karşılık Ankara bu tür girişimleri onaylamadığını, Kerkük'ün statüsünün değiştirilmesi girişimlerini kabul etmeyeceğini her türlü platformda dillendiriyordu. Türkiye, Kerkük'ün nüfus yapısının değiştirilmesi ile ilgili kaygılarını, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a gönderdiği mektup ile ve Washington'da Amerikan yetkileriyle, Irak yönetimine iletmiştir. Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ da Kürt gruplara Kerkük ile ilgili bir uyarıda bulunmuştur. Kerkük'ün, Kürt grupların eline geçmesiyle bağımsız Kürt devletinin kurulması için ilk adım atılmış olmaktadır. Bu durum iç savaşı tetikleyebileceği gibi Kerkük'ün, Türkiye'nin güvenlik sorunu haline gelmesinin de önünü açacaktır. Kerkük'ün özel olan statüsünün korunması Türkiye için önemlidir. Bu durumun ortaya çıkmasından sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Kerkük'te yapılacak yanlış bir hareketin Irak'ta barışı olumsuz olarak etkileneceğini belirtmiştir. Erdoğan, Kerkük'te olumsuz bir yapılanmaya BM, ABD ve diğer koalisyon güçlerinin izin vermemesi gerektiğini ifade etmiştir. Böyle bir yanlışa göz yumulursa, gelecekte oluşacak olumsuz faturanın bedelini de ödemek zorunda kalacaklarını bildirmiştir.⁷²

2009 yılında Cumhurbaşkanı olan Gül, Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin misafiri olarak Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Gül'ün Bağdat'taki görüşmelerinde, başta PKK ile mücadele olmak şartıyla ikili ilişkiler, güvenlik, enerji ve ticaret konularıyla birlikte Kerkük'ün statüsü de görüşülmüştür. Kerkük'te 2003 yılından sonra yaşanan gelişmeler, Kürt grupların Kerkük'ü ele geçirme çabaları sonucunda, bu şehirde yaşanan çözümsüzlük Gül'ün, Bağdat ziyareti dönemine kadar sürmüştür. Kerkük ise Irak siyasetinde düğüm haline gelerek tüm pazarlıklarda ortaya çıkmıştır. Bu durumda Abdullah Gül'ün, Irak'ı ziyareti sırasında bu sorun ile

72 Metin Ayışığı, a.g.m.s, 1.

ilgili açıklamalar ve görüşmelerin sorunun çözülmesinde etkili olabilecektir. Gül, Irak'ta güvenlik şartları sebebiyle Türkmen bölgelerini ziyaret edememiştir.⁷³

Kerkük'ün, Irak'ın yeniden yapılanması süreci doğrultusunda Türkmenlerin Irak'ta alacağı statü, hem de Kerkük'ün özel yapısı bakımından ele alınması gerekmektedir. Bu konuda ABD ile girişimlerin yanında Irak'ta bulunan tüm gruplar ile görüşmelerin yapılması gereği ortada duruyordu. Bu görüşmelerde gösterilecek olan kararlılığın ve uluslararası alanda yürütülecek olan diplomasinin önemi ortaya çıkmaktadır.⁷⁴

Bu süreçte Irak'ta kurulmuş olan hükümetlerde birer Türkmen bakan da yer almış ancak bunların seçimlerini Türkmen partileri değil ABD veya da Şiiler yapmıştır. Türkmenlerin temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesi bu durumdaki siyasi süreçte rol alamamakla birlikte hükümette de yer alması sağlanamamıştır. Bunların yanında Felluce'de ABD askerlerinden kaçan silahlı eylemcilerin Telafer'e yerleşmesiyle Türkmen şehrinde mezhep çalışmalarının da filizlenmesini sağlamıştır. 2008 ile 2011 döneminde Gül'ün cumhurbaşkanı olmasından sonra Irak'a karşı politikalarda değişim hızlanmıştır. Bunun sonucunda çoğunluğu Sünni Arapların oluşturduğu, Irak'ın genelini hedef alan Ayad Allavi başkanlığında El-İrakiye listesi Türkiye tarafından desteklenmiş böylece Türkmenler bu listede yer alabilmiştir. 2010 yılında kurulmuş olan İkinci Maliki Hükümetine bakıldığında Türkmenlerin en büyük temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesi bakanlık kazanabilmiştir. Bu sayede Irak tarihinde ilk olarak bir kabine üç Türkmen bakan ile temsil edilmiştir. Bunlardan birisi Şii listesinden, biri Sünni listesinden, birisi de Türkmenlerin kendi listesinden kabineye girmiştir. İrakiye listesine Türkiye'nin verdiği destek, Arap dünyasında ve Irak'ta karşılık bulmuştur. Diğer taraftan bakıldığında Kürt bölgesinde Türk firmalarının ticari faaliyetleri iyiden iyiye artmıştır. Ayrıca İstanbul ile Erbil arasında

73 Bilgay Duman, "Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Irak Ziyareti ve Beklentiler", www.orsam.org.tr, 23.03.2009.

74 "Abdulkadir Kahraman," *Irak'ın geçmişi, bugünü ve geleceği üzerine muhtemel senaryolar*, kadir has üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, uluslararası ilişkiler bölümü, yüksek lisans tezi, İstanbul, 2008, s.121, <http://sites.khas.edu.tr>.

uçak seferlerinin başladığı görülmektedir. Bu durum da Türkiye'nin, Kürt yönetimiyle ilişkisini daha fazla geliştireceğini göstermektedir.⁷⁵

ABD kuvvetleri 2011 yılının Aralık ayında Irak'ı terk etmiş, bölgede ABD'nin kurduğu "düzen" dağılmaya başlamıştır. Nuri El Maliki ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık El Haşimi'nin arasında yaşanan sorunlar Türkiye-Irak arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Aynı zamanda Maliki ve Kürt bölgesel yönetimi arasındaki ilişki de sarsılmaya başlamıştır. Türkiye ise bu durumda iki farklı siyaset izlemiştir. Birincisi bölgesel Kürt yönetimi ile arasında üst düzey politik ilişkiler geliştirmeye yönelmiştir. Türkiye, bölgesel yönetimin merkezi sayılan Erbil şehrinde konsolosluk açmış ve ilk defa Erdoğan Erbil'i ziyarette bulunmuştur. İkicisi ise Malikin terör örgütü Elkaide'yi desteklemekle suçladığı ve arasının bozuk olduğu Tarık El Haşimi'nin Türkiye'ye sığınmasına ve bir süre Türkiye'de kalmasına izin verilerek Maliki karşıtı olan Sünni Arapları desteklemesi olmuştur. Irak'ta Sünnilerin liderliğine soyunan Irak Meclis Başkanı Usame Nuceyfi ile iyi ilişkiler geliştirmiş hatta Erdoğan'la beraber bir caminin açılışını yapmıştır.⁷⁶ ABD kuvvetleri Irak'ı terk ettikten sonra Türkiye, Türkmenlere yönelik kararlı bir politikayla Irak'taki güç dengesinde, Türkmenlerin rol oynamasına katkı sunmuştur. Ancak Türkiye bu avantajı kullanmamıştır. "Irak konusunda Türkiye'nin bu iki değişikliğinin ana sebeplerini şu şekilde özetlemek mümkündür, PKK sorununu çözmeye azimli görünen Türkiye, özellikle Barzani ile işbirliği yapmak konusunda Irak'ın kuzeybatısında yoğun olarak yaşayan Sünni Araplar, Maliki ile anlaşmazlığa düştükleri için yardıma ihtiyaçları olmuştur. Türkiye Sünni Arapları koruma eğilimi göstermek zorunda kalmıştır, Orta Doğu ülkelerinde başlayan Arap baharı, Türkiye'nin bu bölgeye yaptığı ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bunu telafi etmek için zaten güçlü olan Türkiye-Kuzey Irak ticareti, daha da geliştirilmiştir, Kürt bölgesinde mevcut olan petrol ve doğal gaz kaynaklarının paylaşımı ve boru hattı,

⁷⁵ Mahir Nakip, *a.g.m*, S.64-65.

⁷⁶ Ali SEMİN, "ABD'nin Irak'tan Çekilmesinin Irak ve Ortadoğu'ya Olası Etkileri", www.bilgesam.org, 29 Aralık 2011.

ABD'nin çekilmesinden sonra İran'ın etkisinin azaltılması çerçevesinde Türkiye Türkmenlere fayda değil, zarar getirebileceğini hesaba katmamıştır".⁷⁷

Söz konusu dönemde Türkiye'nin Irak politikasında Türkmenler konusunun arka plana itildiği ve ilişkilerin zayıfladığı görülmektedir. Bunun nedeni ise dönemin Başbakanı Iraklı Sünni Arap yetkililer ve bölgesel Kürt yönetimi yetkililer ile sıkça kendi makamında görüşürken, Irak Türkmen yetkililer ile toplam bir kere görüşmesi idi. "Erdoğan o dönemlerde Ayad Allavi'yi beş, Usame Nuceyfi'yi dört, Salih Mutlak'ı üç Mesut Barzani'yi üç ve Neçirvan Barzani'yi altı defa Ankara'da karşılamış ancak ITC yetkilileriyle sadece bir defa" bir araya gelmiştir.⁷⁸

Irak Osmanlı'dan ABD'nin işgaline kadar Sünni Araplar tarafından yönetilmiştir. Ancak bu kesim Irak'ın yaklaşık yüzde 24'ünü oluşturmaktadır. İktidara gelen hükümetlerin tamamı Türkmenlere asimilasyon, Türkmen nüfusunu eritme ve yok sayma politikası uygulamıştır. Bu nedenle Türkmenlerin Sünni Araplarla aralarında daima uyuşmazlık yaşanmıştır. Ancak Türkiye eksenine yakın olan ITC ilk olarak "El-İrakiye listesi ile 2014 seçimlerinde de Usama Elnuceyfi'nin başında olduğu El-Muttahidun listesi ile işbirliği yapmak zorunda kalmıştır". Bu durumun sonunda "2013 yerel seçimlerinde Musul'da El-Muttahidun listesi ile seçime giren ITC önemli bir zafer kazanarak altı il meclis üyeliği elde edip bu listeye destek vermiştir". Fakat 2014 Irak genel seçimlerine ITC aynı liste kapsamında girmiş ve Musul bölgesinden milletvekili çıkarmamıştır. Bunun nedeni de ITC'nin maruz kaldığı şantaj ve tehditler olmuştur.⁷⁹

Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi söylendiğinde akla ilk olarak Barzani grubu ve ekibi gelmektedir. Ancak Kürt siyasetinde Barzani'nin partisi olan KDP seçimlerden yaklaşık yüzde 37 oy almıştır. Bunun Geri kalan kısmı KYB Talabani grubu olmak üzere, Goran ve Kürt İslami grupları olmuştur. KDP dışındaki grupların

⁷⁷ Nakip, *a.g.m*, S.65-66.

⁷⁸ Nakip, *a.g.m*, S.66.

⁷⁹ Nakip, *a.g.m*, S.66-67.

Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirdikleri görünmemiştir. Ancak Türkmenlerin Kürt grupları ile ilişkilerine bakıldığında genel olarak hiç birisi ile iyi olmamakla beraber, ilişkinin en kötü olduğu kesim KDP grubudur. Irak'taki Türkmen nüfusunun yarısı Şii yarısı Sünni'dir. Türkmenler 2003 yılı öncesi kendi içinde mezhep çatışmaları yaşamamış fakat 2003'ten sonra Irak'ın tüm bölgelerinde baş gösteren mezhepçilik Türkmen bölgelerini de etkilemiştir. O dönemlerde Türkiye'nin Sünni Araplara gösterdiği özel ilgi ve iyi niyet, Şii partilerde Türkmenler adına yapan Türkmen siyasetçileri ve Şii Türkmen aydınları etkilemiş ve bu durumdan rahatsızlık duymuşlardır. Çoğunlukla Şii Türkmenlerden oluşan Tuzhurmatu şehrinde 2012 yılından itibaren Türkmenlerin sıkça hedef alınmasında Türkiye'nin müdahalesi yetersiz kalmıştır. Türkmenlerin Bağdat yönetimi ile ilişkileri sarsılmış, Maliki Hükümetinde siyaset yapan İrakîye listesi 2012 ve 2013 yıllarının farklı tarihlerinde birkaç defa çekilmiş ve tekrar siyasi sahneye dönmüştür. Bu durumda adı geçen listede bakanlık alan Türkmen siyasetçiler ciddi bir şekilde tereddütte kalmıştır. Bu tereddüdün nedeni bir yandan Türkiye'nin dış politikasına ters hareket etmek istememişler, diğer yandan da Maliki Hükümeti ile ayrışma yaşamak istememişler, haliyle ITC'de bölünmeler olmuş Türkiye'nin dış politika çizgisinden çıkmak istemeyen ITC yönetimi, İrakîye listesinin Maliki Hükümetinden çekilmesi sırasında, Türkiye bu durumu desteklemiş ve Türkmen siyasetçiler ikiye bölünmüştür. Bir kısmı çekilmekten yana diğer bir kısmı ise Türkmenlerin milli çıkarlarını gerekçe göstererek kabinede kalmıştır. Bu düşünce farklılığı 2014 seçimlerini etkilemiş ve Türkmenler Kerkük'ün tartışmalı bir şehir olmasına rağmen şehirden "iki liste ile seçime girmişler ve 12 sandalyeden 3-4 vekil beklerken sadece iki vekil" çıkarabilmişler. Kerkük konusunda Türkmenler yalnızlaşmışlardır. 2007 yılında referandumun olmamasına sevinen Türkmenler, 2011 yılından sonra Kerkük konusunda ciddi endişeler taşımaya başlamışlardır. Çünkü Kerkük meselesinde Türkmenlerin sorunu Kürt gurubu ile olmuştur. Kürt'lerin Türkiye ile arasında iyi ilişkiler kurulması, Kerkük konusunu ne şekilde etkileyeceği kestirilmemiştir. Bu durum yalnızlık hissiyatına kapılmaya sebep olmuştur.⁸⁰

80 Nakip, a.g.m, S.67-68.

30 Nisan 2014 tarihinde yapılan Irak seçimleri öncesinde dönemin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Irak Türkmen Cephesi Erşed Salihi ve Yürütme Kurulu üyeleri ile Irak seçimlerinden önce bir araya geldikten sonra ortak bir basın toplantısı düzenlemiştir. Davutoğlu, Türkmenlerin Irak'ın siyasi hayatına katılmalarının ve ekonomik olarak refaha kavuşmalarının Türkiye'nin Irak siyasetinin ayrılmaz bir unsuru olduğunu ifade etmiştir. Davutoğlu, Türkmenlerin Irak'ın asli ve kurucu unsuru olduğunu dile getirmiştir. Bu durumun, hem tarihi olarak, hem de Irak'ı kuran bütün Anayasal ve uluslararası hukuk metinlerinde dile getirildiğini açıklamıştır. Türkmenlerin, Irak'ta haklarının muhafaza edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkmenlerin, Türkmençe (Türkçe)'yi, eğitim ve merkezi hükümet haklarını en iyi şekilde kullanmalarının, Irak'ın birliği ve bütünlüğü içinde önemli olduğunu açıklamıştır. Türkmenler, "Irak'ta son derece kritik bir kuşakta bulunduğunu ifade etmiştir, Birçok mezhebi ve etnik geçişkenliğin olduğu kuşakta Türkmenlerin birlik ve beraberlik içinde ve bütün mezhep gruplarıyla temas halinde olmalarının Irak'a katkı yapacak bir unsur olduğunu" açıklamıştır.⁸¹

3.1.İŞİD'in ortaya çıkışı ve Türkmenlere Etkisi

İŞİD'in 2014 yılında, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde hakimiyet kurmasıyla Türkmenler tehdit unsuru haline gelmiştir. Sünni bölgelerin merkezlerinde ve çevresinde Türkmenlerin çoğunlukla yaşıyor olması ve İŞİD'in bu bölgeleri alması Türkmenler açısından büyük bir tehdit haline gelmiştir. Türkmenlerin Irak'ta bütüncül bir coğrafyaya sahip olmamaları, Türkmen bölgeleri açısından güvenlik açığı ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla burası kapalı ve korunaklı bir bölge oluşturmamaktadır. Böylece Türkmenler yaşadıkları coğrafyalarda çok taraflı tehditle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca İŞİD'in Musul'un tamamını ele geçirmesi ve Irak'ın olası bölünmesi, bu bölgelerin İŞİD'in amaçladığı ve hakimiyet kurmak istediği bölgenin içinde kalması Türkmeneli coğrafyasının silinmesi ve Türkmenlerin yok olması anlamına gelmektedir. Musul konusu Türkiye için tarihi bir mesele sayılmaktadır.

⁸¹Güngör, a.g.m.s.37-38.

IŞİD'in kontrolünde bulunan bölgelerde, insanlık dramının yanında Türkmen katliamı yaşandığı görülmektedir. Türkmenlerin bir kısmı Irak içinde göç etmek durumunda kalmış, bunlar Türkiye ve İran'a göç etmiş, bu göç sırasında birçok Türkmen de hayatını yitirmiştir. Buradaki temel sorunun ise Türkmenlerin, Kuzey Irak gibi kendi kontrolleri altında bir bölgelerinin bulunmamasıdır. Böylece göç etmek zorunluluğunu hisseden Türkmenler, Arap ve Kürt bölgelerinin arasında sıkışmış kalmışlardır. IŞİD'in, Musul'u ele geçirmesiyle birlikte uluslararası toplumun Türkmenlere etnik ayrımcılık yaptığı ortaya çıkmıştır. IŞİD'in 4 Ağustos 2014 tarihinde Musul'a bağlı olan Yezidilerin bulunduğu Sincar şehrini ve Mahmur'u ele geçirmesi sonucunda başta ABD olmak üzere uluslararası toplum tepki göstermiştir. IŞİD kontrolünde bulunan Türkmen bölgelerindeki insanlık dramlarına karşılık BM ve diğer uluslararası örgütler sessizliklerini korumuşlardır. Buna örnek olarak 15 bin nüfusu bulunan Türkmen şehri Emirli'nin, IŞİD tarafından ablukaya alınması gösterilebilir. Orada bulunan insanlara ABD, Erbil ve Bağdat tarafından Sincar bölgesine benzeyen ne kurtarma, ne insani yardım yapılmıştır. Musul'a bağlı olan Telefer şehrinde, Tuzhurmatu'ya bağlı olan Yengice, bunlarla birlikte Bastamlı'da, Emirli'de, Diyale'ye bağlı olan Karatepe'de, Hanekin'de, Celavla'da Türkmenlerin yaşamış olduğu insani sorunu çözme adına bölge ülkelerinden ve uluslararası toplumdan olumlu bir adım gelmemiştir. Sincar'da meydana gelen gelişmelerden sonra BM, ABD ve AB tarafından, Yezidi göçmenlere insani yardımların yapılması, Peşmerge güçlerine silah desteğinin sağlanması gibi yardımlar maalesef Türkmenler için yapılmamıştır. Bu sebepten dolayı Türkmenlerin iki türlü yaşamsal tehlike karşısında kaldıkları ifade edilmektedir. Bunlardan birincisi kendi bölgelerinden çıkmak zorunda bırakılan Türkmenlerin topraklarını kaybetme riski olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincisi ise Türkmenlerin kendi aralarında Sünni, Şii mezhep çatışmasının belirgin hale gelmesinin kaçınılmaz olmasıdır. Türkmenler mezhep farklılığı olarak Sünni ve Şii olmak üzere iki mezhebe bağlıdırlar. Fakat Türkmenler mezhep ayrışmasından çok Türkmen kimliğini korumak için çaba harcamaktadır. Telafer'den göç eden Türkmenler, Kuzey Irak Kürt yönetimi tarafından Erbil'e sokulmamıştır. Kürt yönetiminin Türkmenlerin Kuzey Irak'a

girişini engellemesi Türkmenlerin güneyde bulunan vilayetlere yönelmelerine neden olmuş, bu durum da onların mezhepsel ayrışmasını büyük oranda tetiklemiştir.⁸²

Yukarıda belirtilen mezhep sorununu dönemin Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay şöyle açıklamıştır: "Türkmenlerin yaklaşık yarısı Sünni'dir, yarısı Şii'dir. Biz bunların aralarını bulmak için, aralarında çatışma olmaması için Dışişleri Bakanlığımız ve Türkiye çok çaba sarf ediyor. Yani Türkmenlerin birliğin devam etmesi için... Hani Irak'ta gelişen maalesef mezhebi çatışmaların içine Türkmenlerin kendi aralarında girmemesi için Dışişleri Bakanlığımızın özel çabası vardır. Hizmete özel bir bilgi notudur bu. Özellikle IŞİD'in Telefar'i kuşatmasından sonra buradan daha çok Şiiler göç etmiştir. Sünniler geri geliyor, çünkü IŞİD Sünnilerle işbirliği içinde. Ama oradaki Sünni Türkmenler, Şii Türkmenlere baskı yapmıştır. Hatta şöyle bir olay var elimizde. Şii Türkmenler Telafer'i terk ederken, cezaevinde bulunan 60 Sünni Türkmen'i de öldürerek gitmiştir. Irak'ın içi çok karmaşık, biz Türkmen kardeşlerimizin arasında hiçbir ayırım olmaması için çaba sarf ediyoruz."⁸³

Irak'ta 10 Haziran 2014 sonrasında yaşanan olaylar Türkmen bölgelerinde demografik yapının tamamıyla değişmesine ve yakın gelecekte Türkmen kimliğinin bölünmesine yol açmıştır. ABD'nin işgali sonrasında nasıl Arap kimliğinde Şii-Sünni olarak bir kırılma yaşandıysa, IŞİD'in Musul'u kontrol etmesiyle beraber Türkmenlerin de mezhepsel olarak ayrışmasına sebep olmuştur. Bu ayrışma Türkmenleri fazlası ile etkilemiştir. Ancak Türkmenlerin kendi içinde yaşanan bu bölünme IŞİD'in bölgeden ayrılmasıyla tekrar toparlanmaya başlamıştır. Öte yandan Türkmenlere ve bölgelerine yönelik düzenlenen saldırı ve göç konusunda aşırı artış görülmüştür. Örneğin, "24 Haziran'da Kerkük'te Irak Türkmen Cephesi'nin Seçim Dairesi Başkanı ve Kerkük İlçe Meclis Başkanı Münir Kafili düzenlenen suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir". Türkmenlere karşı yapılan bu faaliyetlerin birkaç

82 Ali Semin, 'Irak'ta Derinleşen IŞİD Krizi ve Türkmenler', BİLGESAM, www.bilgesam.org, 21 Ağustos 2014.

83 SABAH, "Türkmenlere sınırsız destek", http://www.sabah.com.tr, 01.08.2014.

nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden birincisi Türkmenlerin mevcut olan yerleşim yerlerini terk etmeye zorlanmalarıdır. ABD işgali sonrasındaki dönemde Türkmenler, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuşlardır. Sünni Araplar ise Irak'ın üçe bölünmesini desteklemektedirler. Bununla birlikte Türkmenlerin, Sünni, Şii ve Kürt bölgeleri ile ilgili tercihlerini yapmaları için baskılar uygulanmaya başlanmıştır. Türkmenler coğrafi açıdan Sünni Arapların ve Kürtlerin oluşturmuş olduğu bölgelerden birisini seçerek onlarla işbirliği yapmak zorunda kalabileceklerdir. Türkmenlerin böyle bir konumda kalmaları durumunda mezhepsel veya coğrafi olarak ikiye bölüneceği bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. İkinci neden ise en başta Kerkük olmak üzere tartışmalı olan bölgelerdeki suikast, saldırı gibi olayların arkasında Türkmenlerin göçe zorlanmasının yattığı ifade edilebilmektedir. IŞİD'in ilerlemesi ile Peşmergelerin, Kerkük'ü koruma altına alması ileriki dönemlerde Türkmenleri Irak Anayasasında bulunan 140. Madde kapsamında referandum yapılmasını kabul etmemeleri sonucunu doğuracaktır.⁸⁴

Bu konuya ilişkin olarak Türkmenlerin Irak'ın güney bölgelerine göç etmeye zorlanmaları, bölgesel anlamda Irak'ta yaşanan güç savaşları ile ilgili Türkiye İran ilişkilerini de etkilemiştir. Şii olan Türkmenlerin güneye yerleşmiş olması Türkmenlerin asimile edilmesi durumunu ve mezhepsel açıdan da ikiye bölünmelerini ortaya çıkarmıştır. Bu sorun Şii Türkmenlerin, İran'ın kontrolüne girmesi, Sünni Türkmenlerin Türkiye'nin etkisinde kalmasını doğurmakla birlikte Irak'ta yaşayan Türkmenlerin varlıklarının zayıflamasına, hatta yok olmasına neden olacaktır. Bu durumda Türkiye'nin, Irak'taki, Türkmen sorununa karşı atması gereken adımlar bulunmaktadır. Türkiye, Irak'ta, Türkmenlerin ekonomik, siyasi, güvenlik ve insani sorunlarına Türk milliyetçiliği düşüncesiyle bakmaması gerekmektedir. Irak'ta, Türkmenlere uygulanan, asimilasyon, göçe zorlama, fidye karşılığında adam kaçırma ve suikastlar ciddi olarak insani sorun haline gelmiştir. Türkmen sorununa bakıldığında artık Türk milliyetçiliği sorunu olmaktan çıkıp, insani kriz halini aldığı görülmektedir. Irak'ta yaşayan tüm dini ve etnik gruplara dış

84 Semin, *a.g.m.* s.2.

destek sağlandığı bilinen bir gerçektir. Örnek verilecek olursa, ABD, Batı ülkeleri ve bölge ülkeleri Kürtlere desteğini esirgememektedir. Şiileri ise İran tarafından desteklenmektedir. Sünni Araplara, Katar, Ürdün ve Suudi Arabistan yardım elini uzatmıştır. Türkmenlere ise maddi olarak Türkiye yardımını esirgememektedir. Fakat bununla birlikte Ankara'nın, siyasi olarak Türkmenlere tam anlamıyla destek verdiğini söylemek mümkün değildir. ABD'nin askerlerini, Ankara-Erbil arasında ikili ilişkilerin güçlenmesiyle Türkiye'nin, Irak'taki politikasında Türkmenlerin oldukça geri plana itildikleri bir gerçektir. Türkiye, Irak'taki, Türkmenlerin bu türdeki tehlikelerden kurtulmasını sağlamak için bütün Türkmen siyasi hareketlerini bir araya getirmek zorundadır. Kuzey Irak'ta, Türkmen sorununun çözümü bakımından Ankara'nın attığı adımlardan sonra Türkmenler ile Kürtlerin ilişkilerinin normalleşmesini sağlamak için girişimlerde bulunmalıdır. Ankara'nın, Erbil ile geliştirmiş olduğu ilişkilerin Türkmenlere olumlu olarak yansıdığı görölmektedir. Örnek verilecek olursa, Kuzey Irak Kürt yönetimi, Türkmenlerin ikinci unsur olarak bölgede görölmesinin sağlanması gerekmektedir. Irak'ta bulunan tüm grupların Türkmenlerin arkasında Türkiye'nin desteğinin olduğunu hissetmeleri gerekmektedir. Türkiye, Irak politikasında Türkmenlere yönelik olarak kararlı bir politika izlemek zorundadır.⁸⁵

IŞİD'in yayılması ve sonrasındaki toprak kaybı, Türkmenlerin yaşadıkları bölgeleri çatışma sahasına dönüştürdü. Özellikle ülkenin kuzey hattında gerçekleşen çatışmaların önemli bir kısmı, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde meydana geldi. Bunun sonucunda sadece mezhepsel karakterli bir çatışma doğmadı. Aynı zamanda Tuzhurmatu, Diyala'nın kuzeyi, Kerkük'ün yakın çevresi ve Musul'un kuzeyindeki alanlarda yaşayan Türkmenlerin bulunduğu bölgelere peşmerge, IŞİD ya da milis grupları hakim olmaya başladı. Hatta (Telafer'in uzantısı olan bazı Türkmen köylerini kapsayan) Sincar'ın doğusu ve Kerkük'ün bazı bölgelerine PKK dahi girebildi. Bu durum, Türkmenlerin daha önce çok sınırlı olarak yüzleştiiği ya da hiç

85 SEMİN, *a.g.m.s.*3.

karşılaşmadığı bir olguydu. Bu nedenle göç, Türkmenlerin topraklarını kaybetmelerine değil, Irak'ta kimliklerini yitirmesine de neden olabilir.⁸⁶

Musul, Telafer ve Kerkük'te ortaya çıkan durum gerçekten hassas ve önemlidir. Bölgeyi ve bölgede yaşayan tüm kesimleri etkilemektedir. Türkmenler çoğunlukla Kerkük, Musul, Erbil, Tuzhurmatu, Diyala ve Telafer'de yaşıyor ve bu bölgede aynı zamanda Türkmen siyasi partileri de bulunmaktadır. Irak'ta hiç kimse Musul'un sadece 300 silahlı kişinin müdahalesiyle bir günde ele geçirileceğini tahmin etmemiştir. Bu gruplar aldıkları destekle veya arkalarında olan dış güçlerle önce Musul'a, Musul'dan da diğer bölgelere geçip, buraları da ele geçirmeye çalışmışlardır. Musul olayından önce başka bir tablo vardı. Musul'un ele geçirilmesinden sonra da başka bir tablo ortaya çıkmıştır. Musul olaylarından sonra bölge siyasetçileri başka bir politika izlemeye başlamıştır. Musul'da Irak merkezi hükümetine bağlı asker ve polisten oluşan yaklaşık 80 binlik bir güvenlik gücü bulunmaktaydı. Buna rağmen, 3 milyon nüfusu olan bir şehrin sayıları 500 ile 1.000 kişi arasında değişen silahlı bir grubun eline bu kadar kolay geçmesi bunun bir siyasi oyun olduğunu düşündürmüştür. Bölge yeni bir siyasi şekillenmeye doğru gitmiştir.⁸⁷

2014 yılında IŞİD Musul'u işgal ederken Barzani de Kerkük'ü Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne bağladığını duyurmuştur. Musul da ABD'nin eğittiği terörle mücadele timleri ve Peşmergele IŞİD'ten tamamen temizlendiğinde IKBY'e bağlanacaktır. Zengin petrol rezervlerine sahip olan Musul ve Kerkük'ün Bağdat yönetiminden kopararak IKBY'ye bağlanması post modern bir işgal örneğidir. Musul ve Kerkük'ün Bağdat Yönetiminden kopararak IKBY'e bağlanmasıyla Orta Doğu haritası yeniden şekillendirmeyi hedefleyen Büyük Orta Doğu Projesi'nin (BOP) en önemli operasyonlarından biridir. Musul ve Kerkük'ü BOP'ye dahil ettirme operasyonu bu şekilde planlanmıştır.⁸⁸

86 'Irak Türkmenlerinin sorunları ve çıkış yolları''HABERTÜRK, www.haberturk.com, 26 Ekim 2016.

87 Ümit Özdağ- Nevin yazıcı, 'Irak'ta Direnen Bir Türkmen Kenti: Telafer'', 21. yüzyıl Türkiye enstitüsü, www.21yyte.org/tr, 16 Haz 2014.

88 M. Kemal Sallı, 'İSLAM'A TUZAK'', qoshe.com, 03.11.2016.

İŞİD Türkiye'nin bütün uyarılarına rağmen, bir Türkmen kenti olan Telafer'e yönelmişlerdir. Musul ve Telafer'de başlatılacak ve Türkmen katliamıyla sonuçlanabilecek mezhep çatışmaları, yalnızca Türkiye'yi ilgilendiren bir durum değildir. Mezhep çatışmaları, bölgenin demografik yapısını değiştirmeyi hedeflemiştir. "Musul'u kurtarma" operasyonu, Irak'ta, hem mezhepsel (Şii-Sünni) hem de etnik (Arap-Kürt-Türkmen) dengeleri etkileyebilecek sonuçlar ortaya çıkarmıştır. "Musul'u kurtarma" operasyonunun doğuracağı sonuçlar Irak'taki ve Suriye'deki mezhepsel ve etnik çatışmaları yeniden körüklemiştir. Daha doğrusu, Sünniler ve Şiilerden oluşan bir Türkmen kenti olan Telafer'in korunma görevinin İran destekli Şii milislerden oluşan Haşdi Şabi örgütüne verilmesinde olduğu gibi, mezhep çatışmalarının bilinçli olarak tetiklenmesine yol açmıştır. Bu nedenle bütün İslam ülkeleri Türkiye'nin Musul ve Telafer çıkışıyla verdiği mesajı doğru olarak değerlendirmeli ve Türkiye'ye destek olmalıdır. Sorun yalnızca Türkiye'yi ilgilendiren bir sorun değildir. Bölge üzerinde kurulmak istenen tuzak yalnız Türkiye ve Türkmenleri değil, bütün Orta Doğu'yu etkilemektedir.⁸⁹

Irak'ta İŞİD'ten kurtarılan bölgeler yerel güçlerin hâkimiyetinde tutulmuştur. Kürt yetkililer Peşmerge güçlerinin İŞİD'ten kurtardığı bölgelerden çıkmayacağını her fırsatta dile getirmiştir. Şii milis gücü Haşedi Şaabi İŞİD'in geri aldığı bölgelerden çıkmamıştır. Irak'ın tamamı İŞİD'ten temizlendikten sonra Türkmenler kendi silahlı güçlerini teşkil etmeleri gerekiyordu. İŞİD olaylarında, Türkmenlerin eritilmesi ve Türkmeneli bölgesinin kaybolması olasılığı oldukça yüksekti. Özellikle Musul'u kurtarma operasyonunun Türkmenlerin faal bir şekilde katılıp katılmayacağı kritik bir durum haline gelmiştir. İŞİD Musul'u kontrol ederek nasıl Irak'taki iç dengeleri değiştirdiyse ülkedeki varlığı yok olduktan sonra da ciddi etkileri olmuştur. Bölgedeki asıl mücadele İŞİD'ten sonra başlamıştır. Türkiye'nin Musul operasyonunda faal rol alması Türkmenleri büyük tehditlere karşı koruyacaktır. Musul tarihsel anlamda Irak devletinin sınırlarını belirleyen bir kent olduğu gibi İŞİD sonrası da ülkenin geleceğini belirleyecek stratejik bir konuma

89 Sallı ,a.g.m,s.1.

sahiptir. Özetle Musul operasyonu Türkmenlerin Irak'taki varlığını ve geleceğini belirlemede önemli bir etken olmuştur. IŞİD bitirildiğinde Irak'taki yerel güçler arasında IŞİD'ten boşalan bölgelerde güç mücadelesi nedeniyle ciddi bir iç çatışma çıkacağı kaçınılmaz idi.⁹⁰

Irak şekillenirken Türkmenlerin varlığı göz ardı edilmiştir. Irak'ın geleceğinde sadece Şiiler, Kürtler ve Sünniler odak noktası olmuştur. Bu gruplar haricinde Türkmenlerin kendilerini kabul ettirmeleri kolay olmamıştır. Sonuçta Türkmenlerin de kararını vermesi gerekmektedir. Irak'ın Kürt bölgesinde mi yaşamak istiyorlar yoksa Sünni bölgesinde mi, Şii bölgesinde mi ya da bir bölünmeye mi gidecekler? Türkmenler bunun kararını vermelidir. Türkmen bölgeleri üzerinde bu tarz siyasi çekişmeler olduğu için Türkmenler de bu noktada önemli bir faktör olmaya çalışmıştır. Çünkü neticede Türkmenler de o bölgede önemli bir unsurdur. ITC,Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı ile yaptığı konuşmada bu konuyu dile getirmişlerdir.⁹¹ Konuyla ilgili Mehmet Tütüncü ile yapılan görüşmede aşağıdaki görüşleri dile getirmiştir: "Türkiye bölgesel bir güçtür Türkmenler konusunda siyaseten uzun vadeli ve kararlı bir politika ile konuya müdahil olmalıdır. Ancak Türkiye'nin müdahale etmemesinin nedeni bölgesel ve küresel güçlerin etkisi de olabilir"⁹²

Irak'ta yıllardır çeşitli katliamlara maruz kalan Türkmenler, IŞİD sonrası süreçte de en fazla zarar görmüşlerdir. IŞİD'in, 2014 yılında Musul'a girmesi sonucunda başlayan süreçte, bu örgütün hemen hemen Türkmenlerin yaşadıkları bütün bölgelerde etkin olması ve kontrolü sağlaması sebebiyle, başta Musul, Telafer, Tuzhurmatu çevresinden Diyala bölgesinden 600 bin kadar Türkmenin göç ettiği bilinmektedir. Göç eden Türkmenlerin büyük çoğunluğu olan Şii Türkmenler Irak'ın güneyine, Sünni Türkmenler ise Türkiye'ye göç etmişlerdir. Ayrıca birçok Türkmen bölgesi IŞİD'in işgaline uğramış, IŞİD'in bulunduğu yerlerden Türkmen bölgelerine

⁹⁰ t24,a.g.m. s.1

⁹¹ ORSAM, bölgesel gelişmeler söyleşileri, Aydın Maruf,No.7,www.orsam.org.tr,07.2014.

⁹² Mehmet Tütüncü, görüşme.

saldırıları gerçekleştirilmiştir. Musul ile Telafer'in yanı sıra Türkmenlerin yaşadıkları Selahaddin'e bağlı Tuzhurmatu, Amirli, Diyala'ya bağlı olan Şehreban, Karatepe, Mikdadiye, Beledruz ve Celevre gibi yerleşim birimleriyle Kerkük'e bağlı olan köylerle, Dakuk (Tavuk) Tazehurmatu gibi yerleşim yerleri IŞİD'in baskısı altına alınmıştır. IŞİD'in, Musul'a saldırması sonucunda kapanan Bağdat, Kerkük yolu üstünde bulunan, bununla birlikte çok stratejik bir öneme haiz olan Tuzhurmatu'ya bağlı olan Amirli'de başlayan Türkmen direnişi uluslararası kamu oyunun dikkatini çekebilmiştir. IŞİD, Amirli'yi 86 gün süreyle abluka altında tutmasına rağmen düşürememiştir. Amirli'de yaşanan IŞİD ablukasının Haşdi Şaabi ile Şii milislerin yardımıyla Bağdat ve Kerkük arasındaki yol kullanıma açılmıştır. IŞİD, Tuzhurmatu'ya saldırılarda bulunmuş ancak bu kenti ele geçirmeyi başaramamıştır. Amirli ile Kerkük arasında bulunan bölgede yaşayan Türkmenlerin çoğunun Şii olması, bu bölgelerin IŞİD ile mücadele bakımından son derece stratejik olan noktaları içine alması, özellikle Haşdi Şaabi ile Şii milislerin, Türkmenlere desteğine sebep olarak Türkmen bölgelerini korumaları sağlanmıştır.⁹³

IŞİD'in hakimiyet sağladığı bölgelere bakıldığında Türkmenlerin ve Sünni Arapların çoğunluk sağladıkları bölgeler olduğu görülmüştür. Bu durum ise IŞİD'in hakimiyetini ilan ettiği bölgelerdeki güvenlik durumu ile günlük yaşam koşullarının bozulmasına ve Irak merkezi yönetiminin IŞİD'e yaptığı operasyonlarda sivil halkın da zarar görmesine sebep olmuştur. Ancak IŞİD Sünni halkın, desteğini sağlamış görünse bile Suriye'de yapmış olduğu uygulamalar göz önüne alınarak bu örgütün Sünni halkı korkuyla sindirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. IŞİD'in ise bu algıyı bertaraf etmek için halkla diyalog kurmaya çalıştığı, hilafet kurallarını açıklamasına rağmen çok keskin olan uygulamalara başvurmadiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte IŞİD'in tam kontrolü sağladığı bölgelerde Sünni halka karşı sertleştiği de görülmüştür. Buradaki hem Sünni Araplar, hem de Türkmenler bakımından çatışma ve tehdit unsuru ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere IŞİD'in bir anda Irak'a güç kaydırmadığı görülmektedir. IŞİD, Suriye'de, hem Kürt bölgesine hakim bulunan PYD ile hem Özgür Suriye Ordusuyla, hem de Esad rejimiyle çatışma içerisindedir.

93 Ali, *a.g.m*, s.1.

Diğer yandan IŞİD'in uygulamaları yerel grupların tepkisini çekmiştir. IŞİD, Suriye'de sıkıştığı zaman Irak'a, Irak'ta sıkıştığı zaman Suriye'ye geçmektedir. Buna karşılık IŞİD, Haziran operasyonlarında sistemli davranmıştır. IŞİD operasyonlar dahilinde Irak'taki maliki karşıtı gruplarla, eski Baascılarla⁹⁴ ve bununla birlikte bunların silahlı gücü durumunda olan Nakşibendiler gibi örgütler ile aşiretleri ve halkın desteğini arkasına almıştır. Bununla birlikte IŞİD, Irak El Kaidesi ile Ensar EL Sünni gibi örgütlerin uyumakta olan hücrelerini hareketlendirip bu grupların desteğini alarak kayda değer bir güce ulaşmıştır. Diğer yandan Irak'ta IŞİD'in önünü açacak olan fazlaca siyasal ve sosyal gelişmenin yaşandığı da bir gerçektir. Özellikle de Sünni grupların bütüncül olan bir yapıda Irak siyasetinde yer almış bulunmamaları, Sünni liderlik için yaşanan çekişmelerle birlikte Maliki hükümetinin Sünniler üzerindeki baskısına benzer faktörler göz önüne alındığında Sünnilerin siyaset dışı yollara sapmalarını sağlamıştır.⁹⁵

Bu nedenden dolayı IŞİD girmiş olduğu bütün bölgeleri kontrolü altına alamamıştır. Bunun yerine IŞİD kontrol ettiği bölgeleri oradaki yerel gruplara bırakmıştır. Haliyle IŞİD'in önderliğiyle gitgide büyüyen bir koalisyondan bahsetmenin daha doğru olacağı muhakkaktır. IŞİD bölgede kolay bir şekilde ilerlemenin yanında ele geçirdiği bölgelerde kontrolü yerel gruplara bırakarak farklı bölgelere güç kaydırmayı daha akılcıca bulmuştur. IŞİD hakimiyeti altına aldığı bölgelerde etkin olmakla birlikte kendileriyle işbirliği yapmak isteyen güçlere ele geçirdiği bölgelerin kontrolünü bırakmıştır. Bu sayede Bağdat'ın dış kısımlarıyla birlikte Tikrit ile Diyale'de militanlarını bulundurarak birlikte, kontrol altına aldığı alanlar yerel örgütler, aşiretler ve halk tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bundan sonraki süreçte IŞİD ile temas sağlayan grupların kendi aralarında anlaşamamaları nedeniyle Sünnilerin yoğun olduğu bölgelerde ciddi sorunlar çıkmıştır.⁹⁶

⁹⁴ Baasçılar:Baas Partisi, 'Arap Sosyalist Baas Partisi' Mişel Eflak ve Selaheddin Bitar tarafından 1940 yılında Arap milliyetçiliği üzerine kurulmuştur. Irak'ta Saddam Hüseyin ve grubunun benimsediği bir parti idi.

⁹⁵ Bilgay Duman, 'IŞİD, operasyonlarının Türkmenler üzerindeki etkisi', ORSAM Bölgesel gelişmeler değerlendirmesi: No.7, www.orsam.org.tr, Temmuz 2014, s.2-3.

⁹⁶ Duman, a.g.m, s.4.

Irak'ta,2014 yılında en fazla konuşulan konular arasında IŞİD'in ilerleyişi, Bağdat'ın kuzey bölgesindeki birçok yerleşkeyi denetimi altına alması, bölgede yaşayan halkın derin bir krize sürüklenmesine neden olmuştur. Özellikle de IŞİD'in hakimiyeti atında olan Telafer, Musul, Selahaddin ve Diyala gibi bölgelerde Türkmenlerin ve Sünni Arapların yoğun olduğu bölgelerde, Türkmenler ve Sünni Araplar bakımından problemler yaşanmasına yol açmıştır. IŞİD operasyonlarının niteliği ise Sünni Arapları, IŞİD operasyonlarına karşı mecbur bırakırken, Sünni Araplar bakımından risk olmakla birlikte doğrudan doğruya bir tehdit unsuruna dönüşmemiştir. Fakat bu durum aynı coğrafyayı paylaşan Türkmenler için doğrudan ve dolaylı olmak üzere tehdit halini almıştır.⁹⁷

3.2. IŞİD Hakimiyeti ve Türkmeneli Bölgesinin Durumu.

IŞİD'in hakimiyetini kurduğu ve operasyonlarda bulunduğu Kerkük, Musul, Diyala ve Selahaddin şehirleri Türkmenlerin çoğunlukta oldukları şehirlerdir. Bunun yanı sıra Irak'ın kuzeyinde kalan bu coğrafyada yaşamakta olan Şii nüfusun büyük bir çoğunluğu Türkmenlerden oluşmaktadır. Irak'ın kuzeyinde Sünnilerin ağırlıklı olması Şii nüfusu ise Türkmenlerin oluşturması, Türkmenleri, IŞİD karşısında doğrudan doğruya hedef haline getirmiş bulunmaktadır. Türkmenlerin korumasız bir durumda olması, silahlı güce sahip bulunmamaları, coğrafi açıdan bölünmüş bulunmaları kendi aralarında bir bütünlük sağlayamamış olmaları Türkmenlerin IŞİD karşısında zayıf ve korumasız olmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerde birçok çatışma riskini beraberinde getirmiş durumdadır. Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere bakıldığında Sünni Araplar çoğunluğu sağlasalar bile bu bölgelerin birçok farklı topluluğun bir arada yaşadığı yerlerdir. Irak'ın kuzey bölgesinde bulunan petrol bölgeleri Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerde bulunduğundan mücadelenin çoğu genellikle bu bölgelerde olmaktadır. Türkmeneli bölgesi, Irak hükümetiyle IKBY arasında olan mücadelenin ana çarpışma bölgesidir. Bununla birlikte tartışmalı bölgeler Türkmenlerin yaşadığı il ve

⁹⁷ Duman,*a.g.m*,s.4.

ilçeleri içine almaktadır. Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerle, tartışmalı olan bölgeler büyük oranda örtüşmektedir. İhtilafli bölgeler olarak adlandırılan Musul'un yedi ilçesinin dördünde, Kerkük'ün tamamında, Selahaddin'e bağlı olan Tuzhurmatu'da, Diyala'nın, Hanekin, Beledruz ile Kifri ilçelerinde Türkmenlerin yaşadığı bilinmektedir. Irak Hükümetinin kontrolünde bulunan bu bölgeler IŞİD'in operasyonlarından sonra Irak merkezi hükümetinin çekilmesiyle ya IŞİD'in ya da IKBY'nin kontrolüne girmiş bulunmaktadır. IŞİD operasyonları ile ihtilafli bölgeler olarak adlandırılmış olan bölgelerin çoğunda Kürt kontrolünün sağlandığı görülmektedir. IŞİD operasyonlarının sonucunda Kürtlerin avantaj sağladığı da bir gerçek olarak ortadadır. Türkmenler ise bu durumdan oldukça rahatsızdırlar.⁹⁸

IŞİD ve Peşmerge, küçük çatışmaların dışında karşılaşmamışlardır. IŞİD'in bölgede hakimiyetini ilan etmesinden sonra Peşmergelerin hakimiyetinde olan Kerkük ve diğer bölgelere doğru yönelmeye başlamıştır. Bununla birlikte IKBY elinde yeterli imkan bulunmadığı gerekçesiyle IŞİD'in işgal ettiği bölgelerde yaşayan ve bölgelerini terk etmek zorunda kalan Türkmenleri IKBY'ya kabUl etmemiştir. Bu durum Kürtlerin, Türkmenler hakkında iyi niyetli olmadıklarını ve Türkmeneli bölgesinde gözlerinin olduğunu göstermektedir. Türkmenlerin bir bölümü IKBY sınırları dışında kalan bölgede üç kampa yerleştirilmişlerdir. Fakat ne Irak hükümeti, ne de IKBY tarafından bu kamptaki Türkmenlere yardım gitmemiş, sadece Türkiye ve BM tarafından kısıtlı yardımlarla Türkmenler hayata tutunmaya çalışmışlardır. IŞİD, Musul'u işgal ettikten sonra Telafer'i de ele geçirerek Şii bölgelerinde operasyonlara başlamış ve Telafer'in güneyinde yerleşik olan Türkmenlerin birçoğu bölgelerini terk etmek zorunda kalmıştır. IŞİD, Telfare'de yaşayan Sünni Türkmenler üzerindeki baskısını da artırmıştır. Bu sebepten dolayı şehir merkezinde 230 bin nüfusa sahip olan Telafer'deki Türkmenlerden büyük çoğunluğu göç etmek zorunda kalmışlardır. Sadece yaşlılar ve hastalar şehri terk etmemiştir. Diğer yandan Musul'da yaşayan Şii Türkmenler doğrudan doğruya IŞİD'in baskısına maruz kalmıştır. Özellikle Musul merkeze bağlı Türkmenlerin bulunduğu Şerihan, Kubbük ve Karakoyun köylerinin IŞİD'in tehdidinde kalması durumu ortaya çıkmıştır.

98 Duman, a.g.m, s.4-5.

Bununla birlikte IŞİD'e karşı Irak ordusu operasyonlar düzenlerken Türkmenler de zarara uğramıştır. Irak ordusunun Telafer'de, IŞİD'e karşı düzenlemiş olduğu operasyonlarda sivil Türkmenlerin de yaraladıkları ve hayatlarını kaybettikleri görülmüştür. Bu durumda Türkmenlerin Irak'ta yaşanan IŞİD olayında büyük zararlar gördüğü ortaya çıkmıştır. Türkmen kentlerinden olan Tuzhurmatu, 2011 yılından bu zamana kadar en fazla olay yaşandığı kent olarak dikkat çekmiştir. Bu bölge Peşmergelerin kontrolünde olsa bile IŞİD tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Tuzhurmatu dışında Çardaklı, Yengice, Köküz, Biraycılı ve Bastamlı gibi Türkmenlerin yaşadığı köyle IŞİD kontrolüne girmiştir. Ayrıca Tuzhurmatu'ya bağlı olan Türkmenlerin yoğun bir biçimde yaşadığı Amirli beldesinde de IŞİD'in ablukası yaşanmıştır. Bu durumda Türkmenlerin birçok tehdit ile karşı karşıya kaldıkları söylenebilir.⁹⁹

Türkmen bölgelerini bir yandan IŞİD tehdit ederken diğer yandan aynı bölgelere Peşmergeler de baskı uygulamışlardır. Peşmergeler Türkmenlere yönelik açıktan açığa olumsuz bir davranışta bulunmasalar bile Kerkük ve civarının Peşmergelerin kontrolü altında olması dolayısıyla Kürtlerin, Türkmenler üzerinde oluşan baskısı artmaktadır. Bununla birlikte Irak merkezi hükümetinin IŞİD hedeflerine karşı yaptığı operasyonlarda Türkmen bölgelerini hedef alması sonucunda sivil halkın zarar görmüş, olası bir IŞİD, IKBY çatışması veya da Irak merkezi hükümetiyle IKBY arasında çıkabilecek çatışmalarda Türkmenlerin arada kalacakların ortaya koymaktadır.¹⁰⁰

Kerkük'teki demografik yapının bozulması, yukarıda da ifade edilen çatışma dinamiklerinin yaşanması ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Kerkük'ün 2003 yılından beri sürekli bir şekilde Kürt ve Peşmergelerin tehdidi altında yaşaması, bu şehrin siyasi ve demografik yapısını değişime uğratmıştır. 2003 yılında Kerkük'ün nüfusu 830 bin iken, 2014 seçimlerinde 1.169.171 olarak açıklanmıştır. Kerkük'teki bu nüfus artışının hemen hemen tamamının Kürtlerin lehinde yaşanması Kerkük'teki

99 Ece Göksede, "Musul operasyonu ve endişeler", www.aljazeera.com.tr, 17 Eki 2016.

100 Duman, a.g.m, s.6-7.

siyasal, ekonomik ve sosyal dengenin bozulmasına neden olmuştur. Bu durum göz önüne alındığında Türkmenlerin ve Kerkük'te yaşayan diğer etnik grupların rahatsızlığı ortaya çıkmıştır. 2003 yılından sonra Kerkük'te yaşananlar ve Irak'taki mezhepsel ayrışmanın Türkmenler üzerindeki etkisi de Türkmenlerin gerçek olan potansiyelinin ortaya çıkmasını engellemiştir.¹⁰¹

ABD'nin, Irak'ı işgalinden sonra Türkmenler de Irak'ta yaşayan diğer gruplar gibi bölgede yaşanan siyasi gelişmelerden derinden etkilenmişlerdir. Türkmenler Irak'ta siyasi dengelerin dışında bırakılarak büyük zorluklar yaşamışlardır. ABD'nin, Irak'ı işgal etmesinden sonra Irak'ta yaşayan grupların toplantılarına iştirak etseler bile yaşanan gelişmeler karşısında hazır olmadıkları görülmüştür. Irak'ta oluşan askeri ve siyasi gelişmelerin üstesinden gelebilecek politik bir organizasyona sahip bulunmamaları sebebiyle birçok sorunla boğuşmak zorunda kalmışlardır. Irak'ta krizlerin yaşandığı yerler Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdir. Böyle bir ortamda gerçek anlamda bir Türkmen gücünün ortada bulunmaması Türkmenlerin etkisinin zayıflamasını beraberinde getirmiştir. Siyasi olarak deneyimsiz olunması yanında uluslararası kamuoyunun desteğinin alınamamış olması, bölgede Türkmenlerin etkin güç olarak ortaya çıkmasını engellemiştir. Türkmenlerin en büyük eksikliklerinden birisi askeri güçlerinin olmamasıdır. Irak'ta Türkmenlerin askeri güçlerinin olmaması bölgelerini koruyabilmelerini nerede ise imkansız hale getirmiştir.¹⁰²

İŞİD'in 2014 yılında Musul şehrine girmesinin sonucunda neredeyse tüm Türkmen bölgelerinde etkin olması ile birlikte Telafer, Tuzhurmatu, Musul ve çevresiyle Diyala'dan 600 binden fazla bir Türkmen gerek Irak içinde, gerekse komşu ülkelere (Türkiye ve İran) göç etmek zorunda kalmıştır. Diğer yandan Türkmen bölgelerinin pek çoğu İŞİD'in işgaliyle karşı karşıya kalmış birlikte, İŞİD'in bulunduğu yerlerden Türkmenlerin yaşadıkları yerlere saldırılar olmuştur.

101 Duman,a.g.m,s.7.

102 Ali Semin, 'Maliki'nin İç ve Dış Politikasında Ankara-Tahran Eksenini', *BİLGESAM*, www.bilgesam.org, 04 Şubat 2013.

Musul ve Telafer'in yanında bir Türkmen şehri olan Selahaddin'e bağlı olan Amirle ve Tuzhurmatu çevresi ile Diyala'ya bağlı olan Şehreban, Karatepe, Mikdadiye, Beledruz ve Celevle gibi yerleşim bölgeleri IŞİD'in baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu sayede IŞİD'in, Musul'a saldırısından sonra kapanmış olan Bağdat, Kerkük arasındaki yol ile çok stratejik konuma sahip bulunan Tuzhurmatu'ya bağlı olan Amirli'de yaşayan Türkmenlerin direnişi uluslararası kamuoyunun da dikkatinden kaçmamıştır. IŞİD, Amirli'yi 86 gün boyunca ablukaya almasına rağmen ele geçirememiştir. IŞİD'in, Amirli'deki ablukasından Haşdi Şaabi ve Şii gruplarının yardımı sonucunda kurtarılmasından sonra Bağdat, Kerkük yolu açılmıştır. IŞİD'in aynı şekilde Tuzhurmatu şehrine birçok saldırısı olmasına rağmen burayı da ele geçirmesi mümkün olmamıştır.¹⁰³

3.3. IŞİD Operasyonları Sonrası Türkmenler ve Türkiye

Türkiye'nin Türkmenlere yönelik attığı her adım, Türkmenlere karşı Irak'ta bir külfet getirmiştir. Türkiye'nin, Irak merkezi hükümetiyle ilişkilerinin bozulmuş olması 2010 yılı sonrası dönemde Türkmenler üzerindeki baskıları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin, Türkmenlere yaptığı yardımlar hükümetin değil Kürtlerin ve Arapların Türkmenler üzerinde baskı kurmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Türkiye, IŞİD operasyonlarından sonra zarar görmüş olan Türkmen bölgelerine insanı yardıma devam etmiştir. Türkiye, Kızılay ve AFAD aracılığıyla bölgeye yardım göndermiş ise de Türkmen göçmenlerin sorunlarının sona ermesine yetecek düzeyde olmamıştır. Türkiye'deki bazı sivil toplum örgütlerince Irak'taki, Türkmen göçmenler için yardım gönderilmiştir. Türkmenlerin insani yardım yanında acilen askeri ve siyasi yardıma da ihtiyacı bulunmaktadır. Türkmenlerin silahlı bir gücünün bulunmaması bu halkın savunmasız duruma düşürmüştür. Fakat Türkmenler bu şartlarda kısıtlı imkanlarıyla kendi güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Türkmenler ne Irak merkezi hükümetinden ne de IKBY'den yeterli olan desteği alamamışlardır.¹⁰⁴

103 Bilgay Duman, ORSAM Rapor No:203, www.orsam.org.tr, Ağustos 2016.

104 Duman, a.g.m, s.1.

2014 yılının Haziran ayında IŞİD'in yapmış olduğu operasyonlar Türkmenlerin üzerinde bulunan baskıyı artırırken Irak'ta yeni bir sürecin başladığı görülmüştür. IŞİD operasyonları sonrasında Irak'ta hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı görülmüş birlikte, Irak'taki bütün gruplar da bunun bilincine varmışlardır. Bunun sonucunda da zayıf bir konfederatif Irak'ın ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Kuzeyde bulunan Kürt yönetimi, ortada IŞİD ve güneyde ise Bağdat yönetimi hakim olmuşlardır. Kürtler açısından bakılacak olursa avantajlı bir durumun varlığından söz etmek mümkündür. Tarihi bir hayal olan bağımsızlık artık güçlü bir şekilde dile getirilmektedir. IŞİD'in etkinliği sürdüğü müddetçe Sünnilerin bölgelerinde egemenlik sağlayabilmeleri ve bir federal yapıya sahip olabilmeleri imkansız duruma gelmiştir. Çünkü Sünni bölgelerin tamamına yakını IŞİD hakimiyetine girmiş bulunmaktadır. Bunun sonucunda ise Sünni ve Şii bölgeleri parçalanmıştır. 2004 ile 2006 yılları arasında El Hekim, Irak'ın güneyinde bulunan dokuz vilayette Şiistan oluşturmaya çalışmıştır. Irak'ın petrol bölgelerinin büyük kısmının Irak'taki Şiilerin yaşadıkları bölgelerde olduğu ortadadır. Şiilerin ekonomik bir sorunun bulunmamasından dolayı özerk bölge konusunda rahat davrandıkları, burada asıl sorunla karşılaşacak olanların Sünni Araplar ile Türkmenler olacağı açığa çıkmıştır. Bu şekilde Türkmeneli'nin, Irak'ta ayrışma noktalarının ortasında bulunmasıyla birlikte Irak'ın cılız bir federal yapıda olması, Türkmen coğrafyasının ayrışmasını sağlamıştır. Bu durumda Türkmen coğrafyası iyiden iyiye parçalanmış, bir kısmı Sünni, bir kısmı Şii bölgesinin içinde, bir kısmı da Kürt coğrafyası içinde kalmıştır.

Bu durumda Türkiye'nin, Irak'ın siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü savunan politikası önemli hale gelmektedir. Bu durum, Irak merkezi hükümeti bakımından hayatiyet arz etmektedir. Türkiye, her zaman Türkmenlere, Irak'ın siyasi birliği ve toprak bütünlüğü içinde siyasal, sosyal, hukuki, ekonomik ve kültürel haklarını elde etmelerinin gerekliliğini anlatmıştır. 2009 yılı sonrasında Türkiye'nin, IKBY ile ilişkilerini geliştirmesi Türkmen, Kürt ilişkilerinde de gelişmelerin olmasını sağlamış, Türkmenler, IKBY içerisinde siyaset yapabilme imkanına kavuşmuştur. Aynı şeyleri Türkiye'nin, Irak merkezi yönetimiyle de gerçekleştirmesi

gerekmektedir. Irak'ın istikrarlı bir hale gelmesi Türkmenlerin, Irak'ın merkezi siyaseti içinde daha etkin olmalarını sağlayacaktır.¹⁰⁵

Musul'un, IŞİD tarafından işgal edilmesiyle birlikte nüfusunun yüzde 75'ini Sünnilerin, yüzde 25'ini Şii Türkmenlerin oluşturduğu Telafer, IŞİD'in kontrolü altına geçmiştir. Irak'ta yaşanan iç karışıklıklar ve Irak'ın bölünmesine yönelik planlar ortaya çıkmıştır. Irak'ın merkez (Sünni), güney bölgeleri (Şii) ve kuzey bölgesi (Kürt) olarak üçe bölünmesi konuşulurken, Türkmenlerin bu bölünme sürecinde nerede duracakları önemlidir. Türkmeneli'nde sıklıkla meydana gelen olaylar nedeniyle Türkmenler bölgeyi terk etmeye başlamışlar, bir kısmı Irak'ın başka bölgelerine yerleşirken diğer kısmı ise Türkiye'ye göç etmiştir. Türkmenlerin Türkmeneli bölgesini kaybetmemeleri için Türkiye, ITC'ye verdiği bazı yardım ve destekleri azaltmıştır.¹⁰⁶ Bu durum ile birlikte Türkmen şehit ailelerinin, maddi durumu iyi olmayanların ITC yolu ile Türkiye Devlet Hastanelerinde ücretsiz olarak tedavilerini yaptırmaları 2001 yılından itibaren azalmış, daha sonra da tamamen kaldırılmıştır. Diğer yandan ITC aracılığıyla Türkiye üniversitelerinde öğrenci olmaya hak tanına Türkmen öğrencilere tanınan yıllık 80 lisans ve yüksek lisans kontenjanı önce azaltılmış, daha sonra ortadan kaldırılmıştır. Yoksul olan Türkmen ailelere hizmet etmek amacıyla Kerkük'te açılmış olan Şifa Hastanesinin bütçesinde indirimle gidilmiş, daha sonra da küçük bir sağlık merkezine dönüştürülmüştür. İlerleyen zamanlarda ise bu merkezin kapatılması düşünülmektedir. Türkmen siyasal kuruluşlarını, sivil toplum örgütlerini ve Türkmen din, fikir, siyasetçi ve devlet adamlarını korumak amacıyla olarak Türkiye'nin desteği doğrultusunda kurulmuş olan El Baraka Güvenlik Şirketinin imkanlarında kısıtlamaya gidilmiş, personelinin maaşları düşürülmüş, çalışan sayısı azaltılmıştır. Bütün bunlarla birlikte verilen askeri teçhizatla azaltmaya gidilmiş, silah eğitimi de durdurulmuştur. Dolayısıyla şirket ise fiilen etkisiz bir konuma getirilmiştir.¹⁰⁷

105 Duman, a.g.m,s.2

106 Bilgay Duman,a.g.m,s.2 ; ''Iraklı Sünnilerin federalizm tartışması'', ALJAZEERA, www.aljazeera.com.tr,22 Ara 2014.

107Ümit Özdağ, ''Türkmenlerin yok oluşu nasıl durdurulur'',www.yenicaggazetesi.com.tr, 21.08.2014.

Türkmenler açısından ilerleyen dönemlerde Kerkük'ün özel statüye sahip bir vilayet olabilmesi için çaba harcanabilir. Diğer taraftan Telafer'in vilayet olabilmesi konusunda Türkiye'nin girişimlerde bulunması düşünülebilir. Tüm bunların olabilmesi için Irak'ın istikrarlı bir hale gelmesi ve bununla birlikte Irak'taki uzlaşma ortamının sağlanması gerekmektedir. Bütün bunların sağlanabilmesi için sadece Irak'taki iç siyasette bir uzlaşmanın sağlanması yeterli olmayacaktır. Irak'ta bölgesel ve uluslararası uzlaşmanın da gerçekleşmesi gerekmektedir.¹⁰⁸

3.4. Türkiye'nin Irak'a asker göndermesi

Türk dış politikası son yıllarda hareketli bir dönem geçirmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Başbakan Binali Türk dış politikasında yeni bir dönem başladığını belirtmişlerdir. Türk dış politikasında AKP döneminde gerçekleşen değişim, başka ülkeler üzerindeki yansımalarını göstermiştir. Bu konuda Türkiye'nin, Irak ile ilişkilerinde bir yumuşama yaşanması durumu ortaya çıkabilir. 2010 yılından sonra Bağdat yönetimiyle sarsılmaya başlayan ilişkiler, 2014 yılında da toparlanma eğilimi göstermemelidir. IŞİD'in 2014 yılında Irak'ta kontrolü ele geçirmesi yapılan seçimlerde önceki dönemde Irak Başbakanı olan Nuri El-Maliki'nin yerine ılımlı bir politikacı olduğu bilinen Haydar El-Abadi'nin gelmesini sağlamakla birlikte Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerde olumlu yönde ilişkilerin yaşanmasına neden olmuştur. Abadi Hükümetini iktidara geldiği için ilk tebrik eden ülke Türkiye olmuştur. Bir yandan IŞİD ile mücadele, diğer yandan Irak'ta istikrarın tesiri için Türkiye'nin, Irak'a destek sağlayacağı açık bir şekilde konuşulmuştur. Fakat Suriye konusunda Türkiye ile Irak'ın aynı cephede yer almasının İran'ın, Irak üzerinde kurduğu baskı nedeniyle Türkiye ile Irak arasındaki ikili ilişkilerde beklenen seviye yakalanamamıştır. Bununla birlikte Bağdat yönetimi, Türkiye'nin, IKBY ile iyi ilişkilerinden rahatsız olmuştur. 2015 yılında Irak Hükümetinin bilgisi ile Musul'un, Başika bölgesinde açılmış olan ve Türkiye'nin, Türkmenlerden ve

108 Ali Semin, "Türkiye'nin Irak politikası ışığında kuzey Irak, Bilge Strateji", Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011

Sünni Araplardan oluşmuş yerel güçlerin eğitilmesi için kurmuş olduğu askeri eğitim kampında bulunan personelin rotasyonunun yapılması üzerine Irak hükümeti anlamsız ve gereğinden fazla bir tepki göstermiştir. Türkiye’yi de Irak’ın iç işlerine karışma, IŞİD’e destek vermeyle ve Musul’u işgal etme gibi asılsız iddialarla suçlamıştır. Irak’ın Dışişleri Bakanı İbrahim El-Caferi, Türkiye’nin, Başika’dan askerlerini geri çekmemesi durumunda Türkiye ile savaşabileceklerini tehdit diliyle ifade ederken aynı zamanda Türkiye’yi de BM’ye şikayet etme yolunu seçmiştir. Hatta Irak’ın şikayetinden önce Rusya da Türkiye’yi Başika’daki varlığından dolayı BM’ye şikayet etmiş ancak bu şikayet BM tarafından kabul edilmemiştir. Ayrıca 2014 yılının Aralık ayında Irak merkezi hükümeti ile IKBY arasında anlaşma yapılmasına rağmen, IKBY’nin Türkiye üzerinden petrol ihraç etmesi dolayısıyla Irak merkezi hükümeti itiraz ederek iki aydan fazla bir süre Kerkük-Ceyhan boru hattına petrol göndermemiştir. Bununla birlikte görev süresi dolmuş olan Ankara’daki Irak Büyükelçinin yerine gönderilecek ismin belli olmasına rağmen atanmaması düşündürücüdür.¹⁰⁹

Türkiye’nin Başika’ya asker göndermesi her ne kadar karşılıklı güvenlik anlaşmalarına ve çeşitli görüşmelerde alınan kararlara dayansa da Irak’ın beklentisi Savunma Bakanlığı nezdinden özel bir izin veya mutabakat zabtı alınması olmuştur. Türkiye’nin Başika kampı ve Irak topraklarında asker bulundurması Bağdat yönetimi, İran ve Rusya gibi bazı dış ülkeler tarafından önemli bir sorun olarak görülmüştür. Türkiye’nin Irak toprakları içinde asker bulundurmasından, Başika’da Sünni Arapları ve Irak vatandaşı Türkmenleri eğitip örgütlemesinden ciddi biçimde rahatsızlık duymuşlardır. Nitekim daha önce bu konu Türkiye ile İran ve Irak arasında diplomatik bir krize yol açmıştır. Kısacası Irak ve Suriye’de kimse Türkiye’nin etkin bir pozisyona geçmesini istememiştir. Çünkü bölgedeki sorunların tarafı olan ülkeler, dönemin Türk hükümetinde iktidar olan AKP yönetiminin bölgedeki amaçlarından şüphe duymuşlardır.¹¹⁰

109 Bilgay Duman, “Dış Politikada Normalleşme ve Türkiye-Irak İlişkileri”, www.orsam.org.tr, 29 Haziran 2016.

110 İhsan Çarlan, “Türkiye, kendi ayağına kurşun sıkmaya devam ediyor”, <https://www.evrensel.net>, 3 Haziran 2016.

5 Aralık 2015 tarihinde haber ajanslarına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Siirt 3. Komando Tugayı'ndan askerlerin ve 25 tankın IŞİD kontrolündeki Başika'ya gönderildiği haberi düşmüştür. Gönderilen asker sayısı üzerine basında farklı bilgiler verilmiştir. BBC “en az 100” olarak haberi geçmiştir. Anadolu Ajansı'na göre 150 Milliyet'e göre 1200, Hürriyet'e göre ise en son gönderilen 400 askerle birlikte toplam 600 asker gönderilmiştir. Türkiye Başbakanlık düzeyinde kampa bir yıldır asker gönderdiğini amacın eğitim olduğunu açıklamıştır. Ancak Bağdat yönetimi bu kez resmi protestoda bulunmuştur. Irak Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Büyükelçisi'ni çağırıp Türkiye'nin askerlerini geri çekmesini isteğinde bulunmuştur. Dışişleri Bakanlığı tarafından “Türk askerleri Bağdat yönetiminin bilgisi olmadan Irak toprağına girmiştir. Irak, Türk askerlerinin varlığını düşmanca bir davranış olarak görüyor” gibi bir açıklama yapılmıştır. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu aynı gün Türkiye 22. Olağan Genel Kurulu'nda Başika kampının bir yıldır faaliyette olduğunu 2 binden fazla Musullu askerine eğitim verildiğini ve izinli olduğunu açıklamıştır. “Bu eğitim faaliyeti Musul Valiliği'nin talebi ve Irak Savunma Bakanlığı'nın koordinasyonu ile başlatılmıştır” açıklamasını yapmıştır¹¹¹

Bağdat yönetimi Başika'da Türk askerlerinin Sünni Arapları ve Türkmenleri eğitip örgütlemesinden ciddi biçimde rahatsızlık duymuştur. böylece bu konu Türkiye ile Irak hükümeti arasında diplomatik bir krize yol açmıştır.¹¹²

Diğer yandan Başbakan Binali Yıldırım''27 Haziran 2016 tarihinde AKP Dış İlişkiler Başkanlığı tarafından düzenlenen iftar yemeğinde Irak Büyükelçisi'nin tebrik ederek diplomatik olarak önemli bir mesaj vermiş ve daha sonra çıktığı bir televizyon programında ise Türkiye'nin Irak'ın istikrarına ve toprak bütünlüğüne verdiği önemi” vurgulamıştır. Bu gelişmeler de Türkiye-Irak ilişkilerinin yumuşamasına dair önemli ipuçları verilmiştir. Irak'ın IŞİD'le tek başına mücadele

111 “Türkiye musul-basika kampına neden asker gönderdi”, bianet.org, 7 Ara 2015.

112 Bilgay Duman, “Dış Politikada Normalleşme ve Türkiye-Irak İlişkileri”, www.orsam.org.tr, 29 haziran 2016.

edemeyeceğinin farkında olduğu görülmüştür. Bu nedenle IŞİD Irak'tan temizlense bile radikalleşmenin önüne geçilebilmesi için bölgesel bir inisiyatif oluşturulması ve komşu ülkelerin desteği gereklidir. Türkiye, IŞİD'e karşı hem doğrudan mücadelesiyle hem de koalisyon gücüne verdiği destekle, bölgedeki terörün bitirilmesi konusundaki önemini ortaya koymuştur. Bununla birlikte IŞİD sonrası, savaştan zarar gören bölgelerin yeniden yapılandırılması konusunda, Türkiye'nin Irak'a büyük faydası olacağı da açıktır. Öte yandan Irak'taki istikrarın sağlanması konusunda Türkiye, Irak'taki grupları destekleyerek sürece yardımcı olacaktır. Ayrıca Irak'ta ciddi bir ekonomik kriz de yaşanmaktadır. Bilindiği kadarıyla yaklaşık 106 milyar dolar olarak hesaplanan 2016 Irak bütçesinde 64 milyar dolarlık bir kayıp bulunmuştur. Bu nedenle ekonomik krizin giderilmesi için Irak'ın başta petrol olmak üzere farklı alanlarda yatırıma ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada Türkiye'nin Irak'taki yatırım kapasitesinin geliştirilmesi konusunda Irak'a fayda sağlayacağı açıktır. Türkiye ve Irak arasındaki Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin yeniden aktif hale getirilmesi önem taşımaktadır. Dolayısıyla Irak'ın askeri konularda, kalkınma projelerinde, sanayi ve kültürel çalışmalara kadar Türkiye ile geniş ve kapsamlı bir alanda işbirliği ve anlaşmalara imza atması Irak ve halkı için büyük önem taşımaktadır. Irak'ın istikrara kavuşması ve Türkiye-Irak ilişkilerinin gelişmesi, bölgesel sorunların çözümüne katkı sunacaktır.¹¹³

Türkiye,Musul'a askeri desteğin yanı sıra insani yardımda da bulunmuştur. Bununla ilgili olarak dönemin Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay ve AFAD Başkanı Fuat Oktay birlikte yaptıkları basın açıklamasında, AFAD aracılığıyla Irak ve Gazze'ye gönderilen insani yardım faaliyetleri ile ilgili bilgi vermiştir. Atalay Türk hükümetinin son yıllarda dünyanın neresinde olursa olsun, zorda kalan insanlara artan bir biçimde yardım ulaştırdığını belirtmiş: ‘‘2013 yılı itibariyle dünyada ABD ve İngiltere'nin ardından en fazla yardım yapan üçüncü ülke konumuna ulaştık’’ şeklinde bir açıklama yapmıştır. Hükümet olarak mazlumdan yana bir tutum içinde olduklarını, her yerde mazlumlara yardım yapma yönünde belirgin bir politika izlediklerini anlatmış ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: ‘‘IŞİD olarak

113Duman,a.g.m,s,1.

adlandırılan örgütün Irak içerisinde giderek yoğunlaşan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan insani kriz hepimizin malumudur. 10 Haziran'da Musul'un IŞİD tarafından ele geçirilmesi sürecinde büyük bir nüfus bölgeyi terk etmiştir. 16 Haziran'da Telafer'in de düşmesiyle özellikle kuzeye ve batıya, Sincar'a doğru büyük bir göç hareketi başladı. Musul, Kerkük, Telafer, Selahaddin ve Diyala eyaletleri çatışmalardan en çok etkilenen vilayetlerdir. Musul'un düşmesinden sonra yaşananlar dahil bugüne kadar toplam 1 milyon 200 bin Iraklı yerlerinden edilmiştir. Anbar vilayetinde 500 bin, Erbil'de 100 bin, Duhuk'ta 200 bin, Musul'un batısında 97 bin, Süleymaniye'de 25 bin, Kerkük, Diyala ve Selahaddin vilayetlerinde 278 bin kişi yerlerinden edilmiştir. Haziran ayında Musul'un düşmesi ile önemli bir bölümü Türkmenlerden oluşan 375 bin kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır''. Bunlardan 166 bininin Musul'a, Erbil'e 78 bininin ,Süleymaniye'ye 52 bin, Selahaddin'e 18 bin, Duhuk'a 18 bin ve Kerkük'e de 16 bin kişinin dağıldığını belirten Atalay, Türkiye'nin halen Irak'ta yaşananlar karşısında yardım eden ülkeler arasında başı çektiğini dile getirmiştir. Atalay, Irak'ı çok yakından takip ettiklerini söylemiş ve Türkmen Cephesi'nin önde gelenleriyle de sürekli irtibat halinde olduklarını belirtmiştir.¹¹⁴ Atalay, AFAD Başkanının olayın ilk günlerinde bölgeye giderek yerinde incelemelerde bulunduğunu aktarmış, TİKA Başkanının da bölgede olduğunu söylemiştir. Atalay yardımların ITC ile koordineli dağıtıldığını söylemiştir.¹¹⁵

Diğer kurum ve kuruluşlarla belediyelerin yardımları hakkında bilgi veren Atalay, Ülkü Ocaklarının da yardımda bulunduğunu aktarmıştır. Ülkü Ocakları'nın yardımlarının yerine zamanında ulaştırılmasında AFAD'ın sınır geçişleri için her türlü kolaylığı sağladığını anlatan Atalay, 'MHP Genel Sekreteri ve Ülkü Ocakları Başkanı,AFAD Başkanı ile görüşerek gerekli koordinasyon sağlanmış ve kendileri de yardımlarından dolayı AFAD'a teşekkürlerini ifade etmişlerdir'' cümlesini kullanmıştır. Atalay konuşmasına şöyle devam etmiştir: 'Sayın Devlet Bahçeli, geçen gün fazlaca telaş ve öfke içinde konuşmalar yaptı. Orada hepsinde Ülkü

114 Barış Gündoğan-Sarp Özer, 'Hiçbir yardım engellenmedi'',aa.com.tr,1 Ağu 2014.

115 Barış Gündoğan-Sarp Özer ,a.g.m.; 'Türkmenlere sınırsız destek', SABAH, www.sabah.com.tr, 01.08.2014.

Ocaklarının Türkmenlere gönderdiği yardımların engellendiği gibi ifadeler kullandı. Orada tabii üzüldük buna. Hiçbir yerden gelen yardımlar engellenmemiş, AFAD koordinasyonunda yerine ulaştırılmıştır. Doğrusu bunları, insani şeyleri bile telaşla cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası içinde bu şekilde nitelemesini biz kınıyoruz. Kendi arkadaşlarına sorsaydı, AFAD sordu, dediler ki herhalde parti içerisinde bir iletişimsizlik oldu bunu çok esefle karşılıyoruz. Bu tırların hepsinin hangi saatte geldiği, hangi saatte her yardım kolilerinin kimlere ulaştığı bellidir. Doğrusu bunları utanmadan halka açık yerlerde ifade etmelerini yadırgıyoruz. Bunlar üzerine Türkmen Cephesi Koordinatörü Hicran Kazancı da, ki Türkiye'de yardımların götürülmesinde bir anlamda önemli bir ayaktır, böyle söyleyenleri kınamıştır. Türkiye'nin Türkmenlere yardım eden tek ülke olduğunu, iddiaların 'çirkin ve kabul edilemez' olduğunu açıklamıştır".¹¹⁶

Bu bağlamda Türkiye Diyanet Vakfı da Türkmenlere yönelik insani yardımda bulunmuştur. Bununla ilgili Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü İsmail Palakoğlu, Irak'taki iç karışıklık ve çatışmalar sebebiyle bir milyon insan hayatını kaybetmiş ve bir o kadarı da göçe zorlanmıştır. Palakoğlu bu durum karşısında Iraklı kardeşlerimiz ile bu ülkede yaşayan Türkmenlere önemli destekler verdik, onları yalnız bırakmadık demiştir. Türkiye Diyanet Vakfının, Irak halkı için insani ve sosyal çalışmalar yaptığını söyleyerek, Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği işbirliğiyle hayata geçirilmiş olan İkra Seyyar Kütüphane projesiyle Türkçe ve Arapça kitapların öğrencilerin istifadesine sunulduğunu sağladıklarını ifade etmiştir.¹¹⁷

Irak'taki, IŞİD'den kurtarılmış olan bölgelerin, yerel güçlerin hakimiyetinde tutulmaya çalışılmıştır. Kürt yetkililer, Peşmergelerin, IŞİD'den kurtarmış olduğu bölgelerden çıkmayacağını dillendirmişlerdir. Şii milis gücü Haşdi Şaabi, IŞİD'in işgalinden kurtardığı yerlerden geri çekilmemiştir. Irak'ın bütününün IŞİD'den

116 Barış Gündoğan-Sarp Özer,a.g,m,s,1.; "Türkmenlere sınırsız destek",SABAH,www.sabah.com.tr,01.08.2014.

117 "Şimdi Türkmenlere Yardım Zamanı",Türkiye diyanet vakfi,www.diyantevakfi.org.tr,3.12.2015.

temizlense bile Türkmenler kendi silahlı güçlerini kurmadıkları takdirde bulundukları coğrafyada tutunmaları zorlaşacaktır. Özellikle Musul'u kurtarma çabalarına Türkmenlerin katılmış olmaları bu konuda önem arz etmektedir. IŞİD,Musul'u kontrol altında tutarak Irak'taki dengeleri değiştirmiş ise de bölgedeki varlığının son bulması sonucunda ciddi etkiler bıraktığı ortada durmaktadır. Irak'taki mücadelenin asıl IŞİD sonrasında yaşanacağı görülmektedir. Türkiye'nin, Musul operasyonu sırasında faal rol oynaması Türkmenlerin bölgede büyük tehlikelere karşı korunmasını sağlayacaktır. Musul tarihsel olarak Irak devletinin sınırlarını belirleyen bir şehir olmakla birlikte, IŞİD'den sonra ülkenin geleceğinde önemli rol oynayacak bir yerleşim bölgesi olarak dikkatleri çekmektedir. Bunun sonucunda Musul operasyonu, Türkmen varlığının Irak'taki geleceğini belirleme konusunda önemli bir etken olarak karşımızda durmaktadır. IŞİD tehlikesi sona erdiğinde Irak'ta bulunan yerel güçler arasında, IŞİD'den boşalmış olan bölgelerde güç mücadelesinin olacağı ve ciddi iç çatışmaların ortaya çıkacağı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.¹¹⁸

Türkiye'nin elinde tuttuğu en önemli kozların birisi de Musul eyaleti ile olan tarihi bağlarıdır. Bilindiği üzere Musul eyaleti 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Anlaşması'nda Irak'a bırakılmıştır. Bu Anlaşmaya göre Irak'ın parçalanması durumunda bir diğer şekliyle Kuzey Irak olarak adlandırılan bölge olan Musul eyaleti eski sahibi olan Türkiye'ye iade edilecektir. Bu nedenle Türkiye'nin bölge üzerindeki tasarruf hakkı bulunmaktadır. Bunun ne anlama geldiğine bakılacak olursa Türkiye'nin rızası ve bilgisi olmadan, Irak'ın kuzeyinde yeniden yapılanmanın olması mümkün değildir. Bu hususta ise Türk siyaset bilimcileri, Ankara Anlaşması'nı tekrar yorumlayarak Türk dış politikasının hizmetine sunmalıdır. Irak'ta yaşayan Türkmenler tarih boyunca bu ülkeye istikrarsızlık ve gerilim değil huzur, kardeşlik ve barış getirmek amacını gütmüşlerdir. Türkmenlerin amacına bakıldığında, Irak'ın parçalanması, etnik olarak bölünmesini değil, Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması, farklı dini ve etnik gruplar arasında hoşgörü ve adaletin

118 Ali Semin, ''*Daiş sonrası Irakta Türkmenlerin geleceği*'' ,www.yenisafak.com,21 Eylül 2016.

hakim olmasıdır. Türkmenlerin, Türkiye’den bu haklı mücadeleleri için destek istemektedirler.¹¹⁹

3.5. Musul Operasyonu Sorunu

Bağdat yönetimi Musul’u kurtarma operasyonuna sadece ABD’nin ve koalisyon güçlerinin değil, Irak’ın çeşitli bölgelerinde bayrak gösteren İran destekli Haşdi Şabi’nin de katılmasını istemiştir. Irak ordusundan bağımsız olan İran destekli ve doğrudan İbadi’nin emrinde silahlı bir güç olan Şii milislerden oluşan Haşdi Şabi’ye bağlı Asaib Ehlilhak örgütü operasyon öncesinde Telafer’i IŞİD’ten kurtarma görevinin kendilerine verildiğini açıklamıştır. Türkiye ise, Haşdi Şabi’nin bir Türkmen kenti olan Telafer’e girmesine şiddetle karşı çıkmıştır, bu müdahalenin bir katliama ve mezhep çatışmasına neden olacağını vurgulamıştır. Çünkü Telafer Şii ve Sünni Türkmenlerden oluşan bir kenttir. Haşdi Şabi’nin Telafer’e yöneldiği haberlerinin gelmesi üzerine Türkiye tanklarını Silopi’ye kaydırmış ve Telafer’e ilerlemek için beklemiştir. Operasyon sürecinde IŞİD’e Musul’da ve Rakka’da eşzamanlı olarak uygulanacak baskıların Türkiye’ye yansımaları olacağı tahmin edilmiştir. DEAŞ Musul’dan çıkmak zorunda kalırsa gideceği adresler bellidir: Türkiye ve Suriye’dir. IŞİD üyelerinin, kurtarma operasyonu sırasında Musul’dan göç etmesi beklenen milyona yakın mülteci arasına karışarak Türkiye’ye geçmek isteyeceği tahmin edilmiştir. İçinde çeşitli unsurlar barındıran bir mülteci akını, Türkiye’yi zora sokabilir olasılığı düşünülmüştür. Başika Kampı’ndaki Türk askerini “işgalci” ilan eden Irak Hükümeti, ABD ve İran, Türkiye’nin Musul’u DAİŞ’ten kurtarma operasyonuna katılmasına karşı çıkmışlardır. Türk yetkililer tarihi ve kültürel bağlarının yanı sıra, BOP düzenlemelerinin sınır güvenliğini tehdit eden sonuçlar üretmesi nedeniyle de Başika’daki varlığı ve Musul’u kurtarma operasyonuna katılması, hem saha da hem de masada olma hakkına sahip olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir.¹²⁰

119 Metin ayışığı, a.g.m,s.1.; “*Türkmen politikasında stratejik hatalar*”, <https://m.ertir.com>.

120 M.Kemal Sallı, a.g.m,s,1.

Haşdi Şaabi liderleri Türkiye’yi tehdit eden açıklamalar yapmış ve gerekirse Türkiye’nin Başika’da bulunan Türk askeri kamplarına saldırılar yapacaklarını, hatta Türkiye içerisinde bile saldırılar düzenleyebileceklerini dile getirmişlerdir. Haşdi Şaabi, Türkiye’yi de doğrudan hedef almıştır. Fakat Türkiye, Musul operasyonlarında uluslararası koalisyon içerisinde yer almıştır. Bunun anlamı Haşdi Şaabi’nin Türkiye’yi olası bir saldırıda, koalisyonun kuralları gereği koalisyon güçlerin tarafından hedefe almış sayılmakta idi. Böyle olası bir saldırı operasyonları başarısızlığa sürükleyebilecek ve etkileyecektir. IŞİD’in temizlenmesi ve ortadan kaldırılması durumunda bölgede bir güç boşluğu yaratmış ve Haşdi Şaabi’nin bu boşluğu doldurması kaçınılmaz idi. Bunun bir diğer etkisi de Suriye’den gelecek muhtemel tehditler doğrudan bir Türkmen şehri olan Telafer’i etkilemesi idi, bu tehditlerin Haşdi Şabi tarafından önlenmesi durumunda Telafer de Haşdi Şaabi’nin kontrolü altına girecek ve daha önce belirtildiği gibi bölgede tekrardan bir mezhep çatışması yaşanması ve Telaferin Türkmen kimliğinin kaybolma ihtimali doğmuştur. Bölgedeki Sünni Türkmen nüfusu dikkate alındığında Haşdi Şaabi’nin Telafer üzerindeki etkisi açıktır. Bunun nedeni de Haşdi Şabi’nin çoğunlukla Irak’ın güneyinden gelen Şii militanlardan oluşmasıdır. Yapılanmanın içerisinde Telafer ve Musul’dan da Şii Türkmen üyeler de bulunuyordu. Burada mezhepsel sorunların yanında etnik sorunların yaşanma ihtimali de belirmiştir.¹²¹

Musul operasyonuna katılacak taraflar konusunda tartışmalar yaşanırken, Irak Parlamentosunda Türkiye’nin sınır ötesi operasyon tezkeresini kabul etmediğini açıklayan yedi maddelik bir bildiri imzalanmıştır ”Türkiye’nin Başika’daki varlığı da işgalci güç olarak tanımlanmıştır. Bu bildirinin bağlayıcı bir niteliği olmasa da bu olay, Türkiye-Irak ilişkilerini, Türkiye’nin Başika’daki askeri varlığını ve Irak’taki güçlerin amaçlarını yeniden gündeme getirmiştir”. 2015 Aralık ayında Başika üssündeki görev değişiminden sonra bu konu Irak yönetimince problem haline getirilmeye başlanmış ve BM’ye taşınmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bölgesel denge ve Musul’un sosyal dokusuna dikkat çektiği “Musul’u Musullular, Telafer’i

121 Bilgay Duman, “Musul Operasyonu Haşdi Şaabi ve Türkiye’nin Endişeleri”, www.orsam.org.tr, 03.11.2016.

Telaferliler kurtarmalı” şeklindeki sözleri de Irak yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Hatta Irak BM Güvenlik Konseyine Türkiye'ye karşı bir karar alınması için başvuruda bulunmuştur.¹²²

Türkiye aleyhindeki bu söylemleri anlamlandırabilmek için artık yönetim gücü zayıf olan Irak'taki etkili güçlere bakmak gerekmektedir. Irak Hükümetinin Türkiye aleyhindeki tüm bu açıklamalarına rağmen, Ankara Başika ve Musul operasyonundaki pozisyonundan geri çekilmemiştir. Musul'un Türkiye açısından birçok anlamı bulunmaktadır. Tarihsel boyutunun yanı sıra Musul operasyonu sonrası ortaya çıkabilecek güç boşluğu ve Musul'daki hakimiyetin kim ya da kimler tarafından nasıl sağlanacağı Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sorunlardan Türkiye için en tehlikelisi bölgedeki PKK varlığıdır. PKK Musul'un batısındaki Sincar'da fiili ve askeri bir yönetim kurmuş ve bu bölgedeki yerel halkı (Yezidiler) kullanarak, etkinlik alanı oluşturmaya çalışmıştır. Kandil ve ayrıca Suriye'deki PYD bağlantısı nedeniyle bu bölgeyi bir geçiş üssü yapmayı planlamıştır.¹²³

Diğer taraftan Türkiye, Musul'daki sosyal yapının ve siyasi dengenin bozulmasını istememiştir. Musul, Irak'ın diğer bölgelerinden farklı dinamiklere sahip bir bölgedir, IŞİD'in çıkış noktasının da Musul olduğu unutulmamalıdır. Özellikle Nuri El-Maliki döneminin Sünniler üzerinde baskı kuran olumsuz politikalarının, Musul'da IŞİD'in güç kazanmasına neden olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin, Haşdi Şaabi'nin Musul operasyonuna katılmasına ve Musul IŞİD'den temizlense bile, yeni kırılmalara yol açabileceği konusunda korkusu vardı. Ancak Musul'da yaşanacak etnik ve mezhepsel temelli kırılmalar, Irak'taki ayrışmaları derinleşmesine neden olur. Bu ayrışmaların da yeni çatışmaları canlandırması muhtemeldir. Bu durumda Irak'ta yeni güç boşlukları ve yeni çatışmalar ortaya çıkabilir.¹²⁴

122 Bilgay Duman, “*Irak, Türkiye, Musul ve görünmeyenler*”, www.aljazeera.com.tr, 10 Eki 2016.

123 Duman, *a.g.m*, s.1.

124 Duman, *a.g.m*, s.1.

Kırım Haber Ajansına konuşan ITC Başkanı Salihi, Musul operasyonunun sınırları belirleyeceğini söylemiştir. Bölgedeki Türkmenler Türk ordusunu bekliyor mu? Sorusuna "Türk ordusunun gelmesine kimse itiraz etmez. Türkiye'nin de Musul operasyonunun içinde olmasını isteriz..." şeklinde cevap vermiş ve "Türkiye geçenlerde Abadi hükümeti ile anlaşarak Irak'a girmişti" açıklamasında bulunmuştur. Salihi "Bundan bir ay önce Mahmur kampına gittim ve Musul operasyon merkezini de ziyaret ettim. Orada Musul'u kurtarmak için hazırlıklar var. Mevcut Irak ordusu ve ABD'nin hava üssünden verdiği destek, bir de Peşmergenin mevcut güçleri vardır. Bu güçlerin hangi şartlar altında ve nasıl Musul'u kurtaracağı halen bir tartışma konusudur. Biz, Türkiye'nin de Musul operasyonlarına katılmasını isteriz. Nasıl İncirlik'ten kalkan uçaklar bugün IŞİD'i vuruyor ise Türk ordusunun da Amerikalılar, Iraklılar ve Peşmerge ile beraber mücadeleyi sürdürmeleri bence daha faydalı olur. Bugün uluslararası taraflar Türkiye'ye her zamankinden daha çok destek vermelidir. Çünkü bölgeyle sınırı olan ülke Türkiye'dir ve buradaki sorunlar Türkiye'nin milli güvenliğini ilgilendiren hususlardır" diyerek devam etmiştir.¹²⁵

Türkiye'nin esas endişesi, Irak'ta ortaya çıkacak güç boşluğunun PKK, IŞİD ya da başka terör örgütleri tarafından doldurulmasıdır. Irak'ta güç boşluğunun ortaya çıkması, Türkiye'nin ulusal güvenliğini de olumsuz yönde etkileyecektir. Dolayısıyla Türkiye, böyle bir durumun ortaya çıkmasını istememiştir. Irak Hükümeti, Musul'un bir ilçesi olan Sincar'ın PKK tarafından işgal edilmesine ve Irak'ın egemenliğini hiçe saymasına karşı hiçbir tavır sergilememiş ancak uluslararası sorumluluğu olan Türkiye'yi "işgalci" olarak görmüştür. Türkiye, açık bir biçimde Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliği yönünde tavır almıştır. Irak'ın da bu hassasiyetleri göz önünde bulundurarak hareket etmesinin ülkenin geleceği açısından büyük bir önemi vardır. Türkiye'nin Musul'daki varlığı, Irak'ın egemenliğinin ihlali anlamına gelmiyor tam tersine garantisidir.¹²⁶

¹²⁵ "Salihi: Musul operasyonları sınırları belirleyecek", Kırım Haber Ajansı, roportaj.qha.com.ua/tr, 11 Eylül 2016.

¹²⁶ Duman, a.g.m.s, 1.

Kuzey Irak'ta yeni bir yapılanmaya gitmek isteyenlere karşı Türkiye sahip olduğu kozları doğru bir şekilde kullanmalıdır. Türkiye'nin onayı ve rızası olmadan hiçbir güç ve otoritenin Kuzey Irak'ta yeni bir yönetim ihdas etmesine izin verilmemelidir. Esasen Türkiye böyle bir şeye izin vermez, vermemelidir. Zira 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Anlaşması'na göre Musul eyaleti Irak'a bırakılmıştır. Bunun anlamı da Irak parçalandığı takdirde Ankara Anlaşması hükmünü yitirir ve Kuzey Irak bölgesi eski adı ile Musul vilayeti tekrar eski sahibine iade edilir. Bu nedenle Türkiye bölge üzerinde söz hakkına sahiptir. Daha açık bir ifade ile Türkiye dışında bölgede daha üstün bir söz sahibi olmamalıdır. Bu hususta Türk siyaset bilimciler ve uluslararası ilişkilerciler Ankara Anlaşmasını yeniden yorumlamalıdır.¹²⁷

Irak Türkmen Cephesi İngiltere Temsilcisi Sündüs Abbas, yaklaşık “700 ailenin terk ettiği” Telafer ve Türkmenlerin yaşadığı diğer bölgelerin korunması için Türkiye'ye müdahale çağrısında bulunmuştur. BBC Türkçe'nin sorularını yanıtlayan Abbas “Türkmenler olarak, Türkiye'deki kardeşlerimizin müdahale etmesini istiyoruz. Irak'ta Şiiilerin, Sünni Arapların, Kürtlerin hepsinin kendilerini koruyabilecekleri askeri güçleri var. Türkmenler bölgedeki korumasız tek topluluk” olduğunu söylemiştir. Peki bu müdahale askeri mi, siyasi mi olmalı? Sorusuna "Her ikisi de” diyerek yanıt vermiştir. “Siyasi yollarla yürümüyorsa,Türkiye'nin, Türkiye'deki kardeşlerimizin askeri müdahalede bulunmasının zamanı geldi. En azından bölgedeki güvenlik boşluğunu doldurmak için bunu yapabilirler” dile getirmiştir.¹²⁸

2016 yılında Türk Hükümetinin Musul Operasyonu'na dahil olmaya ısrarı Türk kamuoyunda da tartışmalar yaratmıştır. Ankara Musul ile ilgili her gelişmenin olduğu dönemde Misak-ı Milli'yi gündeme getirerek, Türkiye'nin Musul üzerinde

127 Suphi Saatçi, “Türkmenler topun ağzında mı?”,kardaşlık.8.sayı,Ekim-Aralık 2000,Kerkük vakfı,İstanbul,s.2.

128 “Cockburn:Musul muharebesi Türkiye-Irak savaşını tetikleyebilir”,BBC,www.bbc.com, 3Kasım2016.

hak sahibi olduğunu dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ‘‘Musul bizimdir, ben size tarih dersi veriyorum’’ açıklamasında bulunuştur. Uzmanlar ise Türkiye’nin bölgedeki bataklıktan uzak durması gerektiğini söylemiştir.¹²⁹

Gazeteci Ali Bayramoğlu, Türkiye’nin Musul tutumunun milliyetçi bir duyguya yaslandığını dile getirmiştir. ‘‘Bu Türkiye’nin Musul üzerinde bir hak iddiası meselesidir. Bu durum Misak-ı Milli tartışmalarıyla dışa vuruluyor. Am şu koşulu da görmek lazım. Bölgede kartlar yeniden karılıyor. Yeni egemenlik alanları oluşurken Türkiye bu noktada belleğini devreye sokarak Musul üzerinden o sistemin içerisinde yer almak ve gücünü ortaya koymak için bu dili kullanıyor.’’ şeklinde değerlendirmiştir.¹³⁰

Akademisyen Ali Semin’in, Musul Operasyonu ile ilgili değerlendirmesi ise şu şekilde olmuştur ‘‘Türkiye’nin Musul Operasyonu’na katılmasının birden çok sebebi vardır. Birincisi sınır güvenliğidir. İkincisi oradaki etnik yapının ve Musul’un demokratik yapısının değişmemesidir. Bir de Musul’un bölünmemesidir. Musul’un DAİŞ’ten kurtarıldıktan sonra dörde ve ya beşe bölüneceği ifadesi var. Açıkçası Türkiye’nin oradaki operasyona katılması sadece oradaki Sünni Araplar değil ya da Türkmenleri değil aynı zamanda Irak Kürdistan’ında güvenliğin sağlanması için önemli olduğunu düşünüyorum. Türkiye, Başika kampında sadece Sünni Araplar ya da Türkmenlere eğitim vermiyor, aynı zamanda Peşmerge gücüne de eğitim veriyor. Şu ana kadar yaklaşık 3000 Peşmergenin eğitildiği ifade ediliyor. Tabii bu resmi ağızdan duyduğumuz belki daha fazla Peşmerge eğitilmiştir. Onun için Türkiye’nin orada olmasının üç tane temel faktörü vardır. Birincisi Musul’un bölünmemesi, özerk bir yapıya dönüşmemesi ve demografik yapısının değişmemesidir. İkincisi hem Irak Kürdistan’ı hem de oradaki etnik grupların güvenliğini sağlamaktır. Üçüncüsü Türkiye için en önemlisidir. PKK’nın Sincar Dağı’ndaki varlığı ikinci bir Kandil’e

129 Dilan Almaz-Ahmet Özyeter ,sayı:Ekim 2016 bas-haber.com.Musul un.Çürükkaya:usul bilinçaltı: Aldığımız yerde Musul S:06,kıvılcımları. Rojava ya sığıyor S:10,24,Bashaber, <http://docplayer.biz.tr,30 Ekim 2016>.

130 Almaz - Özyeter,*a.g.m,s,1*.

olmamasıdır. Bu da Türkiye'nin sınır güvenliğine giriyor. Türkiye yukarıda sayılan nedenlerden dolayı operasyona katılmak istiyor. Bir de şöyle bir şey var, Türkiye Irak'taki nüfus alanının yok olmasını istemiyor. Bu her devletin isteğidir. Bugün Irak'ta İran da var. İran olduğu zaman Türkiye bu denklemi göz önünde bulundurduğumuz zaman Türkiye'nin Irak'taki nüfusunun, Irak'la olan ilişkilerinin kopmasını istemiyor. Türkiye Musul'da herhangi bir rol almazsa Türkiye'nin Irak'taki gücü ve etkinliği daha da azalacaktır. Eğer Musul'u kurtardıktan sonra önemli bir çaba gösterilmez oradaki yerel güçler ve dış devletler anlaşılmazsa Musul bölünecektir. Burada muhtemelen merkez kurulacak, merkezde bir ortak yönetim olacaktır. Ama civar bölgelerde değişik yönetim şekilleri olabilir. Bir tarafta Kürtler güçlü olacak diğer tarafta Sünni Araplar ve Talafer'de Türkmenler olacaktır. Musul'un eski Musul olması için ciddi bir çaba harcanması gerekiyor''¹³¹

Türkiye'nin Musul'daki pozisyonu 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Başkanı ve MHP Gaziantep Milletvekili Ümit Özdağ'a göre, şayet Irak bağımsız devlet olmaz ve Musul ayrılacak olursa, bu durum Türkiye'nin eski refleksini körükler. Türk dış politikasının Irak'ta uzun yıllar statükonun muhafaza edilmesinden yana olduğunu anımsatan Özdağ Türkiye'nin zaman zaman mevcut durumun lehine değişebileceği inancıyla müdahaleci davrandığını söylemiştir. Özdağ, Hatay ve Kıbrıs örneklerine atıf yaparken Musul'un farklarını şu şekilde açıklamıştır “Musul meselesi AKP hükümetinin belirlediği bir perspektiften öte, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana devletin bütün mekanizmaları için bir şekilde sancı olmuş ve ertelenmiş bir meseledir. Irak bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürdüğü sürece, Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde bir Musul'u Türkiye kabullenmiştir. Ancak, Musul'un kaderinin Irak'tan ayrılması gibi bir şey söz konusu olursa, bu Türkiye'de sadece AKP iktidarının değil, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süregelen Musul refleksinin harekete geçmesine neden olabilir. Bundan dolayı ben önümüzdeki günlerde başlayacağı ifade edilen Musul operasyonu konusunda sadece AKP Hükümetinin değil Ankara'nın bir bütün olarak tepki gösterdiğini düşünüyorum. Bu tepkinin

131 Almaz- Özyeter, a.g.m.s, 1.

nedenini, Musul'a doğrudan bir askeri müdahaleden çok, Musul'da Türkiye'nin menfaatleri aleyhine bir durumun gerçekleşmesi önlenmeye çalışılmalıdır.”¹³²

Özdağ'a göre Türkiye'nin Musul'a bakışı, AKP'nin iktidara gelmesi, Neo Osmanlıcı politikalar ya da mezhepçi politikaların yürütülmesi ile ilgili bir mesele değildir. Türkiye'nin Musul'a bakışı, bölgedeki statükoyu değiştirilmesi çerçevesinde değildir. Türkiye öncelikli olarak Irak'ın toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesini savunan bir bakışa sahiptir.¹³³

Musul'un salt şehir merkezinden ibaret olmadığını altını çizen Özdağ, Telafer'e de dikkat çekmektedir. Özdağ Telafer konusunda şunları dile getirmiştir. “Telafer bir kent büyüklüğündedir. Bir Türkmen kentidir ve 400 bin nüfusu vardır. Gerçi şu anda 100 binlere doğru inmiştir...Ama bunun nedeni belki de değişik mekanizmalarla Türkiye'nin müdahale etmekte geç kalmasıdır”. Özdağ'a göre, Türkiye Türkmenler arasında mezhepçi bir yaklaşım sergilemesi ve asıl sorun ABD işgali ve yerel dinamiklerden kaynaklanmıştır. Özdağ Telaferdeki bu durumu şu şekilde özetlemiştir “Bölgede sadece Şii ve Sünni Türkmenler yok,Alevi Türkmenler de var. ABD'lilerin bölgeyi işgalinden önce Telafer'de,baba Sünni,anne Alevi,oğul Şii olabiliyordu. Yani inanılmaz bir harmoni yakalanmıştı. Türkiye Telafer'e mezhepçi politikayla yaklaşmadı,Türkiye'nin Telafer politikası hiç olmadı. Sadece Telafer'e yönelik ilk ABD operasyonu başladığı zaman Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün yaptığı bir müdahale var. Ama onun dışında Türkiye'nin doğru dürüst bir politikası olmadı. Burada Türkmenler arasına nifak sokan yerel dinamiklerdir. Özellikle bölgede El Kaide bir Amerikan karşıtı bir güç olarak ciddi şekilde örgütlenirken Türkmenler de içeriden Sünni ve Alevi-Şii diye birbirine yabancılaştırmışlardır.”

132 Ceyda Karan,“Türkiye için Musul Suriye'den farklı,devlet refleksi çalışır”
<https://tr.sputniknews.com>,04.10.2016.

¹³³CeydaKaran,“Türkiye için Musul Suriye'den farklı,devlet refleksi çalışır”,<https://tr.sputniknews.com>,04.10.2016.

Özdağ bundan sonra bölgenin IŞİD'den kurtarılmasından sonra Sünni ve Şii Türkmenlerin kente döndükleri takdirde işgal öncesi harmoni ortamını yaşatma şansına sahip olduklarını söylemiştir. "Ama Türkiye'nin de bunun için şu ana kadar olduğundan çok daha akıllıca bir politika izlemesi gerekiyor" uyarısında bulunmuştur.¹³⁴

3.6. Özet

Çalışmanın bu bölümü AKP'nin Türkmen politikasını incelemiştir. Irak'ta 2003 ABD işgalinden sonra yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye Irak'a yönelik yapıcı ve Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan bir politika izlemiştir. Türkiye Irak'ın yaşadığı bu yeni siyasi süreçte Türkmen siyasi parti temsilcileriyle sık sık bir araya gelmiş ve desteğini sürdürmüştür. Türkiye'nin yönlendirmesiyle Türkmenler Irak'ta siyasi sahnede önceki dönemlere nazaran daha aktif bir rol oynamıştır. Ancak bu Türkmenlerin Irak siyasetinde söz sahibi olmaları için yeterli olmamıştır. Irak işgalinden sonra Türkmenlerin simgesi olan Kerkük şehri Kürt akınına uğramış ve zamanla IKBY tarafından Kürt özerk bölgesi içine alınmak istenmiştir. Türkiye bu duruma karşı tavrını net bir şekilde ortaya koyarak ve bu Kürtlerin bu girişimini onaylamamıştır. Türkiye, Irak'ta Türkmenlere yönelik baskıları önlemek için birçok Türkmen bölgesine kırmızı çizgi koymuştur, ancak Kürtlerin, ABD'nin koruması altında olmaları nedeniyle bu bağlamda pek etkili olduğu söylenemez. Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde Türkiye de kendi içinde PKK sorununu çözmeye odaklanmıştır. Bu durumda Irak Kürt yönetimiyle işbirliği yapmak durumunda kalmıştır. 2014 yılında ise Türkmeneli bölgesi yeni bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. Haziran 2014'te IŞİD Musul ve çevresini ele geçirmiştir. Böylece Türkmenlerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerde güvenlik zafiyeti meydana gelmiş ve Türkmenler göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkmeneli bölgesinde demografik yapı yeniden değişime uğramıştır IŞİD'in Türkmen bölgelerini ele geçirmesinin ardından Türkmenlerin kendi aralarında mezhepsel çatışmalar yaşanmıştır. Şii Türkmenler Irak'ın güneyine, Sünni Türkmenler ise Kuzey Irak ve Türkiye'ye göç etmek zorunda

134 Karan,a.g.m.s.5.

kalmıştır. Bu durum Türkmenlerin asimile olmalarının yolunu açmıştır. Türkiye bu durumda Irak'ta Türkmenleri birleştirici ciddi bir politika izlemelidir. Türkmenlerin yaşadıkları bölgeleri IŞİD ve benzeri terör örgütlerinden korumaları için askeri güce ihtiyacı vardır. Türkiye bu konuda Türkmenlerin Musul'u kurtarma operasyonuna dahil olması için çaba göstermiş, Başika kampında Türkmenlerin de bulunduğu bir gurup askeri eğitmiştir. Ancak bu durum Irak Hükümeti ile Türkiye arasında krize neden olmuştur. Sünni Türkmenler Musul'u kurtarma operasyonlarına dahil edilmemiş, İran destekli ve çoğunlukla Şii Türkmenlerden oluşan Haşdîşabi Irak ordusuyla beraber Musul operasyonunu başlatmış ve sürdürmüştür. Türkiye askeri desteğinin yanı sıra Türkmenlere insani yardımda da bulunmuştur.

4. Türkiye ve Türkmen Yetkililer Arasında Yapılan Görüşmeler

Türkiye, Körfez Savaşı öncesinde Türkmenlerle olan ilişkilerini Bağdat üzerinden yürütmüştür. Ancak 1991 yılından sonra Türkmenler ve özellikle Kerkük konusu Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli bir yer tutmuştur hale gelmiştir. Türkiye'nin 1991'den 1996'ya kadar Türkmenlere yönelik faaliyetleri giderek yoğunlaşmıştır. Ancak bu faaliyetler genellikle eğitim kültürel ve Kızılay'ın gıda yardımlarıyla sınırlı kalmıştır.¹³⁵ Ayrıca Türkiye'nin girişimiyle, dağınık ve birlikten yoksun olan Türkmen parti ve hareketleri bir araya gelmiştir. 24 Nisan 1995'te ITC kurulması sonra Türkiye'nin Türkmen politikasında sosyal destekten siyasi desteğe geçmesinde için önemli bir adım olmuştur.¹³⁶

7 Aralık 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Irak'ta bulunan Türkmen siyasetçileri Ankara'ya davet ederek görüşmüştür. Aynı tarihte gerçekleşen davete ITC yönetimi, iki parti lideri, birisi eski olmak üzere beş milletvekili ile birlikte kürt bölgesinden Türkmen bir bakan, bir vekil ve bir akademisyen de katılmıştır. Bu toplantıda Cumhurbaşkanı Erdoğan bir konuşma yapmış, Türkmenlerin genel durumlarıyla ilgili katılımcılardan bilgi almıştır.

135 “Yüksel Kaştan, “II.Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri”, www.dergisosyalbil.selcuk.edu.tr”.

136 İlhan Yılmaz, a.g.m, s.131

Cumhurbaşkanlığı külliyesindeki bu toplantı basına kapalı olarak yapılmış ve yaklaşık olarak bir saat sürmüştür. Bu toplantıya MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Ak Parti Genel Başkan Yardımcıları Mehdi Eker, Yasin Aktay ve diğer yetkililer katılmışlardır.¹³⁷

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkmeneli coğrafyasının yiğitleri diyerek konuşmasına başlamıştır. Cumhurbaşkanı konuşmasında, ‘‘Burası Irak kadar sizin de eviniz, memleketiniz, kardeş ocağınızdır. Aranıza yakınları, sevdikleri, eşi dostu şehadet mertebesine ulaşanlar bulunuyor. Aranıza sevdiklerini, kardeşlerini idam sehpasında yitirenler var. Pek çoğunuz suikast girişimine maruz kaldınız, gün geldi evlerinize bomba düzenekleri yerleştirildi. Gün geldi, Saddam döneminde hakkınızda yakalama, hatta idam kararları çıkartıldı. Başkaları olsa çoktan davasını bırakmış, teslim bayrağını çekmiş, yeni bir hayat kurmuştu. Allah sizlerden razı olsun ki, bunu aklınızın ucundan bile geçirmediniz.¹³⁸ Bu yüzden sizlere baktığımda Kerkük’ün, Erbil’in, Diyala’nın, Telafer’in, Musul’un, Tuzhurmatu’nun, kısacası Türkmenli’nin mertliğini, yiğitliğini, fedakârlığını görüyorum. Irak’ta yaşananları, özellikle Türkmen kardeşlerimizin acılarını, kendimizinkinden asla ayrı görmüyoruz. Irak’ta sadece şanlı bir geçmişimiz, inşa ettiğimiz tarihi eserlerimiz, kurduğumuz şehirlerimiz bulunmuyor. Irak’ta her şeyden evvel siz varsınız. Irak’ta bizim canımızdan kanımızdan kardeşlerimiz yaşıyorlar. Sizler var olduğunuz müddetçe, Irak ve Türkiye arasında asla yıkılmayacak bir köprü de var olacaktır. AFAD ve Türk Kızılay’ı düzenli insani yardım yapıyor. Türkiye hayır işlerinin reklamını yapmadığı için bunlar yeterince bilinmiyor. Başka’daki Türk askeri varlığı da Irak’a DEAŞ’la mücadelede destek olmak içindir. Başka bir gayesi yoktur. Buradaki güç 700 kadar DEAŞ teröristini ve çok sayıda DEAŞ mevziisini yok etmiştir. Musul, Irak toprağıdır. Bunun tartışılması dahi gereksizdir. Maalesef Türkiye’nin Musul’da gözü var şeklinde kara propaganda yapılıyor. Biz sadece ‘‘Musul, Musulluların, Telafer Telaferlilerindir’’ diyoruz. Irak Meclisi’nin şahsıma yönelik aldığı karar kabul

137 Mahir Nakip, ‘‘Türkmenlerin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı Ziyaretinden Yansımalar’’, www.turkmenelicephesi.com, 12 Aralık 2016.

138 Nakip, a.g.m.s, 2.

edilemez. Üzücü bir husus da, Irak'taki bazı grupların Türkiye'yi tehdit eden açıklamalardır. Basra'da Türk bayrağını yerlere koyup çiğneyenler oldu. Bayrak kutsaldır. Türk bayrağındaki ay-yıldız yüce dinimizi ve vatan uğrunda şehit düşenleri simgeler. Her şeye rağmen, meselelerin konuşularak, diyalog yoluyla çözülebileceğine inancımızı koruyoruz. Irak'la aramızda işleyen bir diyalog süreci bulunuyor. Biz zaten kardeş kavgasına sahne olmuş Telafer ve mezhepçi siyasetlere kurban olmuş Musul'da DEAŞ'ın faydalanacağı yeni çatışmalar istemiyoruz. Telafer'e sadece Irak Ordusu, federal polis ve yerel unsurlar girmelidir. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinden sonra Telafer'de yaşananlar hala yüreklerimizi parçalıyor. Telafer'deki kardeş kavgasında kaç canı yitirdiğimizi kesin olarak bugün bile bilemiyoruz. Aynı hataları tekrarlırsak, acılar da tekrarlanacaktır. Telafer'de bir kez daha mı kardeş kavgası yaşansın? Türkmenlerin kalesi Telafer'de aynı aşiretten insanlar sırf başka bir mezhepten diye birbiriyle selamı sabahı yeniden mi kessin? Mahalleler, sokaklar yine mezhep temelinde beton duvarlarla mı çevrelensin? Ben, Irak'ı seven, Telafer'e değer veren, çocuklarının istikbalini düşünen hiçbir kardeşimin böyle bir şeye tevessül edeceğine inanmıyorum. Telafer'in vilayet statüsü almasını tartışmamız, yatırım planları, yeniden imar projeleri geliştirmemiz gerekirken yapay sorunlarla uğraşmak zorunda kalıyoruz. Hâlihazırda, Şii-Sünni Türkmenler'den ortak bir güç tesis edilmesine yönelik işleyen bir süreç var. Bu sürecin en süratli şekilde tamamlanması önemlidir. Süreci bilinçli olarak geciktirmek isteyenlere mani olunmalıdır. Telafer Türkmen kardeşliğinin timsali haline gelmelidir. Bu kuvvetin oluşturulması sürecine ve Telafer DEAŞ belasından temizlendikten sonra şehrin imarı ve istikrara kavuşması için Türkiye her türlü desteği verecektir. Sizlerin de aranızda birlik ve dayanışma içinde olması, Türkmenlerin Irak'taki bekası için elzemdir. Hangi bölgeden veya mezhepten olursa olsun, Irak'ta kaostan ve DEAŞ belasından en olumsuz etkilenen kesim Türkmenler oluyor. Sizi tahrik etmeye çalışanlara, aranızda nifak sokmaya çalışanlara, aranızda kardeş kavgası çıkartmaya çalışanlara prim vermeyiniz. Bunların hiçbirisi Türkmenlere kalıcı bir fayda getirmemekte, Irak'taki Türkmen varlığını uzun vadede zayıflatmakta, tehlikeye sokmaktadır.¹³⁹ Sizler Irak'ın asli unsurlarısınız, öz evlatlarıısınız. Türkmen olmadan

¹³⁹ Nakip, a.g.m.s, 3.

Kerkük anlamsızdır. Erbil, Türkmen nüfusuyla güzeldir. Tuzhurmatu'yu Tuzhurmatu yapan Türkmenin sesidir, türküsüdür. Türkmenler olmadan Irak eksik kalır.¹⁴⁰ Türkmen şehri Kerkük'te PKK'lı teröristlerin dolaşmasına bizim yüreğimiz razı değil. Kerkük'te Türkmen kardeşlerimizin hedef olmasını biz kabul edemiyoruz. Türkmen'in kalesi Telafer'in DEAŞ'ın elinde olması yüreklerimizi dağlıyor. Mezhepsel kimlikleri öne çıkarıp içimize nifak sokanlara dur demediğimiz müddetçe bu manzarayı değiştiremeyiz. Türkmenlerin her zaman güvenebilecekleri, dayanabilecekleri, işbirliği yapabilecekleri nihai kalıcı odak Türkiye'dir. Türkiye dışındaki aktörlerin Türkmenlere yönelik ilgi ve desteği hep başka gündem ve hesaplarla ilgilidir. Samimi değildir. Özellikle Şii Türkmen kardeşlerime sesleniyorum. Türkiye'nin mezhepçi bir proje güttüğü iddiaları, sizlerin kafanızı bulandırmak için uygulanan psikolojik harp söylemleridir. Türkiye'nin mezhep kaygısı yoktur. Bizim Şiilik diye bir dinimiz yoktur. Bizim Sünnilik diye bir dinimiz yoktur. Biz aynı Allah'a, aynı Peygambere inanan, her gün beş vakit aynı kıbleye yönelen Müslümanlarız. Bizim için meselenin esası Türkmenlerin Irak'ta hak ettikleri konuma gelebilmeleridir. Türkiye'den sizlere hiçbir zaman zarar gelmeyeceğini bilmelisiniz. Şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da Necef ve Kerbela başta olmak üzere Irak'ın güney vilayetlerinde bulunan Telaferli Türkmen kardeşlerimize ihtiyaç duydukları insani yardımların ulaştırılması için çalışacağız. Türkiye'nin sizlere daha fazla destek olabilmesi için, ülkemiz tarafından Kerkük'te bir konsolosluk açılmasına destek olmanızı, bunu Irak makamlarından özellikle talep etmenizi bekliyorum. Kerkük'ün yanı sıra, Necef'te de bir Başkonsolosluk açmayı, Basra'daki Başkonsolosluğumuzu da yeniden faaliyete geçirmeyi arzu ediyoruz. Musul kurtarılır kurtarılmaz, buradaki Başkonsolosluğumuz da faaliyetine yeniden başlayacaktır. ''¹⁴¹

Türkmen heyetinin bu toplantıda Türkiye'nin, Türkmen sorununu daha geniş bir vizyon ile kucaklayıcı, çok boyutlu ve kalıcı bir şekilde ele alınmasını talep etmiştir. Irak merkezi yönetimi yanında yerel yönetimlere de Türkmenler üzerinden

¹⁴⁰ Nakip, *a.g.m,s,3*.

¹⁴¹ Nakip, *a.g.m,s,3*

ilişkiler kurması önerilmiştir. Terör örgütü olan DAESH'in, Telafer'den çıkarılmasına yönelik Sünni ve Şii Türkmenlerden oluşturulacak silahlı bir gücün Telafer'e girmesine Türkiye'nin destek vermesini istemişlerdir.¹⁴² DAESH sonrasında Telaferin yeniden imar edilmesinde, Necef'ten başlayarak Türkiye sınırına kadar olan bölgelere göç etmiş olan Türkmenlerin tekrar kendi yurtları olan Telafer'e dönmelerine yardım edilmesi ve bu şehrin il statüsüne çevrilmesi için gerekli olan ilginin gösterilmesi talebinde bulunulmuştur. Kerkük'e gitmek suretiyle idari, demografik ve güvenlik yönünden güç kaybetmiş olan Türkmenlere destek verilmesi amacıyla özel statüye sahip bir şehir konumuna getirilmesi için çaba gösterilmesi talep edilmiştir. Tuzhurmatu'dan başlamak suretiyle Tavuk ve Mendeli'ye kadar olan coğrafyada yaşamakta olan Türkmenlere her türlü yardımın yapılması, PKK terörüne karşı korumaya alınması, bu bölgeden göç edenlerin dönüşlerine yardım edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Erbil Türkmenlerinin mal ve can güvenliği sorununun olmamasına rağmen kültürel ve demografik asimilasyona uğramalarının önlenmesi ve Kürt bölgesi parlamentosunda kendilerine ayrılmış olan sandalye sayısının artırılmasına yönelik adımların atılması dillendirilmiştir. Tüm Türkmen siyasi kuruluşlarını aynı çatı altında toplayacak Türkmen meclisinin kurulabilmesi için gerekli olan desteğin sağlanması istenmiştir. Irak'ın değişik bölgelerinde faaliyetlerini sürdüren Türkmen okullarının ciddi olarak desteklenmesinin gereği ortaya konulmuştur. Türkiye'de, Irak'ta ve Avrupa'da faaliyetlerini sürdürmekte olan Türkmen medya organlarının ve sivil kuruluşların desteklenmesi dile getirilerek giderek ekonomik açıdan gücünü kaybeden Türkmen iş adamlarına gerekli finansal desteğin sağlanması talebinde bulunulmuştur.¹⁴³ Irak'ta ise bazı siyasiler, bu ziyaretin zamanlamasının yanlışlığına parmak basarak Erdoğan ve partisinin, Irak'ın iç işlerine karışma fırsatını yakaladığını savunmuşlardır. Ziyaretten iki gün sonra Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım, Irak Başbakanı El-İbadi'yi arayıp, Musul'un kurtarılmasından sonra Başika'dan Türk askerlerinin çekileceğini açıklamıştır. Bu durum Türkiye'nin Irak'ın iç işlerine karışmadığı ve amacının Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının sağlanması şeklinde değerlendirilebilir.

¹⁴² Nakip, *a.g.m,s,3*

¹⁴³ Nakip,*a.g.m,s,4.*

Musul ve Talefer bağlamındaki Irak'ta IŞİD ile mücadelenin önemli bir aşamaya varıldığı bir dönemde gerçekleşen bu ziyaret Türkmenlerin kendi aralarında yapılan uzlaşmanın, birlik ve beraberliğin sağlanma açısından bu ziyaretin büyük bir etkisi olmuştur. Etnisite temelinden uzak Türkmen bireylerin değil toplumun çıkarlarını ön planda tutması ve Türkmen kimliğinin savunulması üzerinde yoğunlaşan bir girişimin Erdoğan tarafından yapılması bazı mezhepçi çevreleri rahatsız ederek, Türkmen toplumu nezdinde hiç bir itibar görmeyen söylemler ortaya çıkmıştır. Bu söylemler Türkmen kimliğini korumaya çabalayan Türkmenler açısından hiçbir öneme haiz olmamıştır.¹⁴⁴

Bir süre önce Türkiye, Türkmenlerden oluşan bir heyeti konuk etmiştir. ABD işgalinden sonra adı sıklıkla şiddet eylemleri ile anılan Türkmen kenti olan Telafer'de barışın sağlanması konusunda önemli adımlar atılmıştır. 21 Şubat 2011 tarihinde Telafer'den Türkiye'ye gelmiş olan Telaferi Türkmen Milletvekilleri ile aşiret başkanlarının da aralarında bulunduğu kırk yedi kişiden oluşan heyet, Telafer'de barış ve huzurun sağlanması için Türkiye'nin büyük katkısıyla anlaşmaya varmışlardır.¹⁴⁵

Bu aşamada Türkiye'nin önemli katkıları sonucunda Telafer'deki birlikteliğin sağlanması için önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğunun çalışmaları sonucunda Telafer'de kurulmuş olan Milli Barış Komisyonu son toplantısını Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Musul Başkonsolosu Ahmet Yıldız'ın da katılımıyla Türkiye'de yapmış ve bir ilkeler bildirisini imzalamışlardır. Bununla birlikte Telafer'den gelmiş olan kırk yedi kişiden oluşan heyetin bizzat Ahmet Davutoğlu ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmesi. Ahmet Davutoğlu'nun Telafer'i, Türkmenlerin kalesi, Kerkük'ü ise Türkmenlerin hüviyeti

¹⁴⁴ Mahir Nakip, *a.g.m*, s.4.

olarak tanımlaması, Türkiye'nin Türkmenler konusunda düşüncelerini ve onlara verdiği önemi göstermektedir.¹⁴⁶

Irak'ta yaşanmakta olan mezhep çatışmalarının yanında terör eylemleri, daha çok 2004 yılı ile 2015 yılında ABD'nin operasyonları sonucu da Türkmen kenti olan Telafer'i etkilemiştir. ABD operasyonlarının yanında şiddet eylemleri sebebiyle Telafer'den on beş bin ile on yedi bin arasında ailenin göç etmek zorunda kalmış, dolayısıyla Irak'ın diğer bölgelerinde veya Irak dışında yaşamaya mahkum bırakılmışlardır. Diğer taraftan mezhep çatışmaları da Sünni ve Şii Türkmenlerin bulunduğu Telafer'i de etkilerken kentin kuzeyi Sünni, güneyi Şii olmak üzere ikiye bölünmüş, iki bölge arasında iletişim çok azalmıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin katkıları ile Telafer'de bir iyileşmenin yaşanmaya başladığı ve halkın Sünni - Şii ayrımını gidermeye yönelik iyi niyetli adımların atıldığı görülmüştür.¹⁴⁷

Telafer Milli Barış Komisyonunun, 26 Şubat 2011 tarihinde Türkiye'de yapmış olduğu toplantının sonuç bildirisinde İslami birlik, Irak ile Telafer halkının birlik ve beraberliği doğrultusunda çalışılacağı duyurulmuştur. Başlarda mezhep kaynaklı her türlü şiddetin ret edilmesiyle birlikte, Telafer'de Sünni ve Şii halklara karşı işlenmiş olan tüm cinayetler kınanmıştır. Teröristlere yardım ve yataklıkla suçlanan fakat suçları ispatlanamayan kişilere hoşgörü gösterileceğinin ve affedileceğinin kayıt altına alındığı bildiride Telafer halkıyla tekrar kaynaşmaları için gayret edileceği açıklanmıştır. Bununla birlikte terör eylemlerinde bulunanlar ile terör eylemlerine yardımcı olanlar dışında evlerinden göç etmek zorunda kalanların kendi evlerine dönmelerinin sağlanması için çalışmaların yapılacağı, ailelerin suç işlemiş üyelerini savunmayacakları hakkında taahhüt vermek kaydı ile terör eylemlerine karışmamış olan ailelerin kente geri dönebileceği bildiride vurgulanmıştır. Diğer yandan Telafer ile İyaziye'de kamu görevlileri ile güvenlik birimleri çalışanları arasında adil olan bir dengenin sağlanacağı öngörülmüştür. Sünni, Şii din adamları, okul idarecileri, cami imamaları ile sivil toplum örgütleri

¹⁴⁶ ORSAM,a.g.m.s,2

¹⁴⁷ ORSAM,a.g.m.s.3.

çeşitli basın organları aracılığı ile şehirde kardeşliği, hoşgörü kültürünü, sevgiyi ve dostluğu yayma ve halkı bu şekilde yönlendirecek adımların atılacağı anlatıldığı bildiride Sünni ve Şiilere karşı yapılan terörü, ırk ve mezhebe dayalı şiddeti kınayacak yayınlar ile demeçlerin verileceği, toplantılar ve konferanslar düzenleneceği konuşulmuştur. İlke olarak önemli olan kararlar alınarak, bu kararları asıl uygulayacak olan halka önemli görevler düşmektedir.¹⁴⁸

Türkiye’de yapılan bu toplantı Telafer hakkında büyük bir heyecan yaratmıştır. Telafer’deki sosyo ekonomik ve siyasi ilerlemenin Irak’taki Türkmenlerin yaşadığı bölgelerin tamamını etkileyeceği düşünülmüştür. Çünkü Telafer, Irak’taki Türkmen coğrafyasının özelliklerini içinde bulunduran bir şehirdir. Keza Irak’ta nüfusunun neredeyse tamamı Türkmenlerden oluşan bu büyüklükte başka bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. “Telafer, yaklaşık 450 binlik nüfusuyla, Irak’ın en büyük ilçesi konumundadır”. Bu sebepten dolayı Telaferde atılacak adımlar, diğer bölgelerdeki Türkmenleri de tekrardan uyandırabileceği ve kalkındırabileceği gibi, Irak’a örnek teşkil edebilir. Coğrafi olarak düşünüldüğünde Telafer, Irak’taki Türkmen coğrafyasının Türkiye ile tek bağlantı noktasıdır. Bu açıdan Telafer’deki huzurun sağlanması, Türkiye ve Türkmen arasındaki bağı da güçlendirecektir.¹⁴⁹

Ancak Telafer’deki bu barış fazla uzun sürmemiştir. 2014’te, IŞİD’in Musul ve Telaferi ele geçirmesiyle, Şii Türkmenleri öldürmesi ve zorla yerlerinden göç ettirmesi sonucu oluşan sorun ve Şiilerin IŞİD’in uygulamalarını genelleştirerek zulüm gördükleri bölgelerdeki tüm Sünnileri IŞİD’le bir tutmaları yeniden mezhep çatışmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda mezhepsel farklılığı siyasal amaçları doğrultusunda kullanmak isteyen kurumlar ve gruplar, bazı Türkmenleri kendi taraflarına çekmeyi başarmışlardır.

¹⁴⁸ ORSAM,a.g.m.s.5.

¹⁴⁹ ORSAM,a.g.m.s.5

30 Nisan 2014'te yapılmış olan Irak seçimlerinden önce dönemin Başbakanı olan Erdoğan, Haliç Kongre Merkezi'nde bulunan ofisinde ITC yetkilileriyle bir toplantı yapmıştır. Basına kapalı olarak yapılan bu toplantı sonrasında kısa olan bir bilgilendirme notu basın mensuplarına dağıtılmıştır. Erdoğan, Türkmenlerin başta güvenlik olmak üzere her türlü menfaat ve haklarının korunmasının, Türkiye'nin, Irak politikasının vaz geçilemeyecek bir unsuru olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Hem Irak Merkezi Hükümeti ile hem de IKBY iye yapılmış olan görüşmeler doğrultusunda bu durumu net olarak söylediklerinin altını çizmiştir.¹⁵⁰

Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, ITC Başkanı Salihi ve Yürütme Kurulu üyeleriyle Irak seçimleri yapılmadan önce bir araya gelerek ortak basın toplantısı yapmışlardır. Davutoğlu, Türkmenlerin, Irak'taki siyasi hayata katılmalarının, ekonomik açıdan müreffeh olmalarının, Türkiye'nin, Irak siyasetinin değişmez bir unsuru olduğunu söylemiştir. Bunun hem tarihi, hem de Irak'ı kurmuş olan bütün anayasal, uluslararası hukuk metinlerinde bulunduğunu açıklamıştır. Türkmenlerin, Türkmenceyi (Türkçe) ve eğitim haklarını en iyi bir şekilde kullanmalarının, Irak'ın birliği ile bütünlüğü için öneminin oyduğunu, Irak'ta, Türkmenlerin son derece kritik bir kuşakta bulunduğunu bildirmiştir. Birçok mezhepsel ve etnik geçişkenliğin bulunduğu bir kuşakta Türkmenlerin birlik, beraberlik içinde, bütün mezhep grupları ile temasta bulunmalarının Irak'a katkı sağlayacak unsur olduğunu ifade etmiştir.¹⁵¹

Salihi ise, Türkmenlerin ana unsur olduğunu belirterek, Türkmenlerin kendini muhafaza etmeye çalıştığını söylemiştir. Salihi, Türkiye hükümetine teşekkür ederek Davutoğlu'nun ziyaretinin önemli olduğunu söylemiştir. Bizim için, Türkmenler Irak ile Türkiye'nin ortasında gizili bir köprü olsunlar. Bu köprünün sağlam olması hem Iraklıların hem de Türkiye'nin menfaatinedir.”¹⁵²

¹⁵⁰ Güngör, a.g.m, s.37.

¹⁵¹ Güngör, a.g.m, s.37-38.

¹⁵² İHA, ‘‘Davutoğlu, Türkmenler, Irak'ın asli unsurudur’’, www.ih.com.tr, 6 Ara 2013.

ITC Başkanı ve Irak Milletvekili Erşad Salihi,1 Ağustos 2014 tarihinde Ankara’da önce Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu ile görüşmüştür. Salihi’nin görüşmesinin ardından Kerkük’e geri dönmesi beklenirken, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun kendisiyle görüşmek istemesi üzerine Ankara’da kalmıştır. Salihi bu durumu Türkiye’nin Irak Türkmenlerine verdiği önemin bir gösterdiğini vurgulamıştır. İkili görüşmenin ardından Salihi ile ortak basın toplantısı yapan Davutoğlu, görüşmede Şii ve Sünni Türkmenlerin birliği, insani yardımlar ve Türkmenlerin Irak’taki siyasi temsili konularını ele aldıklarını açıklamıştır.¹⁵³

Irak’ta her kesiminin kendi içinde bölündüğünü söyleyen Davutoğlu, Türkmenlerin de bundan etkilendiğini şu şekilde açıklamıştır: “Türkmenler içinde de parçalanma yaşandı. Telafer’de yaşananların çoğu, mezhebi olarak birbirleriyle verdikleri mücadelede döktükleri kandır. Irak Türkmen Cephesi’nin tek bir anlayışta buluşması, Irak Türkmenlerinin bir araya getirilmesi zaruridir. Özellikle Telafer, Tuzhurmatu ve Beşir’deki yanlış uygulamalardan ders çıkararak Türkmen ve Iraklı kimliği etrafında güçlü bir şekilde bir araya gelmesi için hükümetimiz arkasındadır”. Davutoğlu, Irak’ın toprak bütünlüğü için Türkmenlerin bir çimento mahiyetinde olduğunu ve Türkiye’nin Irak politikasında Türkmenlerin birinci önceliğe sahip olduğunu söylemiştir: “Irak Türkmenlerinin bir ihtiyacı varsa, niteliği ve niceliği ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti devletinin en öncelikli vazifesidir. Salihi’nin son ziyaretinde bazı talepleri de olmuştu. Hepsi o günden bugüne karşılanmıştır. Irak Türkmenlerinin başka bir merciye müracaat etmesine ihtiyacı yoktur. Bunun muhatabı biziz. Telafer ve diğer bölgelerden göç eden Türkmenlerin barınması için Fişhabur’da kamp kuruyoruz. Yardımları yaparken Şii - Sünni ayrımı yapmamız söz konusu değildir. Bu kampların ihtiyaçlarını da bugün konuştuk”¹⁵⁴ açıklamalarını yapmıştır.

153 TC.Dışişleri Bakanlığı, ‘‘Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Feridun H.Sinirlioğlu Irak Türkmen Cephesi Başkanı Erşad Salihi’yle görüştü ’’,<http://www.mfa.gov.tr.05.12.2016>

154 ALJAZEERA, ‘‘Türkmenler içinde parçalanma old’’,www.aljazeera.com.tr.01.08.2014.

Salihi de Türkmenlerin birlik olmasıyla ilgili olarak “şimdiye kadar Türkmenler arasında mezhep çatışması olmaması için çalıştık, mezhep çatışmasına girdiğiniz zaman bölünüp zayıflarsınız, bizim böyle bir lüksümüz yoktur” ifadesini kullanmıştır. Şii ve Sünni Türkmen milletvekillerinin işbirliği halinde çalışacağını, Irak siyasi partilerinin Türkmenleri ihtilafa düşürmesine ve bölünmeye asla izin vermeyeceklerini söylemiştir.¹⁵⁵

Davutoğlu, Irak Türkmenlerine yardım yapılmadığına dair MHP lideri Bahçeli’nin yaptığı eleştirilere de isim vermeden şu şekilde yanıt vermiştir: “Erşad Bey veya herhangi bir Türkmen beni aradıysa telefonu 15 dakika bile bekletmem. Kerkük ile koordinasyon içinde olan, Türkmenlerin yanına bizzat giden bir Dışişleri Bakanı olarak bunun aksini iddia ederlerse haksızlık olarak görürüm. Kendi iç hesapları için Türkiye’ye ve Türkmenlere zarar veriyorlar. Siyasi hesaplarla bunu yapanlar, vebal altında kalırlar. Türkiye’nin, Irak Türkmenlerine sahip çıkmıyormuş algısı, Türkiye ve Türkmen düşmanlarını memnun eder.”¹⁵⁶

Salihi de konuyla ilgili olarak, “Iraklı Türkmenlerin herkese ihtiyacı var ama en başta Türkiye geliyor. Çünkü sadece Türkiye bize yardım ediyor” ifadesini kullanmıştır: “Biz ihtiyaçlarımızı Türkiye’den istemek zorundayız. Başka kimsemiz yoktur. Sünniler Suudi Arabistan’dan, Şiiler İran’dan yardım isterler. Bizim de Türkiye’den istememiz normaldir. Türkiye hep yanımızda durdu” demiştir. Salihi de, Türkmenlerin Irak’ın toprak bütünlüğünü savunan bir halk olduğunu, farklı gruplar arasında bir kavga olduğunda yine Türkmenlerin zararlı çıktığını söylemiştir. Salihi “Bağdat artık bunu anladı. Biz bütünlük isteyen bir halk olarak önemliyiz. Bize ihtiyaçları var. Herkesin eşit temsil edildiği bir hükümet kurulmalıdır” cümlesini kullanmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ ALJAZEERA, *a.g.m.s.1*

¹⁵⁶ ALJAZEERA, *a.g.m.s.3*

¹⁵⁷ ALJAZEERA, “*Türkmenler içinde parçalanma oldu*”, www.aljazeera.com.tr, 1.8.2014.

Davutoğlu, Irak'ta hükümet belirleme döneminde Türkmenlerin asli unsur olarak etkili bir konumda yer alması için çalıştıklarının altını çizmiştir. Bağdat, Kerkük, Musul ve Erbil'de bununla ilgili güzel işaretler vardır.

2017'nin Ocak ayında Başbakan Binali Yıldırım, Bağdat ziyareti esnasında, Türkiye-Irak Üçüncü. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantısı çerçevesinde, Irak'ın başkenti Bağdat'taki Başbakanlık Misafirhanesi'nde Türkmen siyasetçileri de kabul etti. Kabulde, Irak Türkmen coğrafyasının bütün bölge ve kesimlerini temsil eden Türkmen siyasetçilere hitap eden Yıldırım, Telâfer'den Mendeli'ye bütün Irak Türkmenlerini kucakladıklarını söylemiştir. Yıldırım, Türkmenlerin "Dost ve kardeş Irak'ın ayrılmaz ve asli bir parçası olduğuna" dikkat çekerek "Türkmenler hem öz kardeşimiz, hem de Irak'la aramızdaki kardeşlik bağıdır" açıklamasını yapmıştır.¹⁵⁸

Yıldırım, Irak'ın içinden geçtiği zor dönemde en büyük sıkıntıyı çekenlerin başında Türkmenlerin geldiğini belirtip mezhep ve bölge ayırt etmeksizin bütün Türkmenlerin yardımına koştuklarını söylemiştir. Aralarında Türkmenlerin de bulunduğu 300 bin Iraklıyı Türkiye'de ağırladıklarını ifade etmiştir. Yıldırım, Irak içinde yerlerinden olanlar için kamplar inşa ettiklerini, yardım konvoyları gönderdiklerini, bundan sonra da başta Irak Türkmenleri olmak üzere bütün Iraklılara yardım etmeye devam edeceklerini açıklamıştır.¹⁵⁹ "Türkmenlerin kendi aralarındaki birliğin korunmasına en çok bu dönemde ihtiyaç duyduklarına değinen Yıldırım, Türkmenlerin kendi aralarında ve Türkiye ile kavga çıkartmaya çalışanlara göz açtırmayacağından emin olduğunu" söylemiştir.¹⁶⁰ Başbakan Yıldırım "Irak'ın terörle mücadelesine, toprak bütünlüğü ve egemenliğe saygı çerçevesinde katkı sağladıklarına işaret ederek, DEAŞ belasından kurtarıldıktan sonra Türkmen

¹⁵⁸ <http://aa.com.tr>, "Başbakan yıldırım Türkmen Siyasetçileri kabul etti", 09 Ocak 2017.

¹⁵⁹ <http://aa.com.tr>, "Başbakan yıldırım Türkmen Siyasetçileri kabul etti", 09 Ocak 2017.

¹⁶⁰ <http://aa.com.tr>, "Başbakan yıldırım Türkmen Siyasetçileri kabul etti", 09 Ocak 2017.

beldeleri dâhil olmak üzere, zarara uğrayan Irak yerleşim birimlerinin yeniden inşası için gerekli her türlü desteği vereceklerini” ifade etmiştir.¹⁶¹

Toplantıda söz alan Türkmen siyasetçiler, Başbakan Yıldırım'ın Irak'ı ziyaretlerinden memnuniyet duyduklarını belirtti. Türkmen siyasetçiler kabulde “Türkmenler ve Türkiye arasındaki sarsılmaz bağın, Irak-Türkiye ilişkileri için de büyük bir değer olduğunu” açıklamışlardır.¹⁶²

Musul’u IŞİD’den kurtarma operasyonu öncesi Türkiye ve Irak arasında sert bir gerilim yaşanmış, devletlerarası restleşmeler yapılmıştı. ITC girişimleri sonucunda Türkiye ile ılımlı diplomasi yürüten Irak Başbakanı İbadi, Başbakan Binali Yıldırım ile ziyaretten önce yaptığı telefon görüşmesinde teröre karşı Türkiye ile her zaman işbirliği içinde olacağını bildirmiştir.

Irak ve Türkiye arasında yaşanan Başika Kampı ve Musul operasyonu krizi sonrası, ITC’nin girişimleri sonucunda Türkiye ile ılımlı diplomasi yürüten Irak Başbakanı İbadi, Başbakan Binali Yıldırım ile ziyaretten önce telefon görüşmesinde teröre karşı Türkiye ile her zaman işbirliği içinde olacağını bildirmiştir.

4.1.ÖZET

Irak’ta yaşayan Türkmenlerin sorunlarını yakından takip etmek için Türk yetkililer, Irak’taki Türkmen siyasetçiler ve yetkililerle bir araya gelmiştir. Bu görüşmeler Türkmen siyasetçilerin Türkiye’ye gelerek veya Türk yetkililerin Irak ziyareti esnasında gerçekleşmiştir. Görüşmelerde bölgedeki Türkmenlerin durumları

¹⁶¹ “TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ, Yıldırım, Barzani ile görüştü”, www.aljazeera.com.tr, 8 Ocak 2017.; <http://aa.com.tr>, “Başbakan yıldırım Türkmen Siyasetçileri kabul etti”, 09 Ocak 2017.

¹⁶² “TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ, Yıldırım, Barzani ile görüştü”, www.aljazeera.com.tr, 8 Ocak 2017; “Başbakan Yıldırım: Türkmenler Öz Kardeşimizdir”, www.turkmenelicephesi.com, 9 Ocak 2017.

ele alınmıştır. Türkiye'nin Türkmenler ile ilişkisi Körfez Savaşı'ndan sonra gelişmiştir. Türkmen konusu daha önce Bağdat yönetimi üzerinden gerçekleşmiştir. Körfez savaşı öncesi Türkmen partileri daha cılız ve dağınıktı. Türkiye'nin yardımıyla 1995'te ITC çatısı altında toplanmıştır. Irak'ta yaşayan Türkmenlerin sorunlarını, yaşadıkları trajedileri hatta ve hatta katliamları daha önceleri gerek bölgede ve gerek Irak nezdinde kınama ve diplomatik rota verme ve beyanatlarla adeta geçiştirilirken gerek 1990'larda ve gerek günümüzde farklı bir hal alarak Türkmen yetkililerle, bölge yetkilileri ve Irak'ın üst düzey yetkilileri ile görüşülerek ortak çözüm ve çabalar ciddi bir şekilde sarf edildiğini tüm çıplaklığıyla görmekteyiz. Hatta tüm Türkmenelideki şehir ve kasabalardaki Türkmen yetkilileri ve ileri gelenleri Irak içerisinde Türkmeneli bölgesinde ve Türkiye'de gerek ekonomik, siyasi, sosyal toplantılar ve etkinlikler düzenlenmiştir. Buna en somut örnek olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkmen yetkililer ile görüşmesinde Türkmenlere olan teveccühü içeren ve tezin bu bölümünde ele alınan konuşmasıdır. Bu konuşma Irak Türkmenleri için adeta bir yeniden direniş ve davalarına sahip çıkmalarını sağlayan konuşmadır, ve Erdoğan konuşmasında Türkmeneli'nin tüm köy ve kasabalarını ayrı ayrı özelliklerini sayması o bölgeye ve insanlarına verdiği değerdir. Türkiye'deki tüm sıkıntılara rağmen Türkiye'nin Türk dünyası ve İslam alemine verdiği önem devam etmektedir.

.

5. Türkiye'nin Türkmenlerle iş birliği içerisinde olması ve yapması gereken konular

Irak'ta yaşayan Türkmenlerin Türkiye'den destek bekledikleri konuları şöyle sıralayabiliriz. Kerkük'ün, Bağdat yönetimine bağlı bir şehir olması konusunda girişimlerin yapılması ve Barzani'nin, Kerkük şehrini Kürt yönetimine bağlama girişimlerinin engellenmesidir. Kerkük'ü ayrıcalıklı bir konuma getiren husus Türkmen ağırlıklı ve zengin petrol yataklarına sahip olmasıdır. Bu şehre yönelik olarak çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Özellikle de ABD'nin, Irak'ı işgal etmesinden sonra Kerkük'ün üzerinde çok çeşitli oyunların oynandığı görülmüştür. Örnek verilecek olursa, Saddam döneminde Kerkük'te uygulanan Araplaşma politikasının yerini Kürtler tarafından uygulanmaya çalışılan Kürtleştirme politikası almıştır.

ABD'nin, Irak'ı işgal etmesinden sonra bu ülkede üç defa seçim yapılmasına rağmen Kerkük şehrine karşı uygulanan Kürtleştirme hareketi devam etmiştir. Bu politikayı engellemek için Türkmenlerin yanında Arapların da ortaya koyduğu çabaların ABD güçlerince engellendiği görülmüş ve bu aşamada asimilasyonun önü alınamamıştır. 2005 yılının Ekim ayında ABD ile dış güçler tarafından yazılmış olan Irak Anayasasıyla Kerkük'ün nerede ise Irak'tan koparılarak Kuzey Irak yönetimine bağlanması için Kürtler tarafından ciddi çabalar harcanmıştır. Türkiye açısından bu duruma bakılırsa, bir dönem Türk yetkililerinin dile getirdikleri Kerkük, Türkiye'nin kırmızı çizgisidir söylemi mucibince Türkiye ile Kuzey Irak Kürt yönetimi arasındaki ciddi sorunlar su yüzüne çıkmıştır. Kuzey Irak Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani bir demecinde, Türkiye birkaç bin Türkmen'i korumak için Kerkük'e müdahale edecek olursa, biz de Türkiye'de yaşayan otuz milyon Kürdü savunuruz demiştir. Bununla birlikte KDP ve KYB'nin kentin demografik yapısını değiştirmek amacıyla kuzey bölgelerden altı yüz bin Kürdün aile başına on bin dolar verilerek Kerkük'e getirilmesi Türkmenler için tehlikeli bir durum oluşturmuştur. Ancak Türkiye kendi çıkarını korumak gayesiyle her iki tarafa da eşit davranmayı seçmiştir. Dünyanın beşinci büyük petrol yataklarının sahibi olan Kerkük'ün, Kuzey Irak yönetimine bağlanması durumu ortaya çıkarsa, Irak'ın da bölünmesi kaçınılmaz olacaktır. Irak ile birlikte bölge ülkelerinin geleceği doğrultusunda önemli bir konuma sahip olan Kerkük, Kürtlerin bağımsızlık isteklerinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı Türkiye, Irak ve Kuzey Irak ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken Kerkük sorununu da ihmal etmemektedir.¹⁶³

Türkmenler haklı davalarında Türkiye'den destek beklemektedirler. Türkmenlerin isteklerine bakıldığında şunları görmekteyiz. Türkmenlerin gözünün tek hedefte olduğu bilinmektedir. Türkmenlerin haklarının ve varlığının anayasal teminat altına alınması, toprak bütünlüğünün korunduğu Irak'ta insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı duyan demokratik bir Cumhuriyetin kurulması, etnik

163 Ali Semin, *"Türkiye'nin Irak politikası ışığında kuzey Irak"* Bilge Strateji, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011, www.bilgesam.org; *"Türkiye Irak ve Türkmen stratejisini doğru belirlemeli"*, cxonbasi.blogcu.com, 25.8.2017

ayrım yapılmadan bütün Irak halkına eşit hakların tanınması, Araplar ile Kürtlerin, Türkmenleri asimile etmelerine bir daha olanak tanınmayacak yeni düzenlemelerin yapılması, kaybedilmiş olan hak ve hürriyetlerin iadesi için ve sonuç olarak bütün bu düzenlemelerin Türkiye'nin teminatçı ülke sıfatıyla imzalaması gerekmektedir. Türkiye'nin bu mücadelenin arkasında olması ve destek vermesi ile kendisi ile aynı soydan gelen, aynı dili konuşan ve aynı inançtan olan bir halkın haklarını koruma anlamına gelmektedir. Türkmenlerin bu haklı mücadelesini destekleme, koruma, bu nedenle Türkmenlerle, Kürtler ve Araplar arasında işbirliği ve diyalogun teşviki gerekmektedir. Bunun öncülüğünü yapmak Türkiye için önem arz etmektedir. Türkiye sahibi olduğu geleneksel barışçı dış politikasını ve tarihin kendisine yüklemiş olduğu Osmanlı vizyonunu da düşünerek bölgeyi kucaklamak, bu bölgedeki bütün halkları kazanmak. Bu sözü edilen bütün halkları ortak değerler doğrultusunda birleştirecek olan ve Türkiye'ye de sempati duymalarını sağlayacak bir kültür politikası ile ekonomik birliği başlatmalıdır.¹⁶⁴

Bu bağlamda diğer bir konuya değinmek gerekirse Türkmenlerin, Irak Anayasas'ına üçüncü unsur olarak girmesinin sağlanması, bu doğrultuda Türkmenlerin Anayasada bir şekilde yerini alması, mevcut olan Türkmen örgütlerinin yenilenerek cephe anlayışıyla yeni bir politika belirleyerek ITC çatısı altında geniş ve yeni bir model üzerinde çalışmaya başlamaları gerekmektedir. Ankara'nın önceliği Türkmenlerin, Irak'ta veya Ankara'da bulunan Türkmen partisi ve siyasetçilerin politikalarını belirlemelerini, güçlerini birleştirip yeni öneriler sunarak gündeme gelmeleri beklenmektedir.¹⁶⁵

Tüm bunların yanında ikinci bir konuysa, Telafer'in il yapılmasının sağlanması, Barzani tarafından Sincar'ın il yapılmasıyla Telafer'in bu ile bağlanması çalışmalarının engellenmesi gerekmektedir. Barzani'nin, Türkiye ile Irak arasında ikinci bir kapı açılmasının engellenmesi gerekir.¹⁶⁶

164 Atatürk Araştırma Merkezi, "Musul ve Kerkük konusunda Türkiye'ye düşen tarihsel sorumluluk", www.atam.gov.tr, 09.08.2008.

165 SEMİN, a.g.m.s, 1.

166 SEMİN, a.g.m.s, 2.

167

(Harita 2 Telafer ve Sincarın konumu)

Türkiye'nin Sünni ve Şii Türkmenlerin bütününe kapsayacak yeni bir Türkmen politikası kurgulaması gerekmektedir. Değişik parti ve koalisyonlardan Meclise girmiş olan Türkmenleri ortak bir platform altında birleştirme konusunda teşvik etmek gerekmektedir. Bilhassa Türkmenlerin haklarını elde etmek için Kerkük konusunda girişimde bulunmaları sağlanmalıdır. Türkmenlere yönelik olan faaliyetlerin sivil toplum örgütlerince yönetilmesi gerekmektedir. Yine Türkmenlere yönelik olarak siyasi faaliyetlerin yanında sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlere ağırlık verilmesi sağlanmalıdır. Türkiye'de yaşamakta olan Türkmenlerin, Türkmen kuruluşlarının ve Türkiye'deki bu konuyla alakalı olan ve duyarlı kesimlerin bu faaliyetleri geliştirecek imkanları vardır. Sivil toplum kuruluşları önceliği ele almalıdırlar. Sünni ve Şii demeden tüm Türkmenler kültürel olarak tek bir platform çerçevesinde toplanmaya çalışılmalıdır. Sosyal yardım faaliyetleri, kültürel faaliyetler, tarihi eserlerin onarımı, televizyon, dergi, gazete, kültür ve edebiyat alanındaki faaliyetler kültür merkezleri eliyle Türkmen kültürünün canlandırılmasına ve korunmasına çalışılmalıdır. Bu konular için TİKA da diğer bölgelerde edinmiş olduğu tecrübeyi Irak'ta bulunan Türkmenlere aktarmalıdır. Sünni ve Şii Türkmenleri kültürel platformda birleştirmek ve diyalog kurmalarını sağlamak gerekmektedir. Türkiye'nin Irak'ta dengeleyici, kolaylaştırıcı ve yapıcı rol oynaması kaçınmayacağı bir görevdir. Bu nedenle Türkiye son dönemlerde olduğu gibi her kesim ile her düzeyde eşit ve dengeli ilişkiler kurmalıdır. Türkmen temsilcilerle ve diplomatik kaynaklar, Türkiye'nin geçmiş dönemlerde hep Sünnileri önceleyen politikalar geliştirdiğini, bu nedenden dolayı Şii Türkmenleri kaybettiğini ifade etmektedirler. Bunun yanında Türkiye'nin yıllar boyunca hem Irak merkezi yönetimi hem de Kürtlere karşı kullanmakta olduğu Türkmen kartının rengi değişmiştir. Bir Türkmen yetkili Türkiye'nin IKBY yakınlaşmaları doğrultusunda telkinlerde bulunduğunu söylemektedir. Bu durumun ise Türkmenler tarafından tepkiyle karşılandığını dile getirmiştir. Irak konusunda tepkisel olan tavırlar ve korku söylemlerinin terki, güvenlik, barış, istikrar ve demokrasi vurgusu yapan yapıcı, aktif ve bunlarla birlikte çok yönlü olarak politikalar üretilmelidir. Türkiye bu durumda

Irak halkına, bölgeye ve uluslararası güçlere karşı kapsamlı olarak kamu diplomasisi uygulamaya yönelmelidir.¹⁶⁸

Türkiye'nin Türkmenler konusunda yapabileceği girişimler ise IŞİD'ten temizlenen topraklara Türkmenlerin dönüş sürecinin, mümkün olduğunca güvenli olmasının sağlanmasıdır. Başka bir ifade ile Türkiye, IŞİD'in zorla göç ettirdiği tüm Türkmenlerin geri dönme süreci yakından takip edilmeli ve bir kez daha Türkmenler arası çatışma ortamı yaratılmamalıdır. engellemelidir. Üstelik bu süreç sadece Telafer ekseninde değil, Musul'un iç bölgelerinde ve Selahattin'de de dikkatle izlenmelidir. Ayrıca Türkmenlerin can güvenliğinin sağlanması ve kimliklerinin korunması için sadece yumuşak güç unsurlarının değil, gerektiğinde sert güç unsurlarının da kullanılabileceği, konuyu ilgilendiren tüm aktörlere güçlü bir biçimde hatırlatılmalıdır.¹⁶⁹

5.1. Asimilasyon Girişimlerinin önüne geçmek.

Türkmenler yaşadıkları ve kendi ülkeleri olan Irak'a sadakatle bağlı olmakla birlikte, kendilerini manevi ve kültürel bağlarla bağlı oldukları büyük Türk dünyasının bir parçası olarak görmektedirler. Bununla birlikte İngilizler ve İngilizlerden sonra kurulmuş olan Irak devleti otoriteleri, Irak topraklarında Türk kimliğinin yaşamasını içine sindirememişler, bu nedenle Türkmenleri asimile etme veya da göç etme noktasına getirmişlerdir. Türkmenler, Irak'a bağlılıklarına rağmen Arap Irak devleti içinde hep hakları çiğnenmiş ve dışlanmıştır. Bunlarla birlikte Anayasal yapıda Türkmenleri yokmuşlar gibi görerek, onları Türkiye'nin uzantısı olarak görmüşlerdir. Türkmenlere değişik dönemlerde baskılar uygulanmakla birlikte anayasal hakları da çiğnenmiş, topraklarına el konulmuş, zorunlu göçe ve katliamlara tabi tutulmuşlardır ya da tutuklanmıştır. İnsan haklarına aykırı olan bu uygulamalarla birlikte Kraliyet döneminde Türkmenlere karşı 1924 yılında ve 1946 yılında iki katliam olmak üzere yapmışlardır. Kraliyet döneminde Türkmenler kültürel ve siyasi haklarından mahrum kalmışlardır. 1958 yılında Irak'ta oluşan askeri darbe

¹⁶⁸ Güngör, a.g.m.s.35-36.

¹⁶⁹ 'Irak Türkmenlerinin sorunları ve çıkış yolları'', HABERTÜRK, www.haberturk.com, 26.10. 2016.

sonucunda Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkmenlere uygulanan dışlanma yeni Anayasada da devam etmiştir. Araplar ve Kürtler devletin ortağıdır hükmü getirilmiş, Türkmenlerin varlıkları ise yasal açıdan yok sayılmıştır. Aynı durum yarım asır geçtikten sonra 2003 yılında ABD'nin, Irak'ı işgal etmesinden sonra da tekrarlanmıştır. ABD güçlerinin yardım ve katkılarıyla Kürt grupları Kerkük'e ve diğer Türkmen bölgelerine girmiştir. Bu grupların şehirdeki ilk işi nüfus ve tapu kayıtlarını ele geçirerek yakmak olmuştur. Kürt silahlı gruplar devlet dairelerinin tümünü işgal ederek buralara Kürt bölgelerinden getirmiş oldukları müdürleri yerleştirmişlerdir. Böylece vali, İl Meclisi Başkanı, Polis Müdürü ve Belediye Başkanı, Kürtlerden oluşmuştur. Kürt grupları böylece Kerkük ile birlikte diğer Türkmen bölgelerine tamamıyla hakim olmuş, bu gücü kullanarak Türkmenlere ait olan yüzlerce ev ve işyerine el koymuştur. Kürt partileri, ABD güçlerinin yardım etmesi sonucunda Irak'ın tamamında siyasi ağırlığını hissettirerek 2005 yılında çıkmış olan Anayasa'ya, Kerkük ile birlikte birçok Türkmen bölgesini, Kürt Federe bölgesine katmak için madde eklemeyi başarmıştır. Bu durumda Türkmenlerin kendi bölgelerinde mal ve can güvenliklerinin kalmamasıyla birlikte, takibata uğrayarak göç etmeye zorlanmışlardır.¹⁷⁰

Türkmenler, Türkiye'den haklarını savunma konusunda destek beklemektedir. Türkmenlerin vizyonu kendilerince aşağıdaki gibi ifade edilmektedir. Türkmenlerin hakları ile varlıkları Anayasal teminatına kavuşturulmalı, toprak bütünlüğünün korunduğu bir Irak'ta insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygılı, demokratik bir ortam sağlanmalı, etnik ayrımcılık yapılmamalı, Irak halkının tümüne eşit haklar tanınmalı, Irak'ta bulunan diğer grupların Türkmenleri asimilasyona tabi tutulmalarına imkan vermeyecek düzenlemeler yapılmalı ve kaybedilmiş olan haklar yeniden iade edilmelidir.¹⁷¹ Tıpkı 1931'de olduğu gibi, çıkartılmış olan özel bir yasa

¹⁷⁰ Habib Hürmüzlü, "Irak Türkleri: Maruz Kaldıkları Dışlanma ve Asimilasyon Uygulamaları", www.tasam.org, 12.05.2016

¹⁷¹ Atatürk Araştırma Merkezi, "Musul ve Kerkük konusunda Türkiye'ye düşen tarihsel sorumluluk", www.atam.gov.tr, 09.08. 2008.

ile Erbil ve Kerkük gibi Türkmenlerin çoğunluğu oluşturduğu bölgelerdeki okullarda ve mahkemelerde Türkçe konuşmak kanun teminatı altına alınmalıdır.¹⁷²

Öteden beri Türkmenlere yönelik asimilasyon politikaları dönem dönem etkin bir şekilde yürütülmüştür. Türkmen radyo ve televizyonları ile yazılı basınlarının faaliyetleri kısıtlanmıştır. Bölgede Türkçe eğitim veren okulların yeterli denebilecek sayısına karşın, amacına ulaşamamıştır. Bazı dönemlerde Arapçanın yanı sıra Türkçe eğitim de verilmiştir. Bölgede, Türkmen halkının kendi dillerinde eğitim haklarını sağlamak amacıyla açılan Türkçe eğitim veren okullarda, KDP Kürtçeyi zorunlu kılmıştır. Bölgede Türkçe eğitim veren okulların rağbet görmesine rağmen bu uygulamadan sonra Türkmenlerin Türkçe eğitim veren okullara gitme oranları düşmüştür. Bu okullar önemli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan biri, bölgedeki en vasıfsız öğretmenlerin Türkçe eğitim veren okullara yerleştirilmesi olmuştur. Böylece Türkmenler kültürel ve siyasal olarak asimile edilmeye çalışılmıştır. Türkmen Cephesi'ne yapılan baskılar ve halk arasında ITC'nin dürüstlüğü konusunda ortaya atılan iddialar yoluyla, Türkmen halkının ITC'den uzaklaşmasına çalışılmıştır. Aynı zamanda kurulan kukla Türkmen partileri de bu girişimin bir parçası olmuştur.¹⁷³

5.2. Türkmen Kuruluşlarıyla ilişkiler ve Türkmen Cephesini

Türkmenlere karşı yapılan bütün asimilasyon girişimlerine rağmen seslerini duyurabilecek ve haklarını savunabilecek bir Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Bütün Türkmenler Türkmen Cephesi çevresinde toplanmışlardır. Türkmenler duydukları endişeler ve geleceğe ilişkin belirsizliğin yol açtığı psikolojik baskı nedeniyle, ciddi ve doğru siyasi kararları almak konusunda zorluk çekmişlerdir. Genel olarak bakıldığında, önceden Arap yönetimi altında yaşayan Türkmenler daha sonra Kürtlerin kontrolüne girdiklerinden durumlarında hiçbir değişiklik olmamıştır. Her

¹⁷² Atatürk Araştırma Merkezi, *a.g.m.s.3*.

¹⁷³ Hasan, *a.g.m.s.1*.

iki durumdaki ortak faktör, Türkmenlerin geleceğe ilişkin duydukları endişeler olmuştur. Kürt gruplarının kurmuş olduğu ve Türkmenler adına çalıştığı iddia edilen Türkmen partilerinin önüne geçilmelidir. Bu konuyu Türkmen Bağımsızlık Partisi'nin Başkanı Kenan Şakir, kukla partiler, Türkmenlere karşı alternatif olarak kurulmuşlardır. Bunlar ortadan kaldırılmalı, diğer taraftan da Türkmenlere verdikleri zararların giderilmesi gerekmektedir demiştir. ITC Türkmenlerin temsilcisi konumundadır ve daha da güçlenmesi için, siyasi ve askeri anlamda desteklenmesi gerekmektedir. ITC dışında kalan diğer Türkmen partileri ve örgütleri de bir şekilde ITC'nin çatısı altına girmeleri sağlanmalıdır büyük önem taşır. Bu şekilde ITC gereken alt yapıya sahip olarak örgütlenmesini kuvvetlendirecektir.¹⁷⁴

ITC'nin kuvvetlenmesinde, Irak'ta önemli rol oynayan aşiret faktörünün de irdelenmesi gerekmektedir. Türkmenlerin önemli bir bölümünün aşiretlerden oluştuğu da göz ardı edilmemelidir. Genellikle Türkmen aşiretlerinin Şii Türkmenlerden oluştuğu da bilindiği için Türkmen gücüne Şii Türkmenler de katılmalıdırlar. Bu durum göz önüne alınacak olursa Türkiye'nin bütün Türkmenleri kapsayacak politikaların önüne geçmesi gerekmektedir. Türkmen kimliğinin mezhep kimliğinin önüne geçmesi sağlanmalıdır. Bu şekildeki politikalar değişik devletler ve grupların kontrolünde olan Türkmen partilerin etkin olmalarını engelleyebilir. Fakat kapsayıcı olan hareketin avantajı daha fazla olabilir. Özellikle Şii olan Türkmenlerin harekate katılması, Türkiye ve Irak'ta Şii grupların arasında bağlantı kurulmasını kolaylaştırabilir. Bunlardan bir kısmı İslami Devrim Yüksek Konseyine(IDYK), Muktede El-Sadr'a kendisini yakın hissetmekle birlikte bu türdeki Türkmen oluşumlarıyla, bu gruplar arasında Şii İslamcı Türkmenleri desteklemek daha verimli olabilir. Bu sayede Şii Türkmenlere yönelik olmak kaydıyla cazibe merkezi oluşturulmalıdır. Iraklı olmak birçok Türkmen açısından çok önemli bir kimlik olarak görülebilir. Bu durum kullanılarak Türkmenlerin, Irak Türkleri olarak Irak'ın bütünlüğü için bir garanti durumunda olduğuna dair güçlü bir kampanya düzenlenmelidir. Irak'ın yalnız Araplardan ve Kürtlerden oluşmadığı, Iraklı

¹⁷⁴ Hasan, a.g.m.s, 2.

Türkmenlerin de bu ülkede yaşadığı, bu durumun sağlanması için çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmelidir.¹⁷⁵

Diğer yandan ITC içindeki bazı yapısal sorunlara çare bulunması ve böylece cephenin yeniden oluşturulması öncelikli bir husus olarak durmaktadır. Özellikle de ITC’de oluşan düzen ve hiyerarşi sorununun çözülmesi ve bu kuruluşun içine aldığı bütün kuruluşların yeni baştan yapılandırılması ve kurumsal hale getirilmesi lazımdır. Başka türlü ifade edilecek olursa ITC’de ekonomik ve siyasi olarak bir reform hareketine ihtiyaç duyulmaktadır. ITC’de özellikle etkin Türkmen Meclisinin, bununla birlikte planlama ve araştırma organının olmaması büyük bir eksikliktir. Bu nedenle Türkmen Meclisini, ITC’nin bir an önce gözden geçirmesi, bu şekilde Türkmenlerin tek karar merci olarak öne çıkması gerekmektedir. Diğer yandan bakılacak olursa planlama ve araştırma organıyla birlikte Türkmen kamuoyu haberleşme ve düzenleme organı da kurmak zorundadır. Sözü edilen bu iki organ tüm yurtdışı ve yurtiçi Türkmenleriyle iletişime geçmeli ve Türkmenleri yönlendirmek adına çalışmalarına başlamalıdır. ITC Başkanlığına bağlı olacak çeşitli alanlarda uzman kişiler vasıtasıyla bir danışmanlar kurulunun oluşturulması gerekmektedir. Bütün bunlara ek olarak Türkmenler basın alanına ağırlık vermenin yanında sadece mevcut olan tek televizyon kanalı ile yetinmek zorunda bırakılmamalıdır. Türkmen iş adamları teşvik edilerek yeni Türkmen televizyon kanalları açmanın yolları aranmalıdır. Türkmenler kendi maddi olanaklarıyla medyaya hakim duruma gelmelidir. Yukarıdaki bütün öneriler kapsamında Türkmenlerin ve ITC’nin kendine has dış ve iç politika izlemesi gerekmektedir.¹⁷⁶

ITC, Irak’ta bütün etnik, dini ve siyasi kesimleri ile iletişime geçmeli, Türkmenlerin istek ve sorunlarını ortaya koymalıdır. Dış politikaya gelinecek olursa, ITC, Türkmen siyasetini bölgesel hale getirmelidir. Bu kapsamda Türkmenlerin,

¹⁷⁵ Hasan, a.g.m.s, 3

¹⁷⁶ Ali Semin, ‘‘Iraktaki Siyasi Çıkamaz, Türkmenler ve Türkiye’’, www.bilgesam.org, 22.08.2012.

Körfez ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmasında fayda bulunmaktadır. Türkmen siyaseti Arap ve Körfez ülkelerine doğru yönelmelidir. Türkmenler, Irak'ta ve bütün bölgede etki alanlarını genişletme gayesi güdüyorlarsa bütün Orta Doğu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmanın yanında siyasi destek de sağlanmalıdır.¹⁷⁷

İŞİD'in,2014 yılında Musul ile Telafer'e girmesi sonucunda Şii Türkmenler zorla güney bölgelere göç ettirilmişlerdir. Bu durum Türkmenlerin asimilasyonu ve mezhepsel olarak da ikiye bölünmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece Şii Türkmenler İran'ın etki alanına girmiş, Sünni Türkmenler ise Türkiye'nin etkisine girerek, Irak'taki Türkmen varlığını tehlikeye düşürmüşlerdir. Türkmenlerin ise böyle büyük bir tehlikeye karşı koyabilmesi için Irak'ta bulunan bütün Türkmen siyasi partileriyle birlikte kurum ve kuruluşların mezhepsel bölünme karşısında birlikte hareket tarzı ortaya koymaları gerekmektedir. En başta ITC olmak üzere, bütün Türkmen kuruluşları ve partileri ortak bir kriz masası oluşturmalıdır. Kriz masası ise genel anlamda ülkede meydana gelen güvenlik, siyasi ve ekonomik krizleri, Türkmeneli bölgelerinde yaşanan gelişmeleri değerlendirerek iyi analiz etmeli, ve çözümler üretmelidir. ITC'yle birlikte Türkmen partileri ve kurumları reform edilmeli ve yeniden yapılanmaları sağlanmalıdır. Türkmen siyasi platformundaki kurumlar ve kuruluşlar birbirleriyle yardımlaşmak suretiyle birlikte hareket etmenin yollarını aramalıdır. Türkmen siyasi partilerinin birbirleri ile ideolojik, politik ve vizyon olarak anlaşamamaları söz konusu olabilir. Ancak Türkmenlerin geleceğine yönelik stratejik kararlarda birlikte hareket etmeleri hayati önem taşımaktadır. Türkmenlerin kendi içlerinde belli başlı konularda yaşadıkları bölünmenin giderilmesi gerekmektedir. Türkmen siyaseti uluslararası ve bölgesel anlamda yaşanan gelişmelere odaklanmak zorundadır. Türkmen partilerinde yürütme organına seçilmiş olan başkan ve üyeler, Türkmen bölgelerinde yapılacak olan seçimler vasıtasıyla göreve getirilmelidir. Türkmen siyasetini etkili hale getirmek için yapılan kurultaylar sonucunda seçilmiş olanların toplum tarafından da tam olarak desteklenmediği görülmektedir. Bu durumdan dolayı Türkmen siyasi hareketi

177 Semin,a.g.m,s,1.

içindeki bütün üst düzey kadrolar, Türkmen bölgelerinde yapılacak seçim sonucunda göreve getirilmelidir.¹⁷⁸

İŞİD dolayısıyla göç etmek zorunda kalan Türkmenlere, Türkiye kendi topraklarında ve Irak'ta önemli oranda insanı yardım yapmıştır. Bu durumun inkar edilmesi mümkün değildir. Fakat Türkmenler konusunda izlenmekte olan politikanın stratejik bir bakış açısı doğrultusunda yeniden tanımlanmasında yarar bulunmaktadır. Öncelikli sorunu can güvenliği olan Türkmenlerin güvenliklerinin sağlanması, diğer bütün faaliyetler açısından temel teşkil etmektedir.¹⁷⁹

2003 yılında Irak'ın işgal edilmesinin ardından Türkmenlerin temel üç sorunu ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki ülkede silahlı gücü bulunan Sünniler, Şiiler ve Kürtler gibi Türkmenlerin kendilerini savunacak silahlı güçlerinin bulunmamasıdır. Bu sebepten dolayı Türkmenlerin can güvenliklerinin korunması büyük önem arz etmektedir. Fakat Türkmen savunma gücünün kurulabilmesi için iki önemli konunun gündeme getirilmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi Türkmenlere finansal desteğin sağlanması gerekmektedir. Bunun nedeni Türkmenlerin finansal olarak çok güçsüz olmalarıdır. İkinci konuya silah tedarik etmek ve Türkmen savunma gücü içinde silahlı grupların eğitim, donatım bakımından bölgesel ve küresel güçlerden destek talebinde bulunmalarıdır. Bakılacak olursa bugün Irak'ta siyasi dengeler de silahlı güç ve siyasi güç önemlidir. Türkmenlerin silahlı gücünün bulunmaması bir eksiklik olarak karşımıza çıkarken, Türkmenlerin, Irak yönetiminde söz sahibi olabilmesi siyasi gücünün bulunmasına bağlıdır. Irak'ta yaşanan gelişmelere karşı Türkmenler hazırlıklı olmalılar. Örnek verilecek olursa Irak'ın üç parçaya bölünmesi senaryosuna Türkmenler tam olarak hazırlıksız bulunmaktadır. Ortaya çıkabilecek bir bölünme halinde, Türkmenlerin Sünni, Şii ve Kürtler arasında bölünme yaşayacağı vahim bir gerçek olarak

178 Ali semin. *‘‘Irak’ta derinleşen İŞİD krizi ve Türkmenler’’*,www.bilgesam.org,21.08.2014.

179 Serhat Erkmen, *‘‘Irak Türkmenlerinin sorunları ve çıkış yolları’’*, <http://aa.com.tr>,26.10.2016.

önümüzde durmaktadır. Türkmenlerin bu sorunu bir an önce tespit ederek her tarafa karşı eşit mesafede olacak bir şekilde politikalarını düzenlemeleri gerekmektedir.¹⁸⁰

İkinci soruna bakılacak olursa, Türkmenlerin coğrafi bakımdan Kürtler ve Araplar gibi tek bir şeritte kendilerine ait özel bölgeler oluşturmamalarıdır. Üçüncü sorun, Türkmenlerin ekonomik ve siyasi bakımdan güçlü bir yapıda olmalarından kaynaklanan bölgesel, yerel ve uluslararası aktörlerin dikkatini kendi üzerine çekememesidir. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa Türkmenlerin lobi çalışmaları zayıftır. Tüm bu sorunlardan dolayı Türkmenler, Irak'taki siyasi platformdan git gide uzaklaşmaktadır.¹⁸¹

Irak devletinin kurulmasından sonra bu ülkedeki savaşlar ve Türkmenlere yapılan asimilasyonlar, baskılar ve saldırılar nedeniyle Türkmenlerin Türkiye'ye göç etmeleri zorunlu hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak Türkiye'de önemli bir Türkmen nüfusu ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki yasal prosedür bu durumu kolaylaştırmıştır. Türkiye'de ikamet etme ve çalışma izni alma ve vatandaş olma durumları Türk soylu olanların diğer ülke vatandaşlarının durumuna göre avantajlıdır. Türkiye'de vatandaşlık kanununa göre yabancı ülke vatandaşlarının Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri için bu ülkede beş yıl ikamet etmeleri zorunludur. Türk soylu olan vatandaşlar için bu sürenin iki yıl olduğu ortadadır. Ayrıca bazı dönemlerde Türkmenler için çıkarılmış olan kararlar, Türkmenlerin çalışma izni ve ikamet izni almalarını kolaylaştırmaktadır. 2527 sayılı kanuna bakılacak olursa Türk soylu olan yabancılara Türkiye'de, Türk Silahlı Kuvvetleri ile güvenlik teşkilatı dışında kamu ve özel sektörde meslek ve sanatlarını serbest bir şekilde yapabilme imkanı sunulmuştur. Bu kanuna göre Türk soylu olan yabancılar Batı Trakya, Irak, Afganistan, Doğu Türkistan, Bulgaristan Türkleridir. Türkmenlerin Türkiye'de barınmalarını sağlayacak kolaylaştırıcı adımların atması, bir anlamda da Türkmenlerin korumasını sağlamaktadır. Türkiye'de çalışma, ikamet

180 Ali Semin, "DAİŞ sonrası Irak'ta Türkmenlerin geleceği", www.yenisafak.com, 21.09.2016.

181 Semin, a.g.m.s, 1.

ve vatandaşlık izni alabilmek için bulunması gereken Türk soyluluk belgesi, Türkmen kuruluşları kefaletiyle Dışişleri Bakanlığı tarafından verilmektedir. Diğer yandan Türkiye'ye yasal olan yollardan gelmemiş olsalar bile Türkiye'de yaşamını sürdüren bir Türkmenin kefaletiyle Türkiye'de kalabilmeleri mümkün hale gelebilmektedir. Bu noktadan bakıldığında 1991 yılından sonra Türkiye'ye gelmiş olan, Kızılay'ın kurmuş olduğu kamplarda ikamet eden Türkmenler, Türkiye'de bulunan Türkmen dernek ve vakıfları vasıtasıyla Türk vatandaşı olan Türkmenlerin bireysel çabaları doğrultusunda Türkiye'de çalışma izni ve ikamet belgesi alabilmektedirler. Örnek verilecek olursa 1994 yılından sonra altı bin beş yüz kadar Türkmen, İTKYD'nin kefalet vermesiyle Türkiye'de kalabilirken, değişik dönemlerde çıkarılan kanunlar ile vatandaş olmuş ve ikamet izni almaya hak kazanabilmiştir. Bu durumda 2005 yılında Irak seçimleri olmadan önce çıkarılan karar ile Türk soylu belgesi ile başvuruda bulunan tüm Türkmenler ikamet izni alarak, sonraki dönemlerde de bu izni uzatabilmiştir. Sadece Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğine, 2005 yılının Kasım ayında başvuranların sayısı dört yüz on dört olarak belirlenmiştir. 2006 yılının Ağustos ayındaysa yedi yüz otuz iki kişi başvuru yapmıştır. Bu durumda 23.02.2009 tarihli 14699 sayılı Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda yürürlüğe girmiş olan çalışma izninden muaf tutulacak Türk soylu yabancılara dair yönetmelik kanununun başka bir boyutunun ortaya koymaktadır. Karara bakılacak olursa 7 Mart 2009 tarihi öncesinde ikamet tezkeresi almış olan, Türkiye'de ikamet eden, milli güvenlik, kamu düzeni ve Türkiye'nin dış politikası bakımından sakıncalı bulunmayan Türk soylu yabancılara çalışma izninden muaf tutulmasıyla yasal şekilde çalışmalarına olanak sağlanmıştır.¹⁸²

Türkiye'ye yerleşmiş olan Türkmenlerin sorunları ile ilgilenmek ve Türkmen toplumunun içinde iletişim kurabilmelerini geliştirmek gibi sebeplerden ötürü Türkiye'de çok fazla Türkmen kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlar 1990 yılından sonra artmış olan Türkmen göçüne paralel bir şekilde çoğalmıştır. 1990 yılına kadar yalnız 1959 yılında kurulmuş olan İTKYD çatısı altında yürütülmüş olan

¹⁸² Bilgay Duman, "Türkiye'ye Yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı", Rapor No 19, www.orsam.org.tr, Eylül 2010, s.7-8, 25.32016.

faaliyetler, bu tarihten sonra birçok kuruluşun oluşmasıyla birlikte farklı örgütler içerisinde devam etmiştir. Yeni kuruluşların yönetim kademelerine bakılacak olursa daha önce ITKYD’de görev yapan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Diğer yandan kuruluş amacı sosyal ve kültürel faaliyetler olsa bile 1991 yılına kadar siyasetten kültüre varıncaya kadar tüm Türkmen faaliyetlerinin ITKYD eliyle yürütüldüğü bilinen bir gerçektir. Fakat ITKYD, 1990 yılına kadar Türkiye’de, Türkmenleri temsil edebilen tek kuruluş olarak görülmüştür. Bu kuruluşun yönetim yapısında Kerkük ağırlığı dikkat çekmektedir. Irak Türkmenlerinin genelde Kerkük Türkleri olarak adlandırılmaktadır. Diğer yandan 2003 yılından sonra Kerkük’ün dışındaki Tuzhurmatu, Telafer gibi Türkmen bölgelerinde yaşanmakta olan olayların gündeme gelmesi ile bu bölgelerden Türkiye’ye yönelik olarak gücün artması, Türkiye’de bulunan Türkmen kuruluşlarında görev yapan Türkmenlerin gelmiş oldukları bölgelerin farklılaşmasına neden olmuştur.¹⁸³ Türkiye’deki Türkmen kuruluşları Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği (ITKYD), Antalya Irak Türkmen Birliği ve Dayanışma Derneği, Türkmeneli İnsan Hakları Derneği, Türkmeneli Kadınlar Derneği (TEKAD), Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği (ITKKD), Irak Türkleri Adalet Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (ITYAD), Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı (TİKV), Kerkük Vakfı, İhsan Doğramacı Erbil Vakfı, Türkmen Danışma Meclisi, Kerkük Haber Ajansı (KHA), Türkmen Basın Konseyi şeklinde sıralanabilir.

Bazı dernek ve vakıf başkanları ile yapılan görüşmelerde, ITKYD dışında diğer kuruluşlar yoluyla Türk yetkililerin Irak’taki Türkmenlere verdikleri destekler gıda ve günlük ihtiyaç yardımından öte gitmemektedir. TEKAD Başkanı Fevziye Hasasu bu konuda aşağıdaki cümleleri şu şekilde ifade etmiştir: ”Biz bir siyasi kuruluş değiliz Türk siyasi yetkililerle görüşmelerimiz olmuyor, ancak AFAD ve Kızılay gibi sivil toplum kuruluşlarıyla yardımlaşarak her zaman bölgedeki Türkmenler için destek olmuşuzdur. Fakat bu yetersiz kalmaktadır bölgedeki Türkmenlerin siyasi desteğe ihtiyacı vardır”. Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Suphi Saatçi bu konuyu: ”Iraktaki guruplara bakıldığında Kürtleri ABD destekliyor

183 Duman,a.g.m,s.12.

Arapları İran ve bazı Arap ülkeleri destekliyor doğal olarak Türkmenler’de soydaşları olan Türkiye’nin desteğini beklemektedir, Türkiye vakıf ve derneklerimizi finanse ediyor ancak siyasi anlamda Türkiye’nin Türkmen politikası yetersiz kalmaktadır. Türkiye Türkmenlere Irak politikası çerçevesinde yaklaşmaktadır. Türkmenler konusunda net ve kararlı bir duruşu yoktur. Türk yetkililerle görüşmelerimizde bu konuyu dile getiriyoruz. Ancak Türkiye Türkmenler konusunu Irak ile sözlü olarak görüşüyor ve Türkmenlerin durumu iki ülke arasında herhangi bir şekilde yazılı kayıt altına alınmamıştır’’. şeklinde değerlendirmiştir. İTKYD Başkanı Mehmet Tütüncü ise ‘‘dernek ve kuruluşlarımızın amaçları hem Türk hem dünya kamuoyuna sesimizi duyurmaktır. Bunun için de Türkiye de konferans, panel, söyleşiler düzenliyoruz, zaman zaman Türk yetkililer ve siyasi temsilciler ile görüşmelerimiz oluyor, görüşmelerde bölgedeki Türkmenler konusunda karar mekanizmalarına raporlar sunuyoruz. Türk yetkilileri ile görüştüğümüz konular bölgede meydana gelen sıkıntıların azalmasına ve insanlık dramının dindirilmesine yardımcı olmaktadır. Ancak siyasi anlamda uzun vadeli ve kararlı bir yol haritası oluşturulmalıdır’’.

5.3. Türkmenlerin Sosyal ve Ekonomik Durumları

Türkiye’nin ekonomik açıdan Türkmenler için yapabilecekleri vardır. Türkiye, çoğu Türkmen işadamları Irak’ta desteklemelidirler. Türk bankalarının Türkmeneli bölgesinde şubeler açmaları sağlanmalıdır. Bu bankalar Türkmen girişimcilere kredi kolaylığı sağlamalıdır.¹⁸⁴ Türk yatırımcıların Türkmenlerin yaşadıkları yerlerdeki yatırımları ve sağlayacakları istihdam alanları ekonomik olarak refaha yol açacaktır. Ekonomik olarak güçlenecek olan Türkmenlerin Irak’ta söz sahibi olacaklardır. Böylelikle de siyasi alanda etkili olacaklardır. Ekonomik refaha ulaşan Türkmenler ile Türkiye arasındaki işbirliği süreci hızlanacak ve güçlenecektir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Turgut,a.g.m,s.61.

¹⁸⁵ Mesut Yılmaz, ‘‘Irak Türkmenleri ve Türk Dünyası ile İşbirliği Çabalarındaki Roller’’ ,<http://akademikperspektif.com>,08.08. 2012

Türkiye'nin sosyal alanda yapabilecekleri şu şekilde özetlenebilir, Türkiye'nin politikasını destekleyen yayınlar ve programlar yapılması ve konunun gündemde tutulması için basının yönlendirilmesi bu bağlamda ifade edilebilir. Türk kamuoyunun Türkmenler konusunda gerektiği kadar bilgilendirilmesi ve doğru bir şekilde yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda Türkmenler ve Arapların Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğini sağlama konusunda düzenleyecekleri gösteri, miting ve basın açıklaması gibi etkinlikler desteklenmeli ve bunların basın, medya ve sosyal medyada geniş yer alması sağlanmalıdır. Irak'ta Türkmen yayın organlarının ve gazetelerdeki önemli ve etkili olan yazarların Türkiye lehine ve Türkiye'nin siyasetini destekleyici yazılar yazmaları için maddi ve manevi olarak desteklenmesi de faydalı olabilir.¹⁸⁶

Bir diğer konu ise Türk eserlerinin korunması, Kerkük'te Türk kültürünün izini taşıyan eserler yok edilmektedir.1875'te yapılan tarihi Taşköprü devlet tarafından yıktırılmıştır. Kerkük Kalesi boşaltılmıştır. Kerkük'ün Osmanlı zamanında inşa edilen hükümet sarayı yıkılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapıldığı düşünülen ancak İngilizlere göre daha eskiye dayanan Telafer'in simgesi olan tarihi kale IŞİD tarafından bombalanmış ve yerle bir edilmiştir. Bunun gibi olaylar Türk kültürünü ve eserlerini bölgeden silmeye ve yok etmeye çalışmaktadır. Bu duruma Türkiye eli kolu bağlı bir şekilde sessiz kalmamalıdır. Türk Hükümeti bu durumda Irak Hükümeti ile sıcak ilişkiler kurma yoluna giderek bölgede Türk kültürünü yaşatan ve Türk varlığını yansıtan eserleri korumalıdır.¹⁸⁷

5.4. Özet

Türkiye'nin Irak politikasında öteden beri Türkmenlerin güvenliği ve haklarının korunması yer almıştır. Ancak Türkiye'nin bu konuda faal bir rol oynadığını söylemek mümkün değildir. Türkmenler, Türkiye'den destek

¹⁸⁶ Turgut, a.g.m, s.61.

¹⁸⁷ "Mesut Yılmaz," *Irak Türkmenleri ve Türk Dünyası ile İşbirliği Çabalarındaki Roller*, <http://akademikperspektif.com>, 08.08.2012; Telafer hakkında bilgi, <http://bilgive.blogspot.com.tr>, 24.05.2015.

beklemektedirler. Bu konulardan en önemlisi ‘‘Kerkük Meselesidir’’ Kerkük ABD’nin Irak’ı işgali sonrası Irak’ta hazırlanan anayasaya göre ‘‘Tartışmalı Bölge’’ olarak adlandırılmıştır. Bunun anlamı da şudur. Kerkük Bağdat yönetiminden çıkarılarak başka bir bölgeye bağlanmamıştır. Bunun gerekçesi de daha önce Irak’ta iktidarda olan hükümetlerin Kerkük’te uyguladığı Araplaştırma politikası olmuştur. Türkmenlerin bu konuda Türkiye’den beklentileri Kerkük’ün Bağdat yönetimine ait bir şehir olmasının sağlamasıdır. Bir diğer konu ise Türkmenlerin hakları anayasayla temin edilmesidir. Irak’ın krallık döneminde Türkmenler Irak anayasasında kurucu ve Irak’ın üçüncü asli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Fakat bu hakları Irak cumhuriyet döneminde törpülenmiş ve Türkmenler yok sayılmıştır. Bir diğer önemli husus ise Telafer’in il statüsü almasıdır. Telafer Irak’ın en büyük ilçesi olarak bilinmektedir. Hatta Irak’ın bir çok ilinden insan gücü kaynakları ve nüfus sayısı olarak daha büyüktür. Daha önce il statüsü talebi Irak hükümeti tarafından reddedilmiştir.

Asırlarca Irak’ta yönetici konumunda bulunan Irak Türkleri 900 yıl boyunca yönetici konumunda olmuşlardır. Bu durum İngiliz’lerin Irak’ı işgali ile son bulmuştur. Türkmenler belki de Türkiye’ye duydukları güven nedeniyle siyasi ve askeri anlamda organize olmuşlardır. Irak’ın siyasi yapısı da buna müsaade etmemiştir. Türkiye’nin farklı parti ve koalisyonlardan Irak meclisine giren Türkmen siyasetçileri aynı çatı altında buluşturmalıdır. ITC’nin güçlenmesi için kendi içindeki yapısal problemlerin çözülmesi için Türkiye Türkmenlere siyasi anlamda destek olmalıdır. Ankara Türkmenlerin Irak’taki siyasi gelişmelere ayak uydurabilen bir güç haline gelmesi için daha faal bir rol oynayabilir. Türkiye bölgesel bir güç olarak yükümlülüklerini yerine getirmeye muktedirdir.

SONUÇ

Burada çalışmanın giriş kısmında ortaya konulan soru ve hipotezler denenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar tartışılacak ve etkili bir Türkmen politikası oluşturulması için öneriler sunulacaktır. İngiltere Osmanlı'ya karşı yürüttüğü savaşı kazanıp Irak'ta bir krallık oluşturmuştur. Atatürk döneminde Musul bölgesinin Türkiye'ye katılması için çaba gösterilmiş ancak bu bölge Türkiye dışında kalmıştır. O günden beri Türkmenler Irak'ta varlık mücadelesi vermektedir. Irak hükümetleri Türkmenlere karşı farklı politikalar gütmüştür. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi Türkmenlerin Irak'ta yalnız bırakılmalarının ve haklarının alınamamasının Irak'ın kuruluşunda Irak Türklerine tanınan hakların giderek ve zaman içerisinde Irak siyasetinde gelen tüm hükümetler Türkmenlerin haklarını azaltarak adeta Türkmen nüfusunun yok sayıldığı bu günlere gelinmiştir. Türkmen nüfusunun inkar edilip yok sayılmasının en büyük kanıtlarından biri olarak Musul, Telafer, Kerkük, Erbil, Tuzhurmatu, Bakuba, Diyale ve Mendeli bölgelerinde yaşayan Türkmen nüfusunun Arap aşiretlerine mensup sayılmasıdır. Okul ve yerel resmi dairelerde Türkçe konuşmaları yasaklanmış ve Türkmen şehirlerinde köy, kasaba, mahalle ve sokak isimleri değiştirilmiştir. Örneğin Telafer'e bağlı olan Değirmencik kasabası İyadiye, Saray mahallesi El Nasır, Kara Tepe köyü mezra olarak değiştirilmişti. Irak'taki Türkmenlere yönelik uygulanan tüm bu asimilasyon siyasetlerine karşı Türkiye sessiz kalmış ancak her seferinde doğru zamanda gerektiği şekilde müdahale edeceğini dile getirmiştir. Bundan sonra Türkiye Türkmenlere yönelik daha aktif bir politika izlemelidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Irak devletinin kurulmasıyla birlikte Irak sınırları içerisinde kalan Türkler var olma ve kimlik mücadelesiyle karşı karşıya kalmıştır. Irak Türkleri, Türkiye'nin yardımıyla birlikte anayasal haklarını kazanmak için yıllarca çaba harcamıştır. Türkiye'nin desteği İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra artmıştır. Türkiye'nin desteğinden rahatsızlık duyan Bağdat'taki iktidar ve bölgesel Kürt yönetimi, kontrolleri altında olan bölgelerde yaşayan Türkmenlerin haklarının yerine getirilmemesi için farklı oyunlara başvurmuşlardır. Bu durum Irak'ın ABD işgalinden sonra da devam ettirilmiştir. ABD'nin Irak'ı işgali

sonrasında Türkmenlere biçilen rol, Türkmenlerin yıllar boyunca verdiği mücadelenin yok sayılması olmuştur.

Irak'ta Türkmenler çeşitli dönemlerde Araplaştırma politikasına maruz kalmıştır. Türkmenler karşı karşıya kaldıkları bu asimilasyon ve eritilme politikasından çok zarar görmüşlerdir. 2003 ABD işgali sonrası Kürtler güçlenmiş ve Irak'ta söz sahibi olmaya başlamış ve Türkmenleri hedef almışlardır. Kürtler bir çok Türkmen bölgesinde Kürtleştirme politikası başlatmıştır. Irak'ta toprak bütünlüğünün korunması da büyük ehemmiyet taşımaktadır. Bölgede etnik ve dinsel olarak çok çeşitlilik hakimdir. Bu çeşitlilik daha çok Irak'ın kuzeyinde görülmektedir. Türkmenler çoğunlukla Irak'ın kuzeyinde Türkmeneli adı verilen bölgede yaşamaktadır. Irak'ın kuzeyi stratejik olarak Türkiye için önemli bir bölgedir. Bu bölge son dönemlerde ciddi bir Kürt sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sorun Irak'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye sokmuştur. 25 Eylül 2017'de Barzani'nin planladığı ve yıllardır bir hayal olan Kürtlerin bağımsızlık referandumu bölgeyi çok etkilemiştir. Türkiye kendi güvenliğini ve Iraktaki soydaşlarını korumak için Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmasına karşı çıkmış ve Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur.

ABD Irak'ı işgal ederken Irak'ta federe devletler kurulması hedeflenmiştir. Bu durum Kürtleri bağımsız Kürt devleti kurma hayaline bir adım daha yaklaştırmıştır. AKP hükümeti sıfır sorun politikası sınırları içerisinde IKBY ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir, kuzey Irak'ta büyük yatırımlar yapmış, ekonomik olarak kuzey Irak'ın kalkınmasına destek olmuştur. Ancak bu politika kısa vadeli olmuştur. Kürtler Türkiye'nin bu yaklaşımından yararlanarak Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurma hayallerini gerçekleştirme isteklerini ortaya atmışlardır. Türkiye bölgedeki tarihi haklarına dayanarak Türkmenler konusunda taviz vermemiştir.

İlerleyen yıllarda Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulursa Türkmenler, Kürt bölgesi ve Irak arasında bölünüp kaybolacaklardır. Türkiye bu konuda Bağdat yönetimi ile bir araya gelerek Türkmenleri ve Türkmeneli bölgesini güvence altına alan daha kararlı ve ciddi adımlar atmalıdır.

Türkmeneli bölgesinin Türkiye için tarihsel, etnik ve ekonomik olarak büyük bir önem taşımaktadır. Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı bir konuşmasında ‘‘hududu millimiz İskenderun’un cenubundan geçer şarka doğru uzanarak Musul’u ihtiva eder’’ demiştir. Ekonomik olarak da Türkiye, Kerkük petrolünü Kerkük-Ceyhan boru hattı yoluyla dünya pazarlarına satmaktadır. Türkiye ilerleyen dönemlerde atacağı adımlarda bütün bunları göz önünde bulundurarak ve bölge üzerindeki haklarını kullanarak hareket etmelidir. Irak federatif bir devlet haline geldiğinde ve etnik olarak bölünmesi söz konusu olduğunda Türkmenlerin durumunun ne olacağı halen bir soru işaretidir. Türkiye kendi güvenliği ve Türkmenlerin geleceği için bu soruya net bir cevap vermelidir.

Son olarak Kürt bölgesinde Türkmenlerin geleceği ne olacağı merak konusudur. Bir Türkmen şehri olan Erbil’de olduğu gibi Türkmen varlığı yok mu sayılacaktır? Kerkük’ün durumu şimdilik askıdadır, birkaç yıl sonra ne olacak, Türkmen toplumu eriyip sayfası kapanacak mı, yoksa ‘‘Kürt yönetimini reddedip ayrı bir Türkmen bölgesi kurulması için çalışacak mıdır’’? Bu gibi durumlarda siyasi yetkililerin durumları değerlendirmek ve ileriye görebilmek en doğal sorumluluklarındandır. Böylece olayları geçekleşmeden önce doğru stratejiler üretilecektir. Irak’ta Türkmenleri ne beklediğini anlamak için sadece kısa bir süre yeterli olacaktır. Şayet Türkiye’nin Türkmenlere yetersiz destek verme politikası devam ederse, Türkmenlerin hem Irak siyasi platformunda daha zayıf olmalarına hem de Türkmenlerin Türkiye’ye karşı olan güvenlerinin sarsılmasına neden olabilir.

KAYNAKÇA / BİBLİYOGRAFYA

Kitap ve Makaleler

Çakmak, Cenap ''Türkiye'nin Irak Politikası Türkiye - Irak ilişkilerinin geleceği ve ABD Faktörü ''Stratejik öngörü, TASAM.

Güngör, Ferhat, ''Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği'', Uluslar arası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi,cilt:1,sayı:2,Aralık2014.

Hürmüzlü, Erşat, Elturkmen ve El Vatan İiraki, Kerkük Vakfı, İstanbul 2003.

Kahraman, Abdullah, Irak'ın Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Üzerine Muhtemel Senaryolar, Kadir Has üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, uluslar arası ilişkiler bölümü, yüksek lisans tezi,İstanbul,2008,s,121,<http://sites.khas.edu.tr>.

Kısıklı, Emine, ''Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi'' Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi,sayı:24.

Nakip, Mahir, ''Başlangıcından Günümüze Türk Hükümetleri ve Irak Türkleri'', Ortadoğu Türkmen Sempozyumu, ORSAM Tutanakları,No:35,Eylül2014.

Nakip, Mahir, Ortadoğu Projesinin Kurbanı Türkmenler Mi? Ortadoğu Analiz,sayı:69,cilt:7,Temmuz-Ağustos,2015.

N. Şimşir, Bilal, ''Türk-Irak ilişkilerinde Türkmenler'',1.basım,Bilgi yayınevi, Ankara, Eylül 2004

Saatçi, Suphi, Tarihten günümüze Irak Türkleri,1.basım,ötügen neşriyat,İstanbul-2007.

Gazete ve Dergiler

Analiz: ''Irak Türkmenlerinin Sorunları ve Çıkış Yolları'',www.haberturk.com,26.11.2016

Ergin, Sedat, ''Yeni Gündem: Türkmenler Meselesi'', Hürriyet Gazetesi,15 Nisan 2003.

Özdağ, Ümit, ''Türkmenlerin Yok Oluşu Nasıl Durdurulur'',www.yenicaggazetesi.com,21.08.2014.

Saatçi, Suphi, ''Türkmenler Topun Ağzında Mı?'';KARDAŞLIK8,sayı:Ekim-Aralık2000,KerkükVakfı,İstanbul.

Sabah, ''Türkmenlere Sınırsız Destek'',www.sabah.com.tr,01.08.2014.

Türkel, ''31 Ağustos 1996 Mesut Barzani ve Erbil Katliamı'',www.turkelpress.com,7.10.2011.

İnternet

ALJAZEERA, ''Kronoloji:2002-2011 Arası Irak'ta Önemli Gelişmeler, ABD'nin Irak'ta Dokuz Yıllık Varlığı Boyunca Yaşanan Olaylar ve Dönüm Noktaları'',www.aljazeera.com.tr,19.12.2011.

ALJAZEERA, ''Iraklı Sünnilerin Federalizm Tartışması'', www.aljazeera.com.tr, 22.12 2014.

ALJAZEERA, ''Türkmenler İçinde Parçalanma oldu''1Ağustos 2014,www.aljazeera.com.tr, 13.03.2014

Atatürk Araştırma Merkezi, ''Musul ve Kerkük Konusunda Türkiye'ye Düşen Tarihsel Sorumluluk'',www.atam.gov.tr,09.09.2008.

Atsız, Gökdağ, Bilgehan, ''Ortadoğu'daki Türk Varlığı'', Yeni Türkiye, ,www.yeniturkiye.com. 08.02.2016

Ayışığı, Metin, ''Türkmen Meselesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası-2'',www.historian@hotmail.com,11.03. 2013.

BBC, ''Musul Muharebesi Türkiye-Irak Savaşını Tetikleyebilir'',www.bbc.com,3.10. 2016.

Börüklü, Meşkur Yılmaz, ''Lozan Sonrası Irak Türkmenlerinin Durumu ve Genel Problemleri'',Akademik Tarih,www.akademiktarih.com,17.03. 2008.

Cömert,İlhan Yılmaz, ''Irak Türkleri(Türkmenleri)ve Türkiye'',21.yüzyıl Türkiye enstitüsü,www.21yyte.org.tr,27.09. 2014.

Çakmak, Cenap, ''Türkiye'nin Irak Politikası,Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği ve ABD Faktörü,TASAM,stratejik öngörü, 15.05.2013

Çarlan, İhsan, ''Türkiye Kendi Ayağına Kurşun Sıkmaya Devam Ediyor'',www.evrensel.net,3.06.2016.

Duman, Bilgay, ''Başbakan Erdoğan'ın Son Irak Ziyareti Işığında Türkiye'nin 2003 Sonrası Irak Politikası'',www.orsam.com,14.04.2011.

Duman, Bilgay, ''Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Irak Ziyareti ve Beklentiler'',www.orsam.com,23.03.2009.

Duman, Bilgay, ''Dış Politikada Normalleşme ve Türkiye-Irak İlişkileri'',www.orsam.com,29.06.2016.

Duman, Bilgay, ''Irak, Türkiye, Musul ve Görünmeyenler'', www.aljazeera.com.tr,10.11.2016.

Duman, Bilgay, ''Irak'ta Yerel Seçimler Nereye Gidiyor?'' ,sayı:52,cilt:5, ,www.orsam.com,8.04.2013.

Duman, Bilgay, ''İŞİD Operasyonlarının Türkmenler Üzerindeki Etkisi'' , orsam bölgesel gelişmeler değerlendirmesi,No:7,www.orsam.org.tr,12.08.2014.

Duman, Bilgay, orsam raporu,No:203,www.orsam.org.tr,18.08.2016.

Duman, Bilgay, ''Musul Operasyonu, Haşdi Şabii ve Türkiye'nin Endişeleri'' ,www.orsam.org.tr,03.10.2016.

Duman, Bilgay, ''Türkiye'ye Yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı'' , rapor No:19,www.orsam.org.tr, 1.10.2010.

Erkemen, Serhat, ''Irak Türkmenlerinin Sorunları ve Çıkış Yolları'' , <http://aa.com.tr>,26.11.2016.

Göksede, Ece, ''Musul Operasyonu ve Endişeler'' ,www.eljazeera.com.tr,17.11.2016.

Gökdoğan, Barış - Özer, Sarp, ''Hiçbir Yardım Engellenmedi''www.aa.com.tr,1.08.2014.

HABER TÜRK, ''Irak Türkmenlerinin Sorunları ve Çıkış Yolları''www.haberturk.com,26.11.2016.

Hasan, ,Mazin ''Türkiye'nin Türkmen Politikası Yapılması Gerekenler'' ,www.bizturkmeniz.com.tr,13.06.2004.

Hürmüzlü, Habib, ''Irak Türkleri:Maruz Kaldıkları Dışlanma ve Asimilasyon Uygulamaları'' ,www.tasam.org. 10.10.2016

İHA, ''Davutoğlu: Türkmenler Irak'ın Asli Unsurudur'',www.iha.com.tr,6.12.2013.

Karan, Ceyda, ''Türkiye İçin Musul Suriye'den Farklı,Devlet Refleksi Çalışır'',https://trspuniknews.com,04.11. 2016.

Kaştan,Yüksel,''II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri'',www.dergisosyalbil.selcuk.edu.tr. 10.03.2016

Kıran,Abdullah,''Türkiye'nin Irak Politikası'',birikim,sayı:148, ,www.birikimdergisi.com. 12.08.2001

Kırım Haber Ajansı,''Salihi:Musul Operasyonları Sınırları Belirleyecek'',röportaj,www.qha.com.tr,11.10.2016.

Maruf,Aydın,orsam bölgesel gelişmeler söyleşileri,No:7,www.orsam.org.tr. 12.03.2014.

Muratlı,İnci,''Irak Türklerinin Siyasi Tarihi'' Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi,www.turnsam.com,29.01.2009.

Nakip, Mahir,''Türkmenlerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Ziyaretinden Yansımalar'',www.turkmenelicephesi.com,12.12.2016.

orsam, ''Türkiye'nin Türkmenler Üzerinde Etkisi Var mıdır?''www.orsam.org.tr.03.06.2010.

Osman, Ali, ''İran'ın Irak Üzerindeki Etkisi ve Musul Operasyonu'',No:54,www.orsam.org.tr,02.11. 2016.

ORSAM ''Türkiye'den Irak'a Uzanan Birlik Köprüsü Telafer'',www.orsam.com.gov.tr. 04.05.2016

ORSAM, ''Türkiye-Irak Yüksel Düzeyli Stratejik İşbirliği ve Türkmenler'', www.orsam.com.org.tr, 20.06.2009.

Özdağ, Ümit-Azıcı, Nevin, ''Irak'ta Direnen Bir Türkmen Kenti Telafer'', 21. Yüz Yıl Türkiye Enstitüsü, www.21.yyte.org/tr, 16.06.2014.

SABAH, ''Türkmenlere Sınırsız Destek'', www.sabah.com.tr, 01.08.2014.

Sallı, M, Kemal, ''İslam'a Tuzak'', www.qoshe.com, 03.11.2016.

Semin, Ali, ''ABD'nin Irak'tan Çekilmesinin Irak ve Ortadoğu'ya Olası Etkileri'', www.bilgesami.org, 29.12.2011.

Semin, Ali, ''DAİŞ Sonrası Irak'ta Türkmenlerin Geleceği'', www.yenisafak.com, 21.09.2016.

Semin Ali, ''Irak'ta Derinleşen IŞİD Krizi ve Türkmenler'', www.bilgesam.org, 21.08.2014.

Semin, Ali, ''Iraktaki Siyasi Çıkmaz Türkmenler ve Türkiye'', www.bilgesam.org.tr, 22.08.2012.

Semin, Ali ''Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı'', Bilge Strateji, cilt:3, sayı:5, Güz 2011, www.bilgesam.org, 08.04.2014

Semin, Ali, ''Malikinin İç ve Dış Politikasında Ankara-Tahran Eksenini'', www.bilgesam.org, 08.04.2014

Şimdi Türkmenlere Yardım Zamanı, Türkiye Diyanet Vakfı, www.diyantevakfi.org.tr, 3.12.2015.

TC.Dışışleri Bakanlığı, ''Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Feridun H.Sinirlioğlu Irak Türkmen Cephesi Başkanı Erşad Salihîyle Görüştü''www.mfa.com.tr.04.11.2015

Telafer Hakkında Bilgi,www.bilgive.blogspot.com.tr.07.08.2016

Turgut, Hasan, ''Irak'ın Kuzeyi, Irak'ta Meydana Gelebilecek Muhtemel Oluşumlar ve Alınması Gereken Önlemler'',www.harpak.edu.tr.04.08.2016

''Türkiye Irak İlişkileri, Yıldırım Barzani ile Görüştü'',www.aljazeera.com.tr,08.01.2017.

''Türkiye Irak ve Türkmen Stratejisini doğru belirlemeli'',www.cxonbasi.blogcu.com.12.04.2016.

Türkiye Musul - Başika Kampına Neden Asker Gönderdi,bianet.org,7.12. 2015.

''Türkmen Politikasında stratejik hatalar'',<https://m.ertir.com>.12.05.2015.

Yılmaz, Dilan - Özyeter, Ahmet, sayı: 06, ,www.bas-haber.com,usul bilinçaltı: aldığımız yerde Musul, <http://docplayer.biz.tr>. 30.12.2016.

Yılmaz, İlhan, ''Fırat Kalkanı ve Suriye Türkleri''21.yüzyıl Türkiye enstitüsü,www.21yyte.org, 16.10. 2016.

Yılmaz, Sait, ''Irak'ın Kuzeyi İçin Yanılgılar ve Yanılgılar ve Gerçekler'',www.ees2.beykent.edu.tr, 18.03.2015

Yılmaz, Mesut, ''Irak Türkmenleri ve Türk Dünyası ile İşbirliği Çabalarındaki Roller''www.akademikperspektif.com,08.08.2012.

www.turkmenelicephesi.com,’’Başbakan Yıldırım: Türkmenler Öz Kardeşimizdir’’,09.01.2017.

<http://aa.com.tr>,’’Başbakan yıldırım Türkmen Siyasetçileri kabul etti’’,09.01.2017.

www.google.com.tr/maps.08.02.2016.

www.google.com.tr. 05.03.2016.

